

**108 SORUDA EKONOMİK VE SOSYAL
HAKLAR**

İnsan Hakları Gündemi Derneği

Av. Özlem Yılmaz & Av. Gülçin Aktunç

Ankara

Nisan 2013

İNSAN HAKLARI GÜNDEMİ DERNEĞİ

Bu kitap parayla satılamaz. İnsan haklarının yaygınlaştırılması amacıyla yapılan ve ticari olmayan etkinliklerde serbestçe kullanılabilir. Kitapta yer alan metinlerin yeniden basımı konusunda lütfen İnsan Hakları Gündemi Derneği'ne danışınız.

Birinci Baskı: Ankara 2013

İNSAN HAKLARI GÜNDEMİ DERNEĞİ

ANKARA

Güniz Sok. 38/8 06700 Kavaklıdere - Ankara/TÜRKİYE

Tel: 0312 428 06 10 - 11 Faks: 0312 428 06 13

E- mail: posta@rightsagenda.org

www.rightsagenda.org

İZMİR

Kıbrıs Şehitleri Caddesi No:39 Kat: 5/502 Galeri Mazhar İş Merkezi

Alsancak - İzmir/TÜRKİYE

Tel: 0232 464 20 26 Faks:0232 464 20 26

DİYARBAKIR

Lise Cad. 1. Sok. Güneş Plaza, Kat:3/9 Diyarbakır/TÜRKİYE

Tel:0412 228 79 42 Faks: 0412 228 79 36

Bu kitap Hollanda Kraliyeti Büyükelçiliği'nin maddi katkılarıyla basılmıştır.

İçindekiler

SUNUŞ	7
ÖNSÖZ	9
EKONOMİK SOSYAL KÜLTÜREL HAKLAR	10
1- Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar nedir?	10
2-Ekonomik, Sosyal ve Kültürel haklar hangileridir?	10
3-Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar hangi uluslararası sözleşmelerde düzenlenmiştir?	11
4-Ekonomik Sosyal ve Kültürel haklar ile Medeni ve Siyasi Haklar arasında nasıl bir ilişki vardır?	12
5-BM Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesinin hükümlerinin taraf devletlerince yerine getirilip getirilmediği nasıl izlenir?	12
6-Taraf Devletler Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Komitesine ne şekilde rapor sunarlar?	13
7- ESKH Komitesine Türkiye rapor sunmuş mudur?	14
8- ESKH Komitesi Devlet raporlarını nasıl inceler ve ne karar verir?	16
9- ESKH Komitesinin Türkiye raporu değerlendirmesi sonuçları nelerdir?	17
10- BM ESKH Sözleşmesine ilişkin bireysel başvuru yolu var mıdır?	18
11- BM ESKH Komitesinin Genel Yorumlarının kapsamı ve içeriği nedir?	19
12- BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin genel prosedürü dışında harici prosedürler var mıdır? Bunlar nelerdir?	20
13- 1235 Prosedürü nedir? Nasıl işler?	20
14- 1503 Prosedürü nedir? Nasıl işler?	20
15- Ekonomik ,Sosyal ve Kültürel Haklar açısından Ayrımcılık Yasağı nedir? Hangi alanlarda ayrımcılığı kapsar?	21
16- Ayrımcılığı genel olarak düzenleyen uluslar arası sözleşme ve metinler hangileridir?	22
17- Ekonomik Sosyal Kültürel haklar açısından kadın erkek eşitliği ne anlama gelmektedir?	23
18-Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar açısından kadın erkek eşitliğinin sağlanması açısından devlete düşen yükümlülükler nelerdir?	24
19- Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar açısından kadın erkek eşitliğinin sağlanması açısından devlete düşen yükümlülükler ilişkin örnekler nelerdir?	27
20- Irk Ayrımcılığına karşı uluslararası sözleşmeler hangileridir?	30
21-Çocuklar Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar açısından hangi sözleşmelerle korunmuştur?	30
22-Mültecilerin korunmasına ilişkin hangi uluslar arası sözleşmeler bulunmaktadır?	31
23- Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı nedir? Neleri içerir?	31
24- Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı sadece halkların kendi kendini yönetmesi midir? Farklı dini kimlikler ile farklı etnik kimliklerin korunması anlamına gelir mi?	31
25-Halkların kendi kaderini tayin hakkı sadece halkların bağımsızlığına ilişkin bir hak mıdır? Neden?	32

26- Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı Fikri Mülkiyet Hakları ve Kolektif Hakları da korur mu?	32
27- Çalışma Hakkı nedir? Neleri içerir?	33
28- Çalışma Hakkı devletlere iş isteyen herkese bir iş temin etme yükümünü yükler mi?	34
29- Çalışma Hakkı açısından dezavantajlı grupları koruyucu hükümler var mıdır?34	
30-Çalışma yaşamındaki ayrımcılık yasağı nasıl tanımlanabilir?	35
31- Çalışma yaşamındaki ayrımcılık yasağı Avrupa Sosyal Şartı Sözleşmesi'nde nasıl düzenlenmiştir?	36
32-Kadınlar çalışma hakkına ilişkin cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından uluslararası sözleşmelerde nasıl korunurlar?.....	37
33- Kadınların istihdamının yasak olduğu işler nelerdir?	37
34-Zorla çalıştırma Uluslararası Sözleşmelerde nasıl tanımlanmıştır?	38
35- “Cebri veya Mecburi Çalıştırma” ifadesi hangi hizmetleri kapsamaz?	39
36- Zorla çalıştırılmama Devletlere hangi yükümlülükleri yükler?	39
37-Güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarına uygun bir çalışma ortamı nasıl olmalıdır? Devletler bunu sağlamak için hangi yükümlülükleri yerine getirmek zorundadırlar?.....	40
38- İş sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili riskler nelerdir?.....	41
39-Sendikal haklar nedir? Neleri içerir?	42
40-Bir sendikaya katılma ya da katılmama hakkı neleri kapsar ? Bu hakkın uluslararası sözleşmelerde istisnaları var mıdır?	43
41-Memurların toplu pazarlık ve grev hakkı uluslararası sözleşmelerle tanınmış mıdır? İstisnaları var mıdır?	44
42-Sosyal Güvenlik hakkı nedir? Neleri içerir?	46
43-Sosyal Güvenlik Hakkı hangi uluslararası sözleşmelerde düzenlenmiştir?	48
44- Uluslararası sözleşmelere göre devletler Sosyal Güvenlik Hakkının etkin bir şekilde kullanılması için nasıl bir Sosyal Güvenlik Sistemi kurmalıdır?.....	49
45- Sosyal güvenlik sisteminin kapsamaması gereken, sosyal güvenliğe ilişkin temel unsurlar nelerdir?	50
46-Eşit Muamele Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı, sosyal güvenlik hakkı açısından ne anlama gelmektedir?	52
47-Sosyal Güvenlik Sisteminde kadın erkek eşitliği nasıl sağlanır?.....	53
48-Sosyal güvenlik sisteminin yeterli koruma sağlamadığı işçiler (yarı zamanlı işçiler, geçici işçiler, kendi işinde çalışanlar ve evde çalışanlar) ile kayıt dışı çalışanlar sosyal güvenlik hakkından yararlanabilirler mi?	55
49-Vatandaş olmayanlar (göçmen işçiler, mülteciler, sığınmacılar ve vatansız kişiler Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve ülke içinde göç eden kişiler) sosyal güvenlik hakkından yararlanabilirler mi?	56
50-Yabancılar hangi ölçüde sosyal güvenlik hakkından yararlanabilirler?.....	57
51-Yeterli ve makul yaşam standardı hakkı nedir? Kapsamı nelerdir?.....	58
52-Yaşama elverişli konut hakkı nedir?.....	58
53-Yaşama elverişli konut hakkı neleri içerir?	58
54-Konut Hakkını sağlamak devletin yükümlülüğü müdür? Bunun sınırları nelerdir?.....	60

55-Yaşamaya elverişli konut hakkı nasıl ileri sürülebilir ve nasıl korunur?	61
56-Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler nelerdir? Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin neleri kapsar?.....	62
57-Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeleri dezavantajlı gruplar açısından özel koruma içerir mi?	62
58-Keyfi yerinden etme yasağı nedir?	63
59-Yerinden etmeye ilişkin kişilere tanınan güvenceler nelerdir?	63
60-Yerinden Olma Sırasında Korunmaya İlişkin İlkeler nelerdir?	64
61-Ülke içinde yerinden olmuş kişilerin yeterli yaşam standardı hakkı özel olarak korunmuş mudur?	65
62-Ülke içinde yerinden olmuş kişilere yapılacak insani yardımlara ilişkin ilkeler var mıdır?	65
63-Geri Dönüş, Yeniden Yerleştirme Ve Yeniden Entegrasyon konularına ilişkin ilkeler Nelerdir?	66
64-Zorla tahliye nedir ve hangi durumlarda söz konusu olmaktadır?	67
65-Zorla tahliyeler sırasında uluslararası sözleşmelere göre devletlerin yükümlülükleri nelerdir?	69
66-Zorla tahliyelere maruz kalan kişilerin korunması için Devletlere düşen usuli yükümlülükler nelerdir?	70
67-Yeterli besin hakkı nedir?	70
68-Beslenme hakkını sağlamak için devletin yükümlülükleri nelerdir?	71
69-Devletlerin yeterli beslenme hakkı açısından yükümlülükleri nelerdir?.....	73
70-Beslenme hakkı açısından ihlaller nasıl ortaya çıkar?	74
71-Su hakkı nedir? Neleri kapsar?	75
72- Su hakkı açısından ayırım gözetmeme ve eşitlik ne anlama gelmektedir?	77
73-Devletin su hakkı açısından yükümlülükleri nelerdir?	78
74-Su hakkına yönelik ihlaller nasıl gerçekleşir?	79
75-Sağlık hakkı nasıl tanımlanabilir?.....	80
76-Sağlık hakkı kapsamında devletten neleri talep edebiliriz?	81
77-Sağlık hakkının ihlaline neler örnek verilebilir?.....	81
78-Sağlık hakkı açısından ulaşılabilecek en yüksek sağlık standardına sahip olmak ne demektir?.....	82
79-En yüksek seviyede sağlık hakkı neleri kapsar?	82
80-Sağlık hakkı açısından ESKH Sözleşmesi Devletlere ne tür yükümlülükler yükler?.....	83
81-Sağlığı bozan sebepleri ortadan kaldırmak devletlerin yükümlülüğü müdür? Bu yükümlülük neleri içerir?	85
82-Sağlık hakkı açısından devletler yükümlülüklerini ne zaman yerine getirmelidirler?.....	87
83-Sağlık hakkına ilişkin devletlerin ESKH Sözleşmesine göre yükümlülüklerine örnekler nelerdir?	88
84-Sağlık hakkı açısından ayırım gözetmeme ve eşit muamele kuralı ne anlama gelmektedir?.....	91
85-Sağlık hakkı açısından Devletler dezavantajlı grupta bulunan kadınlar, çocuklar,yaşlılar,engelliler,mülteciler için hangi özel önlemleri almalıdır?	92

86-Hıv/Aids hastası bireylerin sağlık hakları nelerdir?.....	94
87-Hıv(+) bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel hakları sınırlandırılabilir mi?..	95
88-Hıv (+) bireylerin çalışma hakkının sağlanması için devlete düşen yükümlülükler nelerdir?	96
89-Eğitim hakkının içeriği nedir?	97
90-Uluslararası Sözleşmeler uyarınca Mesleki ve Teknik Eğitim Hakkının içeriği nedir?.....	99
91-Eğitim hakkı ailelerin kendi inançları doğrultusunda çocuklarına dinsel ve ahlaki eğitim sağlama hakkını içerir mi?.....	100
92-Eğitim hakkı kişilerin ve kuruluşların eğitim kurumu kurma ve yönetme serbestisini içerir mi?	101
93-Eğitim hakkı kapsamında ayrımcılık nedir? Bu konuda devletin yükümlülükleri nelerdir?	102
94-Aileler için yardım ve korunma hakkı neleri içerir?103	
95-Kişinin kendisinin yarattığı bilimsel bir üründen yararlanma hakkının kapsamı nedir ?.....	104
96-Kültürel yaşama katılma hakkı nedir? Neleri içerir?	105
97-ESKH Sözleşmesi açısından kültürel yaşama katılma hakkı dezavantajlı gruplar için neleri kapsar?	106
98-ESKH Sözleşmesi açısından kültürel yaşama katılma hakkını dezavantajlı gruplara sağlamak devletin yükümlülüğü müdür ? Devlet bu yükümlülüğü nasıl yerine getirmelidir?.....	109
99-ESKH Sözleşmesi açısından kültürel yaşama katılma hakkının ihlalleri nasıl gerçekleşir?	111
100-Azınlıkların kendi kültür, din ve dillerine sahip olma hakları uluslararası mekanizmalar tarafından somut olarak nasıl yorumlanır?	111
101-Engellilik nedir ? Engelli haklarını düzenleyen uluslar arası sözleşme ve belgeler nelerdir?	112
102-Engellilerin ESKH Sözleşmesi uyarınca hakları nelerdir ?	114
103- Engelli bireylerin ekonomik sosyal ve kültürel hakları açısından uluslararası sözleşmeler karşısında Devletlerin yükümlülükleri nelerdir?.....	118
104-Engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramama hakkı neleri içerir?	119
105-ESKH uygulaması açısından ulusal insan hakları kuruluşlarının rolü nedir?.....	121
106-Avrupa Sosyal Şartı'nda belirtilen ekonomik sosyal hakların ihlal edilmesi halinde başvurulacak mekanizmalar var mıdır?	123
107- Yaşlılık nedir? Yaşlıların Ekonomik Sosyal Kültürel hakları ile ilgili uluslararası sözleşmeler hangileridir?	124
108- Yaşlıların uluslararası sözleşmelerde düzenlenen ekonomik sosyal kültürel hakları nelerdir?	125

SUNUŞ

Klasik haklar olarak da adlandırılan birinci kuşak hakların ortaya çıkışından çok sonra, adına ikinci kuşak haklar denen haklar ortaya çıktı. Bu haklar, özellikle I.Dünya Savaşı sonrasında ortaya atılsa da, II. Dünya Savaşı'ndan sonra uygulama alanı bulabildi.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak da nitelendirilen ikinci kuşak hakların doğuşunun temelinde, sanayi devrimi; bu ekonomik ve sosyal dönüşümün yarattığı ve derinleştirdiği sosyal sınıflar arasındaki eşitsizlikler ve işçi sınıfının bu eşitsizliklere gösterdiği tepki ve eylemler yatmaktadır. 19. yüzyılda, eşitlik ve özgürlük herkese tanınırken bu tanınma herkesin bu özgürlüklerden yararlanabildiği bir düzeni göstermemekteydi. Bireylerin eşitlik ve özgürlüğü, soyut ve kuramsaldı. Buradan hareketle ortaya çıkan sosyal hakların uluslararası düzeyde tanındığı ilk belge İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir.

Ekonomik ve sosyal haklar, insan haklarının gelişmekte olan bir parçasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, günümüzdeki gelişmeleri anlık olarak takip edebilmek büyük bir zorluk halini de almaktadır. Alandaki çalışmaların genellikle akademik düzeyde olmaları ve sivil kuruluşlar ile uygulamacıların yararlanabileceği kaynakların son derece sınırlı oluşu, bizleri böyle bir çalışmayı ortaya çıkarmaya itekledi. Hem haklar, hem de bu hakların korunmasında pay sahibi olarak insan hakları savunucuları ve hukuk insanlarının daha doğru şekilde bilgilenebilmeleri bakımından, ekonomik ve sosyal haklar konusundaki çalışmaların artmasını umuyoruz.

Elinizdeki çalışma, bir süredir ekonomik ve sosyal haklar alanında çalışmalar yürüten İnsan Hakları Gündemi Derneği'nin meseleye bakışını ortaya koymaktadır.

Sağladığı mali destekle bu kitabın hazırlanmasını mümkün kılan Hollanda Kraliyeti Ankara Büyükelçiliği'ne ve kitabın basımında emeği geçen Sayın Ahmet Karabulut şahsında tüm Girişim Matbaası çalışanlarına teşekkürlerimizi ifade etmek isteriz.

Kitabın, Türkiye'de hak temelli faaliyet gösteren sivil kuruluşlar ile ekonomik ve sosyal haklarla bir biçimde ilgili tüm kesimlere bir nebze de olsa faydalı olması dileğiyle...

Yrd.Doç.Dr. Günal KURŞUN

İnsan Hakları Gündemi Derneği Başkanı

ÖNSÖZ

Seni böyle kirlenmiş görmek acıysa da,
 Hiçbir kentten bu kadar iğrenç yara
 Açılmadıysa da bugüne dek Tabiatın bağına
 Gene de güzelsin Paris, daha da daha da güzelsin
 Şiirlerin şiiri olarak çıktın bu fırtınadan,
 Derin güçlerin sonsuz itkisiyle ayaktasın:
 Eserin oluşuyor kutsal kent, onlar için gürüyor kutsal ölüm

ARTHUR RİMBAUD

Yukarıdaki şiir, Fransız şair Arthur Rimbaud'nun 1871 de Fransız Komününe yazdığı şiiri. Fransız Komünü Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar açısından çok önemli bir kilometre taşıydı. Komünün hedefleri zorunlu ve parasız laik eğitim, parasız adalet, düzenli ordunun kaldırılması, okullarda din derslerinin kaldırılması, kadın ve erkeklere eşit işe eşit ücret, fırın işçilerine gece çalışma yasağı, hayırsever dernekler yerine yardım büroları vardı.

26 Mayıs 1871. Komün yenildi. Düş sona erdi.

Nizam yeniden kuruldu.

Eski hırsızları eğlendiriyor. Gene eski hırılıtlarla

Ve surların kahraman kanıyla kızıllaşan bedeni

Kefen rengi gökyüzüne vuruyor sinsi parılıtlarla

ARTHUR RİMBAUD

Bugün dünya nüfusunun 3/4 ü açlık sınırında, milyarlarca insanın geliri 1 doların altında, 1 milyarı aşkın insan açlık, kötü beslenmeyle karşı karşıya, 1 milyarı aşkın insan evsiz, 1 milyarı aşkın çocuk eğitimden yoksun, 1 milyarı aşkın insan toplumsal ayrımcılık ve dışlanmayla karşı karşıya...

NEDEN?

Ekonomik Sosyal ve Kültürel haklara ilgi her zaman kişisel hakların çok gerisinde kaldı. Bu ilgisizliğin temel nedenlerinden biri sosyal haklar uygulamasının kişisel haklardan çok farklı olmasıydı. Kişisel haklarda sonuç alınması, genellikle bazı yasalarda ve idari düzenlemelerde değişiklik yapılması, mahkeme kararlarının uygulanması ile sağlanabiliyordu. Ancak sosyal hakların geliştirilmesi ve uygulanması, bilinen teknik ve usullerden daha farklı olanlarını ve daha fazlasını gerekli kılmaktaydı. Sosyal hakların maliyeti yüksekti, bu konularda yapılacak harcamalar ekonomik hesaplara uygun değildi. Son dönemde yaşanan ekonomik kriz de ekonomik sosyal ve kültürel hakları çok fazla aşındırdı. Bu aşınma döneminde ekonomik sosyal ve kültürel hakların bilinmesinin, uygulanabilirliği konusunda önemli bir motivasyon kaynağı ve destek olacağını düşünüyoruz.

Av. Özlem Yılmaz & Av. Gülçin Aktunç

EKONOMİK SOSYAL KÜLTÜREL HAKLAR

1- Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar nedir?

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar (ESKH) İnsan Hakları içerisinde belirli bir kategoridir. İkinci kuşak haklar olarak nitelendirilir. Birinci kuşak haklar; Medeni ve Siyasi Haklardır.

Uluslararası Sözleşmeler bir tanım yapmaktan kaçınmışlar ve Ekonomik Sosyal Kültürel Hakları bir liste halinde sunmuşlardır¹.

Hangi hakların ekonomik, hangilerinin sosyal ve hangilerinin kültürel hak olduğu konusunda bir ayırım yapmak da oldukça güçtür; zira bu haklar birbirinin içine geçmiştir.

Ekonomik Haklar: birey lehine belli ekonomik amaçları gerçekleştirecek olan haklardır².

Sosyal Haklar, devlet tarafından kişiye, sosyal durumunu düzeltmek amacıyla tanınmış olan haklardır³.

Kültürel Haklar ise, bu hakların sujelerinin kültür unsurlarına ulaşabilmesi, atılabilmesi ve bunlardan yararlanabilmesi ile ilgili haklar biçimde bir tanım önerisi getirilmiştir⁴.

ESKH için kısaca; bireylerin, ekonomik, sosyal kültürel nitelikteki haklarını ve özgürlüklerini güvence altına alan haklardır diyebiliriz. ESKH'nın büyük çoğunluğu devlete bir hizmet sunma ödevi yükler.

2-Ekonomik, Sosyal ve Kültürel haklar hangileridir?

Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar

- 1.Halkların kendi kaderini tayin hakkı
- 2.Çalışma yaşamına ilişkin haklar
- 3.Sendikal haklar
- 4.Sosyal güvenliğe ilişkin haklar;
- 5.Özel olarak korunmaya muhtaç kişi ve grupların korunması ve desteklenmesine ilişkin haklar
- 6.Kadın ve erkek için eşit olarak evlenme hakkı
- 7.Yeterli ve makul yaşam standardı hakkı
- 8.Sağlık hakkı
- 9.Eğitim Hakkı
- 10-Kültürel yaşama katılma hakkı,
- 11.-Bilimsel gelişmelerden yararlanma hakkı,

¹ Bülent Tanör Türkiye'nin insan hakları sorunu, genişletilmiş 3.baskı İstanbul 1994 s.14

² Bülent Algan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması Ankara 2007 s.28

³ Bahri Savcı İnsan Hakları (kanunilik yolu ile korunması) Ankara 1953

⁴ Pulat Tacar Kültürel Haklar Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye için bir model önerisi Ankara 1996 s.11-12

12-Dinlenme ve eğlenme hakkı gibi haklar,
Bu liste ESKH'nın tam bir listesi olduğu iddiasında olmayıp, fikir vermek için özellikle BM ESKH Sözleşmesi dikkate alınarak hazırlanmıştır⁵.

3-Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar hangi uluslararası sözleşmelerde düzenlenmiştir?

Ekonomik sosyal ve kültürel hakların dayandığı temel sözleşmeleri öncelikle genel, bölgesel ve tematik sözleşmeler ve belgeler olarak üçe ayırabiliriz.

I - GENEL SÖZLEŞMELER

- BM Şartı
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesidir.

II – BÖLGESEL SÖZLEŞMELER

- Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı,
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmenin Eğitim hakkıyla ilgili Protokol,
- Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı,
- İnsan Hakları Amerika Sözleşmesine Ekonomik Sosyal ve Kültürel Alanda Ek Protokol

III – TEMATİK SÖZLEŞMELER

- Her Tür Irk Ayrımcılığının Önlenmesine İlişkin Belge,
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiyesine İlişkin Sözleşme,
- Çocuk Hakları Sözleşmesi
- ILO Anayasa'sı,
- ILO Sözleşmeleri ve tavsiye kararları,
- Çocuk Hakları Sözleşmesine Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi İle ilgili İhtiyari Protokol,
- Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi,
- Akıl Rahatsızlığı Olan Kimseler ve Akıl Sağlığının Korunması İçin Kabul Edilen Prensipler,
- İcracı Sanatçılar, Fonogram Yapımcıları, ve Yayın Kuruluşlarının Korunmasına Dair Roma Sözleşmesi,
- Su Kaynaklarına Dair Avrupa Şartı,
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme,

⁵ BM Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesi www.belgenet.com

- Uluslararası Suların Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımı Sözleşmesi,
- UNESCO Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme,
- UNESCO Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesi,
- Engelli Hakları Sözleşmesi

ESKH'ı içeren özellikle tematik uluslar arası sözleşmeler bunlardan ibaret olmayıp, listenin genişletilmesi mümkündür⁶.

4-Ekonomik Sosyal ve Kültürel haklar ile Medeni ve Siyasi Haklar arasında nasıl bir ilişki vardır?

Medeni ve Siyasal Haklar ile Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde bir aradadır. Ancak bu haklar BM tarafından iki ayrı sözleşmede düzenlenmiştir. Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin başlangıç bölümleri aynıdır. Her iki sözleşmede de tüm insanların yoksulluktan, korkudan kurtulabilmesi için her iki kategorideki hakların insanlar tarafından kullanılmasının önemi vurgulanır.

İki hak grubu arasındaki bağlantı şu şekilde ifade edilebilir; Medeni ve Siyasi haklar olmaksızın Ekonomik, Sosyal, Kültürel Hakları savunmak mümkün değildir. Medeni ve Siyasi Haklar demokratik katılımı sağlayan haklardır. Katılımcı hakların güvence altına alınması kadınların, dilsel, dinsel ve etnik azınlıkların, yerli hakların ve diğer dezavantajlı grupların haklarını kazanabilmesi açısından önemlidir⁷.

Aynı şekilde ESKH olmaksızın Medeni ve Siyasi Hakların tam olarak gerçekleşmesi mümkün değildir. Örneğin, İfade özgürlüğü aynı zamanda bilgi edinme hakkının da gerçekleşmesini gerekli kılar, ekonomik ve sosyal hakların gelişmediği bir toplumda gerçek bir ifade özgürlüğünden söz etmek mümkün değildir.

5-BM Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesinin hükümlerinin taraf devletlerince yerine getirilip getirilmediği nasıl izlenir?

ESKH sözleşmesine devletlerin uyup uymadıkları ve bu sözleşme ile verdikleri taahhütleri yerine getirip getirmediği taraf devletlerin verdikleri raporlarla izlenmektedir.

⁶ Allan McChesney çeviren Orhan Kemal Cengiz –Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakları savunmak ve ilerletmek Ankara 2004

⁷ Allan McChesney çeviren Orhan Kemal Cengiz –Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakları savunmak ve ilerletmek Ankara 2004 s. 26

Sözleşmeyi imzalayan ve onaylayan devletlerin, onayı takip eden iki yıl içinde, ülke insanlarının Sözleşmedeki haklarını ilerletme konusunda hazırladıkları bir raporu ESKH Komitesine sunmaları gerekir. Taraf devletlerin ayrıca her beş yılda bir ek raporlar göndermesi gerekir. Komite devletlerin sundukları raporlar dışında Hükümet Dışı Kuruluşlar ve diğer BM kuruluşlarından elde edilen bilgilerle bu raporları kontrol eder.

ESKH Komitesi devletin raporunu sunmasından sonra devletlerin başkanlarıyla karşılaştığında onların açıklık getirmesini istediği meseleleri içeren bir Meseleler listesi hazırlar. Bu liste ilgili devlete görüşmeden bir kaç ay önce gönderilir. Ve devletin yazılı olarak yanıt vermesi istenir. Bu liste ESKH Komitesinin ekonomik, sosyal, kültürel hakların yaşama geçirilmesinde duyduğu kaygıları içerir. Komite son olarak incelediği ülkelere ilişkin olarak Sonuç Gözlemleri adı verilen gözlemlerini yayınlar⁸.

6-Taraf Devletler Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Komitesine ne şekilde rapor sunarlar?

ESKH Sözleşmenin 16 ve 17.maddeleri uyarınca Taraf Devletler Konsey'e Sözleşmedeki hakların garanti altına alınmasını amaçlayan yasal, adli, politik ve diğer işlemlerin listesini içerecek biçimde düzenli raporlar sunmakla yükümlüdürler.

Herhangi bir Taraf Devletin Sözleşmeye taraf oluşundan itibaren iki yıl içinde ve takip eden süreçte her beş yılda bir rapor sunması gerekir.

Komite Taraf Devletlere 22 sayfalık bir raporlama kılavuzu sunarak bu sürece destek olur. Bu kılavuz Komite'nin Sözleşmenin etkili bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını denetleyebilmek için ihtiyaç duyduğu bilgiler net bir şekilde ortaya konmalıdır.

Komite; Sözleşmedeki raporlama yükümlülüklerinin yedi temel gereksinimi karşılaması gerektiğini vurgular. Komitenin temel gereksinimler şunlardır⁹ ;

1. Taraf Devletlerin Sözleşme ile azami uyumluluğu yakalayabilmek adına ulusal yasaları, idari kuralları ve prosedürleri, uygulamaları ayrıntılı bir şekilde gözden geçirmesini sağlamak,
2. Taraf Devletlerin hakların ülkedeki tüm bireyler tarafından kullanılabilme seviyesini

Belirleye bilmek amacıyla söz konusu hakların her birinin somut durumunu düzenli olarak denetlemesini sağlamak,

⁸ ESKHS m.16

⁹ KSKH Komitesi 1 nolu Genel Yorum

3. Hükümetlerin Sözleşmenin uygulanması için açıkça belirtilmiş ve özenle belirlenmiş politikaları benimsemeleri için bir zemin oluşturmak,
4. Sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili hükümet politikalarının kamusal denetimini kolaylaştırmak ve ilgili politikaların belirlenmesi, hayata geçirilmesi ve denetlenmesi süreçlerine toplumun farklı kesimlerinin dahil olmasını sağlamak,
5. Taraf Devletlerin ve Konseyin Sözleşmede yer alan yükümlülüklerin hayata geçirilmesi konusunda görülen ivmeyi etkili bir şekilde ele alabilmeleri için zemin hazırlamak,
6. Taraf Devletlerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların hayata geçirilmesine dair sorunlar ve zorluklar konusunda daha iyi bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olmak,
7. Taraf Devletlerarasında ki bilgi alışverişini kolaylaştırmak ve Sözleşmede belirtilen her bir hakkın hayata geçirilmesi konusundaki genel sorunlara ve bunların olası çözümlerine dair daha yetkin bir anlayış geliştirmelerine yardımcı olmak.

7- ESKH Komitesine Türkiye rapor sunmuş mudur?

ESKH Sözleşmenin 16 ve 17. maddeleri uyarınca Taraf Devletler Konsey'e Sözleşmedeki hakların garanti altına alınmasını amaçlayan yasal, adli, politik ve diğer işlemlerin listesini içerecek biçimde düzenli raporlar sunmakla yükümlüdürler.

Her hangi bir Taraf Devletin Sözleşmeye taraf oluşundan itibaren iki yıl içinde ve takip eden süreçte her beş yılda bir rapor sunması gerektiğinden Türkiye gecikmeli de olsa ilk raporunu Komiteye sunmuş ancak bu raporun yetersizliği nedeniyle komite bu rapordan sonra Türkiye'den ayrıca sorularına cevap vermesini istemiştir. Bu soruların tamamını www.ihop.org.tr'den ulaşabilirsiniz.

Bu sorulardan başlıcaları;

- Sözleşme'ye ülkedeki mahkemelerce bir dava veya yorum amaçlı atıfta bulunulduğunun örneklerini veriniz.
- Taraf Devlet raporunun hazırlanmasına sivil toplum kuruluşlarının neden katılmadıklarını lütfen açıklayınız.
- Eğitim hakkı ile ilgili 13. Maddeye (paragraflar 3 ve 4) konulan çekinceyi geri çekmeyi düşünüp düşünmediğini lütfen belirtiniz.
- Ayrım gözetmeme başlığı altında özellikle, "cinsel yönelimi" bir ayrımcılık zemini olarak açıkça yasaklayacak bir yasa değişikliği getirme düşüncesinde olup olmadığını belirtiniz.

- 2005 tarihli Engelliler Yasası'nın ne ölçüde uygulanabildiğine ve eğer varsa engelli insanların ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanmalarıyla ilgili sonuçlara ilişkin bilgi veriniz.
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirmek amacıyla yaptığı yasal düzenlemelerin etkileri konusunda bilgi veriniz.
- Anayasa'nın 49.maddesinde yer aldığı şekliyle "çalışma ödevinin" ne anlama geldiği ve bu ilkenin çalışma hakkının kullanılması bağlamında nasıl uygulandığı konusunda bilgi veriniz.
- Aile içi şiddet ve namus cinayetleri dahil olmak üzere toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı mücadelede ilerleme sağlayıp sağlayamadığı, bu tür fiillerin suç sayılıp sayılmadığı, eş tecavüzünün suç sayılıp sayılmadığı konusunda da bilgi veriniz.
- Gecekondulaşmanın önlenmesiyle ilgili 775 sayılı yasa hükümlerinin Taraf Devletin özellikle zorla yerinden çıkarmayla ilgili yükümlülüklerine uygun düşüp düşmediğini, İhsu Barajı dahil olmak üzere, büyük ölçekli altyapı inşaa projelerinden etkilenen insanların Sözleşme'de tanınan haklarını güvence altına alma açısından benimsenen politikalar ve alınan önlemler konusunda bilgi veriniz.
- HIV/AIDS dahil olmak üzere cinsel ilişki yoluyla bulaşan hastalıkları önlemek, kamuoyunun bu konularda eğitilmesini sağlamak, HIV/AIDS'li kişilerle ailelerine destek, sosyal damgalanma ve ayrımcılığı azaltmak üzere alınan önlemler konusunda bilgi veriniz.
- Zihinsel sağlık sorunları olanlara psikiyatri kurumlarında yeterli bakım ve tedavinin sağlanması, ayrıca bu kişilerin durumlarının düzenli aralıklarla ve yargısal olarak izlenip denetlenmesi için alınan önlemler hakkında bilgi veriniz.
- Kız çocuklar, etnik azınlıklara mensup olanlar, yoksul hanelerden, göçmen ve mülteci konumundaki çocuklar başta olmak üzere ilk ve ortaöğretimde okul terklerini azaltmak için alınan önlemler ile engelli çocukların örgün eğitim kurumlarının her kademesindeki okullaşma oranını belirtiniz.
- Başta marjinal ve dezavantajlı kesimler olmak üzere kültürel yaşama katılım imkânları; bu arada kırsal alanlarla yoksul kent mahallelerinde yaşayanların, yaşlıların, engellilerin ve azınlıkların herkesin kültürel yaşama

katılma hakkı ile ilgili Komite'nin 21 sayılı genel görüşü doğrultusunda bu açıdan durumuna ilişkin Komite'ye bilgi veriniz¹⁰.

8- ESKH Komitesi Devlet raporlarını nasıl inceler ve ne karar verir?

Taraf Devletler raporlarını sunduklarında Komite tarafından standart bir değerlendirme prosedürü izlenir. Taraf Devletlerin raporları sekreterlik tarafından alındıktan, okunduktan ve çevrildikten sonra ilk olarak Komite'nin beş kişilik çalışma grubu tarafından değerlendirilir. Bu işlem raporun Komite'nin tamamı tarafından değerlendirilmeden altı ay önce yapılır. Oturum öncesi çalışma grubu raporla ilgili bir ön değerlendirme yapar, bir üyesini her bir rapor için ayrıntılı bir değerlendirme yapmakla görevlendirir ve ilgili Taraf Devlete raporlardaki ihtilaflarla ilgili yazılı bir soru listesi hazırlar. Ardından Taraf Devletlerden, Komite'ye gelmeden önce bu sorulara yanıt vermeleri beklenir.

Komite'nin raporları değerlendirme aşamasında rapor veren Devletlerin yetkililerinin de toplantılarda hazır bulunması beklenir. Bu kişiler genellikle iki günlük bir süreci kapsayan bu toplantılarda daima hazır bulunurlar. Yetkililer öncelikle oturum öncesi çalışma grubunun yazılı sorularına giriş niteliğinde yanıtlar verirler. Bunu, söz konusu raporla ilişkili BM uzmanlık kuruluşlarının bilgi sunumu izler. Komite üyeleri bunun ardından Taraf Devlete sorular yöneltir ve onu incelemeye alır. Böylece Taraf Devletlerin yetkililerine genellikle aynı gün içinde olmamakla birlikte sorulara ve görüşlere olabildiğince eksiksiz bir biçimde yanıt vermeleri için ayrı bir süre daha tanınır. Eğer soruların yanıtları yeterli gelmezse Komite Taraf Devletten daha sonraki oturumlarda sağlaması için daha fazla bilgi getirmesini talep eder.

Komite'nin rapor analizinin tamamlanması ve Taraf Devletlerin sunumlarının ardından Komite, Sözleşmenin Taraf Devletlerdeki durumuna dair kararını içeren "sonuç bildirge"lerini yayınlamaya Taraf Devletlerin raporları hakkındaki görüşlerini açıklar. Gözlem sonuçları beş bölümden oluşur: (a) giriş; (b) olumlu durumlar; (c) Sözleşmenin uygulanmasını önleyebilecek etmenler ve zorluklar; (d) kaygı duyulan başlıca konular; (e) öneriler ve tavsiyeler. Gözlem sonuçları gizli oturumla karara bağlanır ve her bir oturumun son gününde kamuoyuna açıklanır.

¹⁰ İnsan Hakları Ortak Platformu web sitesi : www.ihop.ogr.tr

Birçok durumda Komite Sözleşme ihlallerinin söz konusu olduğu sonucuna varmışsa, Taraf Devletleri söz konusu hakların daha fazla ihlal etmemeleri için uyarır.

Sonuç bildirgelerine ek olarak, başkan tarafından Taraf Devletlere Komite'nin kaygılarını ileten mektuplar gönderilir¹¹.

9- ESKH Komitesinin Türkiye raporu değerlendirmesi sonuçları nelerdir?

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Türkiye'nin sunduğu ilk raporu 3-4 Mayıs 2011'de düzenlenen 3. ve 5. toplantılarında ele almış ve 20 Mayıs 2011'de düzenlenen 29. toplantısında değerlendirmiştir.

Değerlendirme sonuçları şöyledir;

Komite, Türkiye'nin raporlama tekniklerine büyük ölçüde uyduğunu ve dile getirilen sorunlara ilişkin verdiği yazılı cevapları ve iki belgede verilen ayrıntılı istatistik verileri de memnuniyetle karşılamıştır. Komite ilk raporun incelenmesi sürecine değişik bakanlıkların temsilcilerinden oluşan bir delegasyonun katılmasını da övgüye layık bulmuştur.

Rapordaki endişeler, talepler ve tavsiyelere ilişkin birkaç örnek;

- Komite, içtihat kararları doğrultusunda yorumlayarak başta Sözleşmenin 3, 4 ve 13. paragraflarına ilişkin olanları olmak üzere Sözleşme'ye ilişkin tereddüt ve itirazlarından vazgeçmesini tavsiye etmektedir.

- Komite, Taraf Devletten bir sonraki periyodik raporunda Sözleşme'nin uygulamaya sokulduğunu ispat eden mahkeme kararlarına ilişkin bilgilerin de eklenmesini talep etmektedir.

- Komite Taraf Devletten hem Sözleşme ve hem de Komite'nin ayrımcılıkla mücadeleyle ilgili Genel Yorumuyla uyumlu olacak şekilde ayrımcılıkla mücadeleyi birebir ilgilendiren genel bir hukuki düzenleme getirmesini talep etmektedir.

- Özürlü kişilerin Sözleşme tarafından sağlanan tüm haklardan hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadan yararlanmasını ve binalara, parklara, hastanelere, okullara, ulaşım sistemlerine olduğu kadar diğer kamu alanlarına ve hizmetlerine de fiziksel olarak rahatlıkla erişmesini sağlamak; ciddi bir şekilde denetleyip gözlemlemek gerektiğini bildirir.

¹¹ BM İnsan Hakları Belgeleri No.16

- Cinsiyet eşitliği konusunda kamuoyundaki farkındalığı arttırmak ve cinsiyet rollerine ilişkin önyargıları ve basmakalıp düşünceleri değiştirmeye yönelik gerekli yasal vb. tedbirleri benimsemesi gerektiğini bildirir.

- Komite Taraf Devletten bir sonraki periyodik raporunda çalışma ortamlarında yaşanan cinsel taciz vakalarına ilişkin bilgilerin yanı sıra, bu konuda açılan davalar ile kesilen cezaların da dahil olması kaydıyla, suç mahkemeleri ile iş mahkemelerine taşınan cinsel taciz davalarına ilişkin istatistik verileri de dahil etmesini talep etmektedir.

- Komite aile içi şiddetin suç olarak değerlendirilmesi, kadınlara yönelik şiddetle mücadeleye yönelik yasaların sıkı bir şekilde tatbik edilmesi, korunma ve sığınma evlerinin sayısının artırılması ve aile içi şiddetin mağdurlarıyla ilgilenirken ilgili kamu çalışanlarının sorumluluklarını ciddiye alıp almadıklarının gözlemlenmesi için Taraf Devleti göreve çağırılmaktadır.

-Komite Taraf Devletten ruh sağlığı bozuk hastalarda elektrokonvülsif tedavinin uygulanmasına ancak mevcut yasal düzenlemede gerekli değişikliklerin yapılması şartıyla izin vermesini talep etmektedir.

- Ruh sağlığı tedavisi için gezici hizmetlerin de içinde yer alacağı şekilde, ruh sağlığı hizmetlerine erişim ve bu hizmetlerin ne kadar kolay bulunabildiğini açıklamasını talep etmektedir.

- Kadınlar arasındaki intiharları önlemek üzere alınan tedbirlerin etkileri bildirmesini talep etmektedir.

Son olarak Komite Taraf Devletten, Komitenin 2008 yılında benimsenen yeniden gözden geçirilmiş olan rapor düzenleme ilkeleri çerçevesinde hazırlanacak olan ikinci periyodik raporunu 30 Haziran 2016'da teslim etmesini talep etmektedir.¹².

10- BM ESKH Sözleşmesine ilişkin bireysel başvuru yolu var mıdır?

BM ESKH Sözleşmesinin Ek Seçmeli Protokol, onu onaylayacak devlet yurttaşları için BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'ne başvuru yolunu açmıştır.

Ek Seçmeli İhtiyari Protokole göre; Komite, Sözleşmede yer alan haklara saygı göstermeyen devlete karşı her şikâyeti kabul eder.

¹² İnsan Hakları Ortak Platformu web sitesi : www.ihop.ogr.tr

Yakınma, iç başvuru yolları tüketildikten sonra yapılır. Komite, incelemesinde şikâyet edilen devlete yönelir. Geçici önlemler kaldırma yetkisinden, dostane çözüm ve ihlal durumunun giderilmesi aşamasına kadar devleti zorlama yetkileri vardır¹³.

Gelinen noktada sosyal hakların korunması açısından bireysel başvuru yolunda atılmış olan adımlar son derece önemlidir. Henüz çok az devlet Ek Seçmeli Protokolü onaylamıştır. Katılımcı sayısının artması için bireylerin ve sivil toplum örgütlerinin bu konuda çalışmalar yapması büyük önem taşımaktadır. Aksi halde Protokol, ölü doğmuş bir metin olarak kalacaktır. Önemli bir adım olan bireysel başvuruyu tanıyan İhtiyari Protokol'ün hayal de olsa tüm taraf devletlerce onaylanması bu konuda uluslararası toplulukta önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

11- BM EKSH Komitesinin Genel Yorumlarının kapsamı ve içeriği nedir?

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi periyodik olarak yayınladığı Genel Yorumlar da; Sözleşme kapsamında yer alan hakları ayrıntılı bir biçimde ortaya koyar ve devletlere Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini nasıl başarılı bir biçimde yerine getirebileceklerini, ihlallerden nasıl kaçınabileceklerini ve devlet raporlarında ne tür bilgilerin yer alması gerektiğini açıklar.

Komite, bu genel yorumların bazılarında belli bir hakkın (barınma gibi) yerine getirilmesi için nelerin yapılması gerektiğini açıklamakta veya devletin işlemekten kaçınması gereken ihlalleri ortaya koymaktadır. Diğer bazı genel yorumlarda da devletler için kullanışlı olabilecek usule ve diğer pratik bilgilere yer vermekte veya Sözleşmenin genel ilkelerini vurgulamaktadır. Komitenin genel yorumlarına [www. ihop.org.tr](http://www.ihop.org.tr)'den ulaşılabilir

Genel yorumların en önemli özelliği sözleşmede kısaca tanımlanan hakların kapsamını açıklamasıdır. Örneğin ilk bakışta ESKH Sözleşmesinin m.11 “Yeterli ve makul yaşam standardı hakkı; herkesin yeterli beslenme giyinme,barınma ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de

¹³ ESKH Sözleşmesi Ek Protokol-İnsan Hakları Ortak Platformu web sitesi : www.ihop.org.tr

içerir şekilde, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkıdır.” demektedir.

Maddeye ilk bakışta su hakkından sözedilmemesine rağmen Komite 17 nolu Genel Yorumu ile su hakkının m.11 anlamında yeterli ve makul yaşam standardı hakkına dahil olduğunu açıklamıştır.

Bu nedenle Komitenin Genel Yorumları ESKH Sözleşmesinin tamamlayıcısıdır.

12- BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara ilişkin genel prosedürü dışında harici prosedürler var mıdır? Bunlar nelerdir?

BM genel mekanizmaları dışında iki harici prosedürü vardır. Bunlar 1235 prosedürü ve 1503 prosedürü vardır. 1503 prosedürü Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar alt komisyonuna bağlı kurulan 5 kişilik çalışma grubu tarafından, 1235 prosedürü ise BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından yürütülür.

13- 1235 Prosedürü nedir? Nasıl işler?

BM İnsan Hakları Komisyonu, 1967 yılında bağlı olduğu Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından insan hakları ihlalleri ile ilgilenme yetkisine sahip kılınmıştır.

Komisyon, insan hakları ihlallerinin sabit biçimde sürdürüldüğünü gösterir örneklere dair durumları etraflıca bir araştırmaya tabi tutacak ve kendi tavsiyeleri ile birlikte Ekonomik ve Sosyal Konseye bildirecektir.

Bu durum, bir ülke hakkında ağır insan hakları ihlallerinde bulunduğu dair yapılan şikayetlerin BM'nin ilgili birimlerince incelenmesi anlamına gelmektedir.

14- 1503 Prosedürü nedir? Nasıl işler?

BM çerçevesinde İnsan haklarının korunmasına yönelik iki ana yöntemden biri olan “Sözleşme harici mekanizmaların” en bilineni 1503 prosedürüdür.

Ekonomik ve Sosyal Konseyin 27 Mayıs 1970 tarihli ve 1503 sayılı kararı ile oluşturulan ve karar sayısına atfen “1503 usulü” olarak adlandırılan bu yöntem bireysel başvurularla ilgilenmemekle birlikte belirli bir zamanda ve yerde çok sayıdaki insanın haklarının ihlal edildiği durumlarla ilgilenir.

Alt-Komisyonu bağı olarak kurulan 5 kişilik çalışma grubu yeterli delillerle birlikte sunulan şikayetleri ve hükümetlerin bu şikayetlere verdikleri cevapları inceler. Eğer İnsan haklarının ağır ve devamlı bir şekilde ihlali tespit edilirse konu çalışma grubu tarafından alt komisyona sunulur. Alt-Komisyon da meselenin İnsan Hakları Komisyonuna gönderilip gönderilmeyeceğine karar verir. Bu şekilde önüne gelen bir durum hakkında karar alma sorumluluğu İnsan Hakları Komisyonuna aittir.

Alt-Komisyonu bağı olarak çalışan ve 1503 prosedürü çerçevesinde faaliyet gösteren çalışma grubunun kendisine yönelik bir ihbarı değerlendirebilmesi için bu ihbarın şu ön koşulların sağlamış olması gerekir:

1. Herhangi bir siyasi amacın güdülmemesi
2. İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin ağır bir şekilde ve sürekli olarak ihlal edildiğini ispatlayabilecek mantıklı sebepler bulunması,
3. Bu ihlallere maruz kalan şahıslar veya grupların şikayet yoluna başvurmuş olması,
4. İhlal edilen haklar, meydana gelen olaylar ve şikayetin amacının belirtilmesi ve hakaret içeren bir dil kullanılmaması,
5. Yerel başvuru yollarının tüketilmiş olması.

1503 prosedürüne göre, bireyler, birey grupları veya sivil toplum örgütleri şikayette bulunabilir. Fakat başvuruların söz konusu prosedür bakımından önemli olan kısmı, başvuruların kişisel kabul edilmemesidir.

Başvuru sonrasında, başvuranların haklarının ihlal edilip edilmediği ve dolayısıyla mağduriyetlerinin kişisel düzeyde nasıl giderileceği üzerinde durulmayarak, o ülkedeki insan hakları ihlallerinin genel durumu üzerinde bir karara varılmaya çalışılır.

15- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar açısından Ayrımcılık Yasağı nedir? Hangi alanlarda ayrımcılığı kapsar?

Ayrımcılık yasağı ayrımcılığın durdurulması, önlenmesi ve ayrımcılıktan kaçınma yükümü olarak ifade edilebilir. Çeşitli uluslararası sözleşmelerde düzenlenmiş olan bu yükümlülük devletlerin ırk, renk, cinsiyet, dil, din,

siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya toplumsal k3ken m3lkiyet, doğum gibi herhangi bir stat3ye g3re ayrımcı davranışta bulunulmasını yasaklar.

BM ESKH S3zleşmesinin 2. maddesinde ‘’ Bu s3zleşmeye taraf devletlerin S3zleşmede yer alan b3t3n ekonomik, sosyal ve k3lt3rel hakların kullanılmasında erkeklere ve kadınlara eşit haklar sağlar.’’ denilmektedir.

Ayrımcılık yasağı uyarınca; Gelişmekte olan 3lkeler, insan haklarını ve ulusal ekonomik durumlarını dikkate alarak, bu S3zleşmede tanınan ekonomik hakları vatandaş olmayan kişilere hangi 3lç3de tanıyacaklarına karar verebilirler¹⁴.

16- Ayrımcılığı genel olarak d3zenleyen uluslar arası s3zleşme ve metinler hangileridir?

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 18 Nolu Genel Yorumu
2. Birleşmiş Milletler 1993 Tarihli Dünya İnsan Hakları Konferansı Viyana Bildirisi Ve Eylem Planı - Eşitlik Onur ve Hoşg3r3
3. 111 Sayılı ILO S3zleşmesi
4. Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Unesco S3zleşmesi
5. Unesco Hoşg3r3ye Dair 3lkeler Bildirgesi

AVRUPA KONSEYİ

- AİHS 12 Nolu Protokol

AVRUPA BİRLİĞİ

1. 2000/750/EC Ayrımcılıkla m3cadeleye ilişkin bir Topluluk Eylemi Programı oluşturulmasına dair 27 Kasım 2000 tarihli AB Konsey Kararı

2. AGİT

3. Br3ksel Deklarasyonu

¹⁴ BM ESKH S3zleşmesi madde 2 , madde 3 www.belgenet.com ulaşabilirsiniz

17- Ekonomik Sosyal Kültürel haklar açısından kadın erkek eşitliği ne anlama gelmektedir?

ESKH Sözleşmenin 3.maddesi, Sözleşmede yer alan tüm hakların kullanılmasında kadın ve erkeklere eşit haklar sağlanmasını taahhüt etmektedir. Yine sözleşmesinin m.2/2. diğer nedenlerin yanı sıra çeşitli nedenlere bağlı olarak ayrımcılık yapılmaması ilkesi kapsamında, cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmamasının güvence altına alınmasını taahhüt etmektedir.

Kadın-erkek eşitliği ilkesi hem hukuki hem de fiili eşitliği öngörmektedir. Hukuki eşitlik yasa veya politikalar ile bunları uygulayanların kadın ve erkeklere tarafsız bir biçimde yaklaşması durumunda eşitliğin sağlanabileceği, Fiili eşitlik ise, buna ek olarak, yasa, politika ve uygulamaların etkileriyle ve söz konusu yasa, politika ve uygulamaların belirli grupların yaşadığı kalıtsal dezavantajlılık halini sürdürmeyip yok etmesini sağlamakla mümkündür.

Kadınlara karşı ayrımcılık, “kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama” anlamına gelmektedir¹⁵.

Cinsiyete bağlı olarak yapılan ayrımcılık, kadınların biyolojik yapıları (örneğin hamile kalma olasılıkları nedeniyle kadınlara iş verilmemesi) veya kalıplaşmış varsayımlar (örneğin, işlerine erkekler kadar zaman harcamak konusunda isteksiz olabilecekleri varsayımına dayanarak kadınların alt düzey işlere yerleştirilmesi) sebebiyle farklı muameleye maruz kalmasına dayanmaktadır.

Objektif olarak haklı gösterilemeyecek biçimde cinsiyete bağlı olarak ve kadın veya erkeklerin farklı özelliklere sahip olduğu gerekçesiyle yapılan doğrudan ve açık ayrıma dayanan farklı muamelelerin söz konusu olduğu durumlarda, doğrudan ayrımcılık söz konusudur.

Yasa, politika ve programlar ayrımcı niteliğe sahip gibi görünmese de, bunların uygulanması ayrımcı sonuçlar doğruyorsa dolaylı ayrımcılık söz konusudur. Kadınların önceden var olan eşitsizliklerden ötürü belirli bir

¹⁵ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 1. Maddesi

imkan veya faydanın kullanılmasında erkeklere nazaran dezavantajlı konumda olması dolaylı ayrımcılığa bir örnektir.

Kültürel beklentiler ile kadın ve erkeklerin, sadece kadın ve erkek olma kimliği üzerine kurulu olan tutum, davranış, kişisel özellik ve fiziksel ve zihinsel kapasitelerine ilişkin kültürel varsayımlar toplumsal cinsiyetle ilgilidir. Cinsiyete dayalı varsayım ve beklentiler, ekonomik, sosyal ve siyasal kalkınmaya tam anlamıyla katılabilme ve içinde buldukları şart ve koşullara dair karar verebilme bağlamında hakların maddi kullanımı bakımından genellikle kadınları dezavantajlı bir konuma sokmaktadır.

Eşitlik ve ayrımcılık gözetmeme ilkeleri, gerçek eşitliği güvence altına almak açısından her zaman tek başlarına yeterli olamamaktadır. Bu nedenle geçici özel tedbirlerin alınması gerekmektedir. Geçici özel tedbirler; erkeklerle kadınlar arasında fiili veya maddi eşitliğin sağlanmasını amaçlamaktadır. Kadınlar lehine bu türden bir ayırım, ilgili tedbirler fiili ayrımcılığın tazmin edilebilmesi için gerekli olduğu ve fiili eşitliğe ulaşıldığında son verildiği takdirde meşrudur¹⁶.

Ayrıca ESKH Komitesi, sözleşmede belirtilen yeterli konut, yeterli beslenme, eğitim, mümkün olan en yüksek seviyede sağlık standartlarına sahip olma ve su haklarına ilişkin olarak yaptığı Genel Yorumlarda ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanılmasında erkeklerin ve kadınların eşit haklara sahip olması gerektiğini vurgulayarak, eşitliğin sağlanması için devletlere düşen yükümlülükleri açıklamıştır¹⁷.

18-Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar açısından kadın erkek eşitliğinin sağlanması açısından devlete düşen yükümlülükler nelerdir?

ESKH Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların kullanılmasında erkeklere ve kadınlara eşit haklar sağlanmasını, Taraf Devletlerin derhal ve zorunlu olarak yerine getirmesi gereken bir yükümlülük olduğunu belirtmiştir¹⁸.

¹⁶ ESKH Komitesi Genel Yorum 16

¹⁷ ESKH Komitesi Genel Yorum 4,7,10,11,12,13,14,15

¹⁸ ESKH Komitesi Genel Yorum.no.3

ESKH Sözleşmenin 2. maddesi gereğince devletlerin yükümlülükleri saygı duyma, koruma ve yerine getirmedir. Ayrıntılar için Komitenin 16.nolu Genel Yorumuna bakınız¹⁹.

Devletlerin yükümlülüklerine ilişkin örnekler;

- İnsan haklarının tamamının kullanılmasında kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasına yönelik anayasa ve kanun hükümlerinin varlığı ile bunlara uyulması ve her türlü ayrımcılığın yasaklanması, üçüncü kişilerin de bu hakka uyması için gereken mevzuatın çıkarılması, kadınları ayrımcılığa karşı korumak amacıyla idari tedbirlerin ve programların oluşturulması.

- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel hakların kullanılmasında kadın ve erkeklerin sahip olduğu eşit hakların devlet dışı aktörlerin eylemleri ile ihlal etmemesini sağlamak üzere gerekli önlemleri almak.

- Devletler eşitliğe aykırı hareketlerin, tazmini, telafisi, ıslahı, eylemin tekrarı olmamasını güvence altına almalı, bildirim, halktan özür dileme, eğitim programları ve önleyici programlar gibi uygun çareleri mevcut ve erişilebilir kılmalıdır.

- Eşitliğin sağlanabilmesi için mahkemeler ya da idari mekanizmalardan, en yoksul ve en fazla toplum dışına itilmiş kadın ve erkekler dahil herkesin eşit olarak erişilebileceği yerler olmasını sağlamak devletin yükümlülüğüdür.

- Devlet eşitlik politikalarının başta kadınlar ve kız çocukları olmak üzere dezavantajlı veya toplum dışına itilmiş kişi ya da gruplar üzerinde beklenmedik olumsuz etkiler yaratmamasını sağlayacak izleme mekanizmalarının oluşturulmalıdır.

- Devletler, kadınların haklarını eşit olarak kullanmasını hızlandıracak geçici özel tedbirler almalıdır.

- Hakimler ve kamu görevlileri için insan hakları eğitim ve öğretim programları gerçekleştirilmelidir.

- Eşitlik ilkesinin örgün ve yaygın eğitime dahil edilerek okullar ile diğer eğitim programlarına kadın ve erkeklerin, kız ve oğlan çocuklarının eşit katılımını sağlamalıdır.

¹⁹ ESKH Komitesi Genel Yorum no.16

- Devlet dairelerinde ve karar alma organlarında kadın ve erkeklerin eşit olarak temsil edilmesi sağlanmalıdır.
- Kadın ve erkeklerin kalkınmaya yönelik planlama ve karar alma süreçlerine katılımlarını sağlamalıdır.

Devletlerin diğer yükümlülükleri için ayrıntılı bilgi için ESKH Komitesi 3. nolu Genel Yorumu bakınız.

Ayrıca Avrupa Sosyal Şartın 20.maddesi istihdam ve meslek konularında cinsiyete dayalı ayırım yapılmaksızın fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkını düzenler. Bu sözleşmeyi imzalayan Taraf Devletlere bu hakkı tanımayı ve özellikle işe giriş, işten çıkarılmaya karşı koyma ve yeniden işe yerleştirilme, meslek yönlendirme, eğitim, yeniden eğitim ve iyileştirme, istihdam koşulları ve ücreti kapsayan çalışma koşulları ile yükselmeyi de kapsayan meslekte ilerleme alanlarında eşitliğin uygulanmasını şart koşar²⁰.

Yine Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının 1.maddesi Taraf Devletlere istihdam konularında eşit fırsat ve eşit muamele ve cinsiyete dayalı ayrımcılık olmaksızın çalışma hakkını tanımları gerektiğini belirtir. Ayrıntılı bilgi için İnsan Hakları Gündemi Derneğinin Avrupa Sosyal Şartı ve Uygulaması yayınından yararlanabilirsiniz²¹.

BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesinin 3. maddesi; Taraf Devletler kadının tam gelişmesini ve ilerlemesini sağlamak için, özellikle politik, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere bütün alanlarda, erkeklerle eşit olarak insan hakları ve temel özgürlüklerinden yararlanmalarını ve bu hakkı kullanmalarını garanti etmek amacıyla yasal düzenleme dahil bütün uygun önlemleri almalarının devletlerin yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir ve sözleşme kapsamındaki her hak için kadın ve erkek eşitliğinin fiilen sağlanması için devlete düşen yükümlülükleri belirtmiştir²².

²⁰ Avrupa Sosyal Şartı ve Uygulaması, – Hakan Ataman, İHGD yayınları, s.72

²¹ www.rightsagenda.org.tr

²² BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi

19- Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar açısından kadın erkek eşitliğinin sağlanması açısından devlete düşen yükümlülükler ilişkin örnekler nelerdir?

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar açısından kadın erkek eşitliğinin sağlanması açısından devlete düşen yükümlülükleri en geniş şekilde ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorumunda açıklamış ve bu yükümlülüklere örnekler vermiştir.

Buna göre;

1-Sözleşme m.6./1; Herkesin kendi seçtiği ve girdiği bir işte çalışarak geçimini sağlama hakkı bakımından; Devletler yasa ve uygulamada kadın ve erkeklerin her düzeydeki iş ve mesleğe eşit erişimleri olmasını sağlamakla yükümlüdürler.

2-Sözleşme m.7/a; Herkese adil ve elverişli şartlarda çalışma hakkını içerir ve devletler diğer şeylerin yanı sıra, eşit işe eşit ve adil ücret sağlamasını, maaş farklılıklarının altında yatan nedenleri (örneğin, cinsiyet, önyargılı iş değerlendirmeleri veya kadın ve erkeklerin üretkenliğinde farklılıklar olduğuna dair algılayışlar) ortadan kaldırmasını sağlamak zorundadırlar. Devletler, terfi, ücret dışı ödemeler ve eşit imkanlar da eşit muamele öngören ve işyerlerinde mesleki ve profesyonel gelişimi destekleyen bir mevzuat benimsemelidir. Devletler, kadın ve erkeklerin aile ve mesleki yaşamlarını bir arada yürütebilmeleri için çocukların ve bakıma ihtiyaç duyan aile bireylerinin bakımı ile ilgili gerekli önlemleri almalıdırlar.

3-Devletler, ESKH Sözleşmenin sendika kurma ve kendi seçtiği bir sendikaya katılma hakkı (m.8) bağlamında; Kadın ve erkeklerin kendilerine ilişkin meseleleri ele alan işçi birlikleri kurmasına ve bu birliklere katılmasına olanak tanınmasını sağlamak zorundadırlar. Bu bağlamda aile işçilerine, kırsal bölgelerde yaşayan kadınlara, kadınların hakim olduğu sanayi kollarında çalışan kadınlara ve çoğunlukla bu haktan yoksun olan ev içinde çalışan kadınlara özel önem verilmelidir.

4-Devletler ESKH Sözleşmesine göre herkese sosyal sigorta hakkı ile sosyal hizmetlere eşit erişimi hakkı da dahil sosyal güvenlik hakkı tanınlar. (m.9.) Bu hakkın uygulanmasında, diğer şeylerin yanı sıra, zorunlu emeklilik yaşının kadın ve erkekler için eşitlenmesini, kadınların kamusal ve özel emeklilik planlarından eşit kazanç sağlanmasını ve kadınlara yeterli doğum izni, erkeklere yeterli babalık izni ve ayrıca hem kadınlara hem erkeklere

ailevi sebeplerle izin tanınmasını güvence altına alma yükümlülükleri bulunmaktadır.

5-Devletler, ESKH Sözleşmesi gereği aileye en geniş ölçüde koruma ve yardım sağlamakla, evliliğin, evlenmeye niyetlenen çiftlerin serbest rızaları ile meydana gelmesini güvence altına almayı taahhüt etmişlerdir. (m.10/1)

Taraf Devletlerin aile içi şiddete maruz kalmış mağdurların (çoğunlukla kadınların) güvenli konutlara, başvuru yollarına ve gördükleri fiziksel, zihinsel ve duygusal zararlara ilişkin tazmin ve telafi imkanlarına erişimlerini sağlaması gerekmektedir.

Devletlerin, kadın ve erkeklere, kimle ve ne zaman evleneceklerine ilişkin eşit olarak karar verme hakkını sağlamasını (özellikle de kadın ve erkekler için yasal evlenme yaşının eşit olması ve çocuk evliliğini, vekil rızasıyla veya zorla yapılan evlilikleri teşvik eden uygulamalar karşısında kız ve oğlan çocuklarını eşit düzeyde korumasını) ve kadınların, evlilikte edinilmiş mallar ve kocanın ölümü üzerine kalan miras üzerinde eşit haklara sahip olmasını sağlaması gerektirmektedir.

Toplumsal cinsiyete dayalı bir ayrımcılık türü olan şiddet ekonomik, sosyal ve kültürel haklar dahil olmak üzere hak ve özgürlüklerden eşit olarak yararlanılmasının önünde bir engeldir. Taraf Devletler, kadın ve erkeklere yönelik şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik gerekli tedbirleri almak, şiddet eylemlerini önlemek, soruşturmak, cezalandırmak ve telafi etmekle yükümlüdür.

6-Devletler ESKH Sözleşme gereğince; herkesin, kendisi ve ailesi için yeterli barınma ile yeterli beslenme de dahil yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkını kabul eder.(m.11)

Devletler, bu hakkın uygulanmasında, kadınların erkeklerle eşit olarak konut, arazi ve mülk sahibi olma, yararlanma veya bunları idare etme ve bunları yapabilmek için gerekli kaynaklara erişim olanağına sahip olması için gerekli tedbirleri almalıdır.

Taraf Devletlerin diğer şeylerin yanı sıra kadınların gıda maddeleri üretim araçlarına erişimi ve bunlar üzerinde denetim sahibi olmasını sağlaması ayrıca erkekler tam olarak beslenene kadar kadınların yemek yemesine izin vermeyen veya kadınların daha az besleyici gıdalarla beslenmesini uygun gören geleneksel uygulamaların etkin bir şekilde ortadan kaldırılmasını sağlaması gerekir.

7-Devletler ESKH Sözleşme m.12 gereğince; Herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını kadınların ve erkeklerin eşit olarak sağlamakla yükümlüdürler.

Devletler, kadınların sağlık bakım hizmetlerine erişimlerini, bu hizmetlerden yararlanmalarını kısıtlayan hukuki ve diğer engellerin ortadan kaldırılması, diğer şeylerin yanı sıra, su ve yiyecek gibi sağlığın belirleyici unsurlarına erişimin toplumsal cinsiyet rollerini etkilediği durumlarda gerekli tedbirleri almalıdırlar.

Üreme sağlığı hizmetlerinin teminine yönelik hukuki sınırlamaların ortadan kaldırılması, kadın sünnetinin yasaklanması ve sağlık bakım çalışanlarına, kadınların sağlık sorunları ile ilgilenebilmeleri için gerekli eğitimin verilmesi devletlerin yükümlülüğüdür.

8-Devletler ESKH Sözleşme m.13/1 ile; Herkesin eğitim hakkını ve ilköğretimin herkes için zorunlu ve ücretsiz olması hakkını tanırlar.

Devletler, eğitimin tüm aşamalarında kız ve oğlan çocukları için eşit kabul kısıtları uygulanmasını sağlayacak mevzuat ve politikaların benimsenmesini ve özellikle bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyaları aracılığıyla, çocuklarını okula gönderirken ailelerin oğlan çocuklarına ayrıcalıklı davranmalarının sona erdirilmesini ve okul müfredatında eşitlik ve ayrımcılık gözetmeme ilkelerinin teşvik edilmesini sağlamalıdır.

Çocukların, özellikle de kız çocuklarının okula gidiş-dönüşlerinde güvenliklerini sağlayacak olumlu koşulları yaratması şarttır.

9-Devletler ESKH Sözleşme m.15/1(a) ve (b) bentlerine göre; Herkesin kültürel yaşama katılma ve bilimsel gelişmelerin nimet ve sonuçlarından yararlanma hakkını kabul ederler

Bu bağlamda Devletler, kadınların kültürel yaşama, bilim eğitimine ve bilimsel araştırmalara tam olarak katılmalarını engelleyen kurumsal, kültürel ve dini geleneklere dayanan engellerin giderilmesi ile kadınların sağlık ve ekonomik ihtiyaçlarına ilişkin bilimsel araştırmalara erkeklere ilişkin olanlarla eşit düzeyde kaynak aktarılması sağlamak yükümlülüğündedir²³.

²³ ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorum

20- Irk Ayrımcılığına karşı uluslararası sözleşmeler hangileridir?

BM SÖZLEŞMELERİ

- Her Türü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme (21 Aralık 1965)*
- Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (9 Aralık 1948)*
- Ulusal veya etnik, Dinsel veya dilsel Azınlıklara Mensup Olan Kişilerin Haklarına Dair Bildiri
- BM İnsan Hakları Komitesi 23 nolu Genel Yorumun 27. maddesi
- UNESO Irk ve Irksal Önyargıya Dair Deklarasyon
- Kitle İletişim Araçlarının, Barışınve Uluslar arası Anlayışın Güçlendirilmesine ve Irkçılık ve Apartheid ve Savaş Kışkırtıcılığı ile Mücadele Edilmesine Katkıda Bulunması ile İlgili - Unesco Temel Prensipler Bildirisi

AVRUPA KONSEYİ SÖZLEŞMELERİ

- Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme
- Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi Açıklayıcı Rapor
- Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı
- Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı Açıklayıcı Rapor
- Bilgisayar Sistemleri Aracılığı İle İşlenen Irkçı ve Yabancı Düşmanlığı Fiillerin Suç Olarak - Düzenlenmesine İlişkin Bilişim Suçları Sözleşmesine Ek Protokol
- Bilgisayar Sistemleri Aracılığı İle İşlenen Irkçı ve Yabancı Düşmanlığı Fiillerin Suç Olarak - Düzenlenmesine İlişkin Bilişim Suçları Sözleşmesine Ek Protokol

21-Çocuklar Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar açısından hangi sözleşmelerle korunmuştur?

- BM Çocuk Hakları Sözleşmesi
- Çocuk Hakları Sözleşmesine Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi İle ilgili İhtiyari Protokol
- ILO Anayasa'sı,
- ILO Sözleşmeleri ve tavsiye kararları
- UNESCO Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme
- UNESCO Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesi

22-Mültecilerin korunmasına ilişkin hangi uluslar arası sözleşmeler bulunmaktadır?

- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, (28 Temmuz 1951)*
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü *
- Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname (14 Aralık 1967)*
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
- 118 Nolu ILO Sözleşmesi

23- Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı nedir? Neleri içerir?

Halkların kendi kaderini tayin hakkı halkların geleceğini, siyasal statülerini ekonomik sosyal, siyasal gelişmelerini serbestçe belirleyip sürdürme yetisidir. Geniş anlamda kendi kaderini tayin, sadece ayrı bir devlet kurmak anlamına gelmemektedir. Bu hak demokratik sistem içinde halkların kendi kendisini yönetmesi anlamına da gelmektedir

Kendi kaderini tayin hakkı halkların sömürgecilikten kurtuluşunun ve yabancıların halklar üzerinde tahakküm ve egemenlik kurmalarının ve halkları sömürmelerinin yasaklanmasını ifade eder. Bu aynı zamanda , tüm halkların eşit haklar ilkesi çerçevesinde kendi siyasi statülerini ve uluslararası toplumdaki yerlerini serbestçe belirleme hakkıdır²⁴.

24- Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı sadece halkların kendi kendini yönetmesi midir? Farklı dini kimlikler ile farklı etnik kimliklerin korunması anlamına gelir mi?

Hakların kendi kaderini tayiniyle ilgili iki yönün birbirinden ayrı tutulması gerekir. Her halkın herhangi bir dış müdahale olmaksızın serbestçe ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimini sağlamaya çaba harcama hakkı vardır.

Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı aynı zamanda her yurttaşın her düzeyde kamu yönetiminde yer alma hakkını da içerir. Sonuç olarak, hükümetlerin ırk, renk, soy ya da ulusal ya da etnik köken ayrımı yapılmaksızın tüm nüfusu temsil etmesi gerekir.

²⁴ BM Komitesi Genel Tavsiye No. 21: Kendi kaderini tayin hakkı : . 23/08/96.Gen/Rec/No.21. (Genel Yorumlar) www.ihop.org.tr

Bu hakkın ihlaline örnek olarak devletin farklı etnik ve dini grupların kültürel kimliklerini korumak için yeterli önlemleri almaması, şirketlerin yerli halkların ve diğer grupların haklarına saygı göstermeksizin, geleneksel bilgilerini almalarına izin verilmesi gösterilebilir²⁵.

25-Halkların kendi kaderini tayin hakkı sadece halkların bağımsızlığına ilişkin bir hak mıdır? Neden?

Halkların kendi kaderini tayin hakkı BM ESKH Sözleşmesinin 1.maddesinde düzenlenmiştir. Halkaların kendi kaderini tayin hakkı sadece halkların kendi siyasi statülerini serbestçe tayin etmesinden ibaret değildir²⁶. Bu hak halkların aynı zamanda ekonomik sosyal ve siyasi gelişiminin serbestçe sürdürülebilirliğini, doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde kendi yararlarına serbestçe tasarrufta bulunma haklarını da içerir²⁷.

26- Halkların Kendi Kaderini Tayin Hakkı Fikri Mülkiyet Hakları ve Kolektif Hakları da korur mu?

BM ESKH Komitesi halkların kendi kaderini tayin hakkını, halkların doğal kaynaklarının kullanımını kontrol edebilme hakkı²⁸ ve kültürel yaşamdan ve bilimsel gelişmelerden yararlanma hakkı ile birlikte değerlendirmektedir²⁹. Kültürel yaşamdan ve bilimsel gelişmelerden yararlanma hakkı mucitlerin, sanatçıların ve yazarların buluş ve ürünlerinin ekonomik ve kültürel değerlerinden faydalanabilmeleri için bireysel mülkiyet hakkını güvence altına alır.

Bu hak, BM Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Komitesi tarafından aynı zamanda kolektif fikri mülkiyet haklarını, zirai ve diğer kırsal toplulukların geleneksel bilgilerini koruma altına alan bir hak olarak yorumlanır³⁰. Bu anlamda Kültürel yaşamdan ve bilimsel gelişmelerden yararlanma hakkı

²⁵ Allan McChesney çeviren Orhan Kemal Cengiz –Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakları savunmak ve ilerletmek Ankara 2004 s. 26

²⁶ BM ESKH Sözleşmesi madde 1 www.ihop.org.tr

²⁷ BM Komitesi Genel Tavsiye No. 21: Kendi kaderini tayin hakkı : . 23/08/96.Gen/Rec/No.21. (Genel Yorumlar) www.ihop.org.tr

²⁸ BM ESKH Sözleşmesi madde 25

²⁹ BM ESKH Sözleşmesi madde 15

³⁰ Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakları Savunmak ve ilerletmek -Allan McChesney

azınlıklar ve yerel halklar tarafından kuşaklar boyunca üretilmiş geleneksel bilginin korunması ve tanınmasını destekler.

27- Çalışma Hakkı nedir? Neleri içerir?

Herkes, insanlık onuruna yaraşır bir şekilde yaşayabilmek için çalışabilme hakkına sahiptir. Çalışma hakkı, aynı zamanda, kişilerin kendisi ve ailesinin yaşamını sürdürebilmesine ve kendisinin seçtiği veya girdiği bir iş ile toplum içinde tanınması ve gelişimine katkı sağlayan bir haktır.

Çalışma hakkına ilişkin temel düzenlemeler BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 8. Maddesinde, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının 1,2,3,4,5. Maddelerinde ve ILO Anayasası ile ILO sözleşmeleri ve tavsiye kararlarında yer almaktadır.

Çalışma Hakkı şunları içerir;

- Herkesin kendi seçtiği ve girdiği bir işte çalışarak geçimini sağlamasını,
- Tüm çalışanlara asgari bir gelir sağlanmasını, (kendisi ve ailesi için standart yaşam koşullarını sağlayabilecek bir gelir, fazla mesai için zamlı ücret hakkı, iş akdinin feshinde makul bir bildirim süresi)
- Çalışma hayatındaki ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını,
- Zorla çalıştırmanın yasak olmasını,
- İşçiler için ücretsiz istihdam hizmetlerinin sağlanmasını
- Kadınların erkeklerle eşit işe eşit ve adil ücret almasını,
- Güvenli ve sağlıklı çalışma şartlarının sağlanmasını,(Güvenlik ve sağlıkla ilgili yasal düzenlemeler yapılması, iş güvenliğinin denetlenmesi, işçi sağlığı konusunda işveren ve işçi örgütleriyle danışma ve görüşmeler yapılması gibi)
- İşte yükselmede, kıdem ve ehliyetten başka bir ölçüye tabi olmaksızın eşit olanakların sağlanmasını,
- Dinlenme ve çalışma saatlerinin makul ölçüde sınırlandırılmasını(özellikle tehlikeli veya sağlıksız mesleklerdeki işçiler için çalışma saatlerinin azaltılması veya bu işçilere ücretli ek tatili, haftalık dinlenme periyodu)
- Ücretli yıllık izin,
- Resmi tatillerde ücret verilmesinin sağlanması haklarını içerir³¹.

³¹ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehberi Çeviren Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli

28- Çalışma Hakkı devletlere iş isteyen herkese bir iş temin etme yükümünü yükler mi?

Devletler Avrupa Sosyal Şartının 1. Maddesinde de belirttiği gibi tam istihdamı elde etme amacına yönelik olarak olabildiğince yüksek ve istikrarlı bir istihdam düzeyine ulaşılmasını ve bunun sürdürülebilmesini sağlamakla yükümlüdürler.

İşlerin temini işgücü piyasasının durumuna ve iş arayan kişilerin becerilerinin işgücü ihtiyaçlarına uyup uymayacağına bağlıdır. Devletler tam istihdamı gerçekleştirmeye yönelik bir ekonomik politika izlemelidirler³².

29- Çalışma Hakkı açısından dezavantajlı grupları koruyucu hükümler var mıdır?

Devletler çalışma hakkı açısından dezavantajlı grupları koruyucu tedbirler almakla yükümlüdürler.

Kadınlar ve çalışma hakkı

Sözleşmenin 3. Maddesine göre, Taraf Devletler "bütün ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanılmasında erkeklere ve kadınlara eşit haklar sağlamayı" taahhüt etmektedir. Özellikle, hamileliğin istihdamın önünde bir engel teşkil etmemesi ya da işten çıkartılmanın gerekçesi olmaması gerekmektedir. Erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların eğitime erişim olanaklarının genellikle daha düşük olduğu gerçeği ve bazı geleneksel toplumlarda kadınların istihdam ve terfi olanaklarının kısıtlanması arasındaki ilişki dikkate alınarak gerekli tedbirler alınmalıdır.

Gençler ve çalışma hakkı

İlk kez işe giriş süreci kişinin ekonomik olarak kendi geçimini sağlaması için fırsat sunmakta ve çoğu durumda yoksulluktan kurtulmak için araç olmaktadır. Genç kişiler; özellikle de genç kadınlar ilk kez istihdama girme konusunda genellikle büyük güçlükler yaşamaktadır. Genç kişilerin ve özellikle de genç kadınların istihdam olanaklarına erişimlerini desteklemek ve güçlendirmek için öğrenim ve yeterli mesleki eğitim ile ilgili ulusal politikalar geliştirilmek ve uygulamak devletlerin yükümlülüğü altındadır.

Çocuk işçiliği ve çalışma hakkı

Çocukların korunması Sözleşmenin 10. Maddesinde ele alınmaktadır. Komite, 14 No'lu genel yorumuna ve özellikle de çocukların sağlık hakkıyla

³² Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehberi Çeviren Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli

ilgili bölümlerine dikkati çekmektedir, ve çocukların gelişimlerini ya da fiziksel ya da zihinsel sağlıklarını etkileyebilecek her türlü çalışmaya karşı korunmasına ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır.

Komite, 6. Maddenin 2. paragrafında belirtildiği üzere, çocukların ekonomik sömürüden korunmasına, tam anlamıyla gelişme olanaklarına sahip olmalarına ve teknik ve mesleki eğitim almalarına duyulan ihtiyacı teyit etmektedir. Komite uluslararası insan hakları araçlarında çocukların ve gençlerin her türlü ekonomik istismar ve zorla çalıştırmaya karşı korunmasının devletlerin yükümlülüğü olduğunu belirtir.

Yaşlı kişiler ve çalışma hakkı

Komite, yaşlı kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarıyla ilgili 6 No'lu Genel Yorumu ile özellikle de, istihdamda ve çalışma hayatında yaş temelinde bir ayrımcılığın yapılmasını engellemeye yönelik tedbirlerin alınması gerektiğini hatırlatır.

Engelli kişiler ve çalışma hakkı

Komite, engelli kişilerle ilgili 5 No'lu Genel Yorumda; engelli kişilerin istihdama erişiminde ayrımcılık yapılmaması ilkesini hatırlatır. "Herkesin kendi seçtiği ve girdiği bir işte çalışarak geçimini sağlama imkanına ulaşma hakkı; engelli kişilerin uygun bir iş bulma ve bu işte çalışmayı sürdürmeleri ve "sahip oldukları becerilere göre" mesleklerinde ilerlemelerine olanak sağlayan tedbirleri almalıdır ve böylelikle engelli kişilerin topluma entegrasyonu ve yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmalıdır.

Göçmen işçiler ve çalışma hakkı

Sözleşmenin 2.2.maddesinde ve Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Anlaşmanın 7. Maddesinde belirtildiği şekliyle ayrımcılık yasağı ilkesi, göçmen işçiler ve ailelilerinin istidamı için geçerlidir. Bu bağlamda, Komite, yasal ya da diğer türden gereken tüm önlemlerle bu ilkelere saygı göstermek ve bunları desteklemek üzere ulusal eylem planlarının hazırlanması gerekliliğinin altını çizmektedir³³.

30-Çalışma yaşamındaki ayrımcılık yasağı nasıl tanımlanabilir?

BM ESKH Sözleşmesi ve komitenin uygulamalarına göre işe girişte ve işe devamda ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum, fiziksel ve ruhsal engellilik, sağlık

³³ ESKH Sözleşmesi 18 nolu Genel Yorum

durumu, cinsel yönelim, veya medeni, siyasi, sosyal statü, veya başka her türlü statü bakımından çalışma hakkının eşit şekilde kullanılmasını etkilemeye veya ortadan kaldırmaya yönelik her türlü ayrımcılık yasaklanmaktadır.

BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi çok sınırlı kaynakların kullanıldığı hallerde dahi dezavantajlı konumda olan ve toplum dışına itilmiş birey ve grupların nispeten daha düşük maliyetli programlarla korunmasının şart olduğunu belirtmiştir³⁴.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 111 Sayılı Sözleşmenin 1. maddesine göre, ayrımcılık;

“ İrk, renk, cinsiyet, din, siyasal inanç, ulusal veya sosyal menşeye bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı,

İlgili üye, memleketin, varsa temsilci, işçi ve işveren teşekkülleri ve diğer ilgili makamlarla istişare etmek suretiyle tespit edeceği, meslek veya iş edinmede veya edilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan bütün diğer ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı” ifade eder³⁵.

31- Çalışma yaşamındaki ayrımcılık yasağı Avrupa Sosyal Şartı Sözleşmesi’nde nasıl düzenlenmiştir?

Avrupa Sosyal Şartında çalışma yaşamında ayrımcılık yasağı; Sendika üyeliği, ırk, renk, din, politik düşünce, ulusal köken, etnik azınlığa mensubiyet, sosyal köken, sağlık gibi farklılıklara ilişkin olarak düzenlenmiştir.

Çalışma yaşamındaki ayrımcılığın yaşandığı alanlardan biri cinsiyet ayrımcılığıdır. Cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması için Avrupa Sosyal Şartına göre taraf devletler kadınların belli iş türlerine girişlerine engel olan tüm yasal engelleri ortadan kaldırmalıdır. Ayrıca işyerinde kadınlar ve erkekler arasındaki ayrımcılığı yasaklayan yasal düzenlemeler getirilmelidir. Bir toplu sözleşme veya bir iş sözleşmesindeki herhangi bir madde ayrımcılık yaratıyorsa iptal edilmeye açık olmalı ve eğer uygulamada ayrımcılık meydana gelirse yaptırımlar olmalı ve uygulanmalıdır. Eşit muamele talebi yüzünden işten çıkarılma yasaklanmalı, bu nedenle işten çıkarılanlar yeniden işe yerleştirilmelidir³⁶.

³⁴ ESKH Komitesi 18.nolu Genel Yorum

³⁵ 111 sayılı ILO Sözleşmesi

³⁶ Avrupa Sosyal Şartı m.12

32-Kadınlar çalışma hakkına ilişkin cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından uluslararası sözleşmelerde nasıl korunurlar?

BM ESKH Sözleşmesi devletlerin tüm ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanımında kadınlarla erkeklere eşit hak sağlamakla yükümlü olduklarını belirtmektedir. Cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele ve eşit işe eşit ücret ödemeyi güvence altına alarak kadın ve erkeklere eşit fırsatlar yaratma ve eşit muamelede bulunmayı güvence altına almak için geniş bir koruma sistemine ihtiyaç vardır³⁷.

Kadınlara karşı çalışma hakkına ilişkin ayrımcılığın önlenmesi açısından özellikle hamilelik işe almada bir engel oluşturmamalı ve işe son vermenin bir gereksesi olmamalıdır.

Avrupa Sosyal Şartı kadınların çalışma koşullarına ilişkin daha ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Özellikle hamilelik ve analığı özel olarak düzenlenmiştir. En az 12 haftalık süreyle analık izninden istifade yasayla güvence altına alınmalıdır. Yasal mevzuatta daha kısa süre yararlanmalarına izin verilebilir. Ancak bu süre 6 haftadan az olamaz. Bu izin süresi ücretli olmalıdır. En azından maaşa denk bir yardım ödenmelidir.

Avrupa Ekonomik ve Sosyal Haklar Komitesi maaşın %70 ine yakın bir yardımın yetersiz olduğunu değerlendirmiştir. İşverenler kadınlara doğum izni sırasında işten çıkarma bildiriminde bulunamazlar. Ayrıca emzirme için boş zaman ayrılmalı, bu yasada yer almalı ve bu zaman çalışma saati sayılmalı ve ücrete tabi tutulmalıdır³⁸.

Ayrıca kadınların gece çalışmalarına ilişkin düzenlemeler ve kadınların istihdamının yasak olduğu işler bu kapsamda belirtilebilir.

33- Kadınların istihdamının yasak olduğu işler nelerdir?

Kadınların istihdamının yasak olduğu işlerden bazıları şunlardır;

- Kadınların madenlerdeki yeraltı işlerinde kadınların çalışması yasaktır.
- Tehlikeli, sağlığa aykırı veya zorluğu yüzünden kendilerine uygun olmayan tüm işlerde çalışmaları yasaktır. Bu yasağın amacı anneleri özellikle hamilelik, loğusalık ve doğum sonrası dönem süresince donrası dönem süresince korumaya yöneliktir.
- Kurşun benzen, iyonlaştırıcı radyasyon, yüksek sıcaklık içeren işler

³⁷ BM ESKH Komitesi Genel Yorum 10 www.ihop.org.tr

³⁸ Avrupa Sosyal Şartı temel Rehber Çeviren Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli

- Gece işlerinin endüstriyel işlerde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeler kadınlar açısından İş Müfettişliklerinden önceden izin alınması, belirli çalışma saatleri, gece işini takip eden dinlenme günleri, gece işi ile bağlantılı sağlık sorunları ortaya çıktığında gündüz işine transfer edilmeyi gerektirir.
- Hamile kadınların yakın zamanda doğum yapmış kadınların veya çocuklarını emziren kadınların durumu dikkate alınmalıdır³⁹.

34-Zorla çalıştırma Uluslararası Sözleşmelerde nasıl tanımlanmıştır?

Uluslararası Çalışma Örgütü zorla çalıştırılmayı'' bir kimsenin cezalandırılma tehdidiyle ve özgür iradesi olmadan yaptığı iş ya da verdiği hizmet'' şeklinde tanımlamaktadır⁴⁰.

Ayrıca İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 4. Maddesi, Köleliğin Kaldırılması Sözleşmesinin 5. Maddesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 8. Maddesi zorla çalıştırılmayı yasaklamaktadır.

Avrupa Sosyal Şartını uygulayan Avrupa Sosyal Komitesi bazı kararlarında;

Örneğin; Çeşitli devletlerin deniz ticareti ile ilgili sosyal düzenlemelerinin angarya yaşağını ihlal ettiğini belirtmiştir. Bu düzenlemelere göre gemiciler, geminin güvenliğini veya gemide bulunanların yaşam veya sağlığını tehlikeye sokmayan durumlarda görevlerini ifa etmedikleri için cezai yaptırımlara maruz kalabilmektedirler. Bu yasaların uygulanmaması bunların Avrupa Sosyal Şartı ile olan uyumsuzluğunu değiştirmemektedir. Bu yasaların yürürlükte kalması bir şekilde uygulanabilme ihtimalini taşır.

Avrupa Sosyal Komitesinin bazı kararlarında da; ordu subayları için 25 yıla kadar veya hatta süresiz olarak istifanın ertelenmesi; Avrupa Sosyal Şartının 31. Maddesini aşan durumlarda devlet memurlarının işinden istifa etmeden önce idari onayın gerekli olmasını Angarya yaşağının ihlali olarak kabul etmiştir⁴¹.

³⁹ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehberi Çeviren Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli

⁴⁰ 111 sayılı ILO Sözleşmesi

⁴¹ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehberi Çeviren Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli

35- “Cebri veya Mecburi Çalıştırma” ifadesi hangi hizmetleri kapsamaz?

Cebri veya Mecburi Çalıştırma Yasağı BM EKSH Sözleşmesi bağlamında aşağıdakileri kapsamaz:

Mecburi askerlik hizmeti, vatandaşların olağan kamu hizmeti yükümlülükleri, çalışma veya hizmetin bir kamu makamının nezaret ve kontrolü altında icra edilmesi ve söz konusu ferdin özel kişilerin, şirketlerin veya özel-tüzel kişilerin hizmetine bırakılmaması veya verilmemesi şartıyla, bir mahkemenin verdiği mahkumiyet kararı sonucu yapmaya mecbur edildiği bir iş veya hizmet; olağanüstü hallerde, yani savaş, felaketler veya yangın, su baskını, açlık, yer sarsıntıları, salgın hastalıklar ve şiddetli hayvan salgınları, hayvanların ve mahsule zarar veren böcek veya parazitlerin hastalık yaymaları durumunda yapılması zorunlu bir iş veya hizmet; Toplumda bireyler tarafından doğrudan doğruya toplum yararına yapılan işler.

36- Zorla çalıştırılmama Devletlere hangi yükümlülükleri yükler?

Devletler ILO Sözleşme ile yetkili makamlar özel kişiler, şirketler veya özel tüzel kişiler menfaatine cebri veya mecburi çalıştırmayı empoze etmemeyi veya empoze edilmesine izin vermemeyi varolan cebri veya zorunlu çalışmayı tamamen kaldırmayı, özel şahıslara, şirketlere ve özel-tüzel kişilere tanınan hiç bir ayrıcalığın cebri veya mecburi çalıştırma imkanını hiç bir şekilde vermeyeceğini, vergi olarak talep edilen cebri veya mecburi çalıştırma ve idari görevleri icra eden şefler tarafından kamu menfaatine çalışmalar için konulan cebri veya mecburi çalıştırmanın kaldırılacağını taahhüt etmişlerdir.

Yine ILO sözleşmesine göre idari görevler icra etmeyen şefler, cebri veya mecburi çalıştırmaya baş vuramazlar.. Herhangi bir kişinin cebri veya mecburi çalıştırmaya maruz kalabileceği azami müddet, 12 aylık bir sürede, işyerine gitmek ve oradan gelmek için geçen gerekli yolculuk günleri de dahil olmak üzere 60 gün geçemez.

ILO Sözleşme'nin 10 uncu maddesinde öngörülen cebri veya mecburi çalıştırma haricinde, ne şekilde olursa olsun, cebri veya mecburi çalıştırmanın ücreti nakit olarak ödenmeli ve bu ücret aynı tür işler için

işçilerin istihdam edildikleri bölgede yürürlükte olanlardan ve ne de işçilerin işe alındıkları bölgede yürürlükte olanlardan daha aşağı olmamalıdır⁴².

Cebri veya mecburi çalıştırmaya tabi olan kimseler, istisnai zaruret halleri hariç, yiyecek ve iklim şartları alıştıkları şartlardan sağlıklarına zarar verecek ölçüde farklı bölgelere nakledilmemelidir. Yetkili makam cebri ekip biçmeyi sadece açlık veya yiyecek ikmalinde yaşanan yetersizliklere karşı bir önlem olarak ve her halükarda yiyecek ve türünün onu üreten insanların veya topluluğun mülkiyetinde kalması koşuluyla izin verebilir.

Üyelerinin herhangi biri tarafından işlenmiş suçlar için bir topluluğun tümüne ortak bir ceza uygulanmasını öngören kanunlar cebri veya mecburi çalıştırmayı bir topluluk için bir ceza usulü olarak öngören hükümler içermeyecektir. Madenlerde yapılmakta olan yeraltı çalışmaları için cebri veya mecburi çalışmaya başvurulmayacaktır⁴³.

37-Güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarına uygun bir çalışma ortamı nasıl olmalıdır? Devletler bunu sağlamak için hangi yükümlülükleri yerine getirmek zorundadırlar?

İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili riskler ILO Sözleşmeleri ve Avrupa Birliği direktiflerinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Çerçeve yasal düzenlemeler ile işveren ve işçiler üzerine yüklenen genel yükümlülüklere ek olarak „Avrupa Sosyal Şartına göre devletler birtakım alanlardaki risk ve tehlikelerle mücadele konusunda önlemleri almayı sağlayan yasal düzenlemeler getirmelidir.

Bu düzenlemeler aşağıdaki konularda olmalıdır:

- Çalışma ekipmanı
- Yüklerin elde işlem görmesi
- En çok ağırlık
- Hava kirliliği ses ve titreşim
- Şahsi koruyucu ekipman
- İşte güvenlik ve sağlık işaretleri
- Gösterim ekranları

Tehlikeli maddeler ise aşağıdaki şekilde sayılmıştır:

Beyaz kurşun, benzen, asbest, iyonlaştırıcı radyasyon dahil kimyasal, fiziksel biyolojik etkenler

⁴² 29 Sayılı ILO Sözleşmesi Cebri veya Mecburi Çalıştırmaya İlişkin Sözleşmenin 2. Maddesi, 105 sayılı ILO Sözleşmesi Zorla Çalıştırılmanın Kaldırılması

⁴³ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehberi Çeviren Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli

Belirli sektörler veya faaliyetlerle bağlantılı riskler ise aşağıda yer almaktadır:

- Tersane işleri
- Yapı endüstrisi
- Madencilik ve maden çıkarma endüstrisi
- Gemiler ve balıkçı araçları
- Büyük endüstriyel kazaların önlenmesi

Ayrıca belirli mağduriyete açık işçi kategorileri ile bağlantılı riskler ise Avrupa Sosyal Şartının 7 ve 8. Maddelerinde belirtilen çocuklar, gençler ve kadınların endüstriyel işler ve gece işlerinde çalışmasına ilişkin riskler başlığı altında belirtilmiştir⁴⁴.

38- İş sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili riskler nelerdir?

ILO'nun 42 nolu Mesleki Hastalıkların Tazmini Hakkındaki Sözleşmesinde iş sağlığı ve iş güvenliği açısından riskli işler sayılmıştır. Devletler, mesleki hastalıklara uğrayanlar ile bunların hak sahipleri varislerine, ulusal mevzuatta iş kazaları sonucunda ödenecek olandan az olmayan bir tazminat sağlamayı taahhüt ederler⁴⁵.

Aşağıda yer alan sanayi ve mesleklerdeki işyerlerinde işçilerin maruz kaldıkları hastalıklar meslek hastalığı olarak kabul edilmiştir:

Hastalıklar ve zehirli maddeler

- 1- Kurşun veya halitaları ve mürekkebatı ile zehirlenmeler ve bundan mütevellit arızalar
- 2- Civa, civa amalgamı veya mürekkebatı ile zehirlenmeler ve bundan mütevellit arızalar.
- 3- Şarbon Hastalığı
- 4- Silis tozlarından mütevellit ve ciğer veremi ile müterafik olan veya olmayan silikoz hastalığı (silikozun ölümün veya işgörmezliğinin asıl sebebi olması şartıyla)
- 5- Fosfor veya mürekkebatı ile zehirlenme ve bundan mütevellit arızalar

⁴⁴ ASŞ m. 7 - 8 www.belgenet.com

⁴⁵ ILO'nun 42 nolu Mesleki Hastalıkların Tazmini Hakkındaki Sözleşme

- 6- Benzin veya müşabitleri ve bunların nitraklı veya amilli müştekkatı ile zehirlenmeler ve bundan mülevellit arızalar.
 7- Mevaddı şahmiye sınıfına dahil olan idrokarbürlerin halojenli müştekkatı ile zehirlenme
 8- Radyum ve radyoaktif maddelerden veya röntgen şundan mütevellit patolojik arızalar.
 9- İptidai deri epitelyoması.

Ayrıca ILO'nun 115 Nolu Sözleşmesi işçilerin İyonizasyon radyasyonlara karşı korunmasını özel olarak düzenlemiştir⁴⁶.

ILO'nun 127 nolu sözleşmesi ise tek işçinin taşıyabileceği yükün azami sınırını düzenlemiştir. Bu Sözleşme yüklerin devamlı olarak bedenlen taşınmasına uygulanır Ağırlığı, sağlık ve güvenliği tehlikeye sokabilecek yüklerin işçi tarafından bedenlen taşınması talep veya kabul edilemez. Her devlet hafif olmayan yükleri bedenlen taşıma işine ayrılan bir işçinin bu işe verilmeden önce, sağlığını korumak ve kazaları önlemek amacı ile yararlanılacak çalışma metodları hakkında yeterli bir eğitim görmesi için gerekli tedbirleri alır. Kadınların ve genç işçilerin hafif olmayan ağır yüklerin bedenlen taşınması işine verilmesi sınırlandırılacaktır. Kadınlar ve genç işçiler yüklerin bedenlen taşınmasında kullandıkları zaman bu yüklerin azami ağırlığı erkek işçiler için kabul edilen ağırlıktan bariz bir ölçüde az olacaktır⁴⁷.

39-Sendikal haklar nedir? Neleri içerir?

Sendikal Haklar öncelikle sendikal örgütler kurma ve bu örgütlere üye olma hakkını güvence altına alır. Herkesin sendika kurma ve seçtiği sendikaya üye olma hakkı vardır. Sendikalarında ulusal federasyonlar ve konfederasyonlar kurma ve konfederasyonların da uluslararası sendikal örgütler kurma ve bunlara katılma ve serbestçe faaliyette bulunma hakkı bu hak kapsamındadır⁴⁸.

Bu hak Avrupa Sosyal Şartında Sendika Kurma Özgürlüğü başlığı altında en ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir⁴⁹.

⁴⁶ ILO'nun 115 Nolu İşçilerin İyonizasyon Radyasyonlara Karşı Korunması Sözleşmesi www.ilo.org.tr

⁴⁷ ILO'nun 127 nolu Sözleşmesi

⁴⁸ BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi Madde 8 www.belgenet.com

⁴⁹ Avrupa Sosyal Şartının 5. maddesine www.belgenet.com

Sendika kurma özgürlüğü;

- Bir sendikanın kendi üyelerini ve temsilcilerini seçme hakkını,
- Bir sendikanın kendi faaliyetlerini ve iç yönetimini organize etme hakkını,
- Sendikalara üye olma hakkını
- Bir sendikaya katılma veya katılmama hakkını içerir.

Sendikal hakların temel öğelerinden ikincisini toplu görüşme(toplu pazarlık-toplu sözleşme) hakkı oluşturur. Sendikalar, toplu görüşmeler aracılığıyla yada başka her tür yasal yolla, temsil ettikleri kişilerin yaşam ve çalışma koşullarını düzeltmeye çaba gösterirler.

Toplu Pazarlık Hakkı;

- İşçi ve işveren arasında ortak görüşmeleri geliştirmeyi,
- İşveren ve işçi örgütleri arasında isteğe bağlı görüşmeler yürütme konusunda mekanizmayı geliştirmeyi,
- İş uyuşmazlıklarının çözümünde uzlaşma ve tahkim mekanizmalarının geliştirilmesini
- Grev ve lokavt hakkını kapsar.

Grev hakkı, “sendika hakkının üçüncü temel öğesidir. Grev hakkının kullanılma şartları her bir ülkenin yasalarıyla düzenlenmiştir. Ancak devletler silahlı kuvvetler veya polis mensuplarının veya devlet idaresinde görevli olanların bu hakları kullanmalarına hukuken öngörülen sınırlamalar koyabilirler⁵⁰.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi son dönemde aldığı kararlar ile sendika hakkının anlamını açıkça ortaya koymuştur. Mahkeme, kararlarında ücretlilerin toplu pazarlık, grev hakkı gibi haklardan yoksun olmaları halinde sendikaya üye olma özgürlüğünün aldatıcı olduğunu belirtmiştir⁵¹.

40-Bir sendikaya katılma ya da katılmama hakkı neleri kapsar? Bu hakkın uluslararası sözleşmelerde istisnaları var mıdır?

Avrupa Sosyal Şartının 5. Maddesi örgütlenme hakkı anlamında sendikaya katılma hakkını da düzenlemiştir. Avrupa Sosyal Şartına göre ulusal hukuk bir sendikaya katılma hakkını garanti altına almalı veya korumalı ve insanlar kendi seçtikleri sendikaya katılma konusunda özgür olmalıdır. Aynı kural

⁵⁰ Avrupa Sosyal Şartının 6. maddesi a.g. web sitesi

⁵¹ Mesut Gülmez, “Sendika hakkı, Toplu Sözleşme ve Grevi de İçeren Toplu Eylem Haklarını Kapsar mı?” Çalışma ve Toplum, Sayı 18, 2008/3, s. 137-170.

katılmama hakkını da içerir. Yalnız sendika üyelerini çalıştıran sözleşmeler geçerli değildir.

Sendikal faaliyetler toplu iş görüşmelerini, işyerine giriş ve toplantı yapma hakkını, sendika karşıtı ayrımcılık ve sendikal faaliyetler yüzünden yapılan misillemeler karşı korunmayı da kapsar. Ancak polisler, silahlı kuvvetler açısından sınırlamalar getirilebilir. Polis memurlarının sadece münhasıran polislerin üyeliğine açık örgütler kurmalarına veya bunlara katılmalarına izin verilebilir. Ancak bu örgütler hizmet ve ücret koşullarını müzakere etme hakkı ve toplantı hakları gibi belli sendikal ayrıcalıkları kullanabilmelidirler⁵².

ILO'nun 87 nolu Sözleşmesine göre ise çalışanlar ve işverenler herhangi bir ayırım yapılmaksızın önceden izin almadan istedikleri kuruluşları kurmak ve yalnız bu kuruluşların tüzüklerine uymak koşulu ile bunlara üye olmak hakkına sahiptirler. Çalışanların ve işverenlerin örgütleri tüzük ve iç yönetmeliklerini düzenlemek, temsilcilerini serbestçe seçmek, yönetim ve etkinliklerini düzenlemek ve iş programlarını belirlemek hakkına sahiptirler.

Çalışanlar ve işverenlerin örgütler, federasyon ve konfederasyon kurma ve bunlara üye olma ve her örgüt, federasyon veya konfederasyon, uluslararası çalışanlar ve işverenler örgütlerine katılma haklarına sahiptirler. Bu sözleşmede öngörülen güvencelerin silahlı kuvvetlere ve polis mensuplarına ne ölçüde uygulanacağı ulusal mevzuatla belirlenir⁵³.

41-Memurların toplu pazarlık ve grev hakkı uluslararası sözleşmelerle tanınmış mıdır? İstisnaları var mıdır?

Uluslararası Çalışma Örgütünün 87, 98 ve 151 sayılı Sözleşmeleri, Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinin 11. maddesi, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi tüm çalışanlara işçi- memur ayrımı yapmadan toplu sözleşme ve grev hakkını güvence altına almıştır

Avrupa Sosyal Şartının (ASS) 5. bölümü Örgütlenme, 6. Bölümü ise grev hakkını da içeren Toplu Pazarlık Hakkını düzenlemiştir. Türkiye ASS'nin bahse konu 5 ve 6. bölümlerine çekince koymuştur

⁵² Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehberi Çeviren Yrd. Doç.Dr. Bülent Çiçekli

⁵³ ILO Sendika Özgürlüğüne ve Örgütlenme Hakkının Korunmasına İlişkin 87 nolu Sözleşme

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 11 inci maddesinin ilk bendi "Her şahıs asayışı ihlal etmeyen toplantılara katılmak ve başkaları ile birlikte sendikalar tesis etmek ve kendini korumak üzere sendikalara girme hakkı dahil olmak üzere dernek kurma hakkına sahiptir" şeklindedir.

Grev hakkı, uluslararası belgelerden sadece ikisinde açıkça ifade edilir. Bunlardan birincisi Avrupa Sosyal Şartıdır ve konuyu düzenleyen 6. bölümüne Türkiye tarafından çekince konulmuştur.

İkincisi ise, **Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi**'dir Bununla birlikte, 87 sayılı ILO Sözleşmesinin bazı maddelerine dayanılarak, ILO Denetim Organlarının çeşitli kararlarında grevin bir hak olduğu vurgulanmıştır.

Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkının Korunmasına ilişkin 98 Sayılı ILO sözleşmesine göre kamu emekçilerinin toplu sözleşme hakkı vardır. Kamu emekçilerinin toplu sözleşme hakkının bulunduğu ilişkin ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi'nin çeşitli ülkelerdeki uygulamalar hakkındaki şikayet başvurularına ilişkin çok sayıda kararı bulunmaktadır⁵⁴.

Uzmanlar komitesi, 1991 yılına ilişkin raporunda da 98 sayılı ILO sözleşmesinin tüm kamu emekçilerini kapsadığı yolundaki görüşünü bir kez daha yinelemiştir: "...Memur kavramının çeşitli ulusal yasal sistemlerde değişebilmesine karşın, Komite devlet yönetiminde görevli olmayan kişilerin Sözleşmenin 6.maddesinin gerekleriyle bağdaşmadığını bir kez daha anımsatır. O halde, bir yandan bakanlıklarda ya da benzer öteki kurumlarda çeşitli sıfatlarla istihdam edilen kamu görevlileri öte yandan hükümet, kamu teşebbüsleri ya da bağımsız (özerk) kamu hukuku kurumları tarafından çalıştırılan kişiler arasında ayırım yapılması gerekir"⁵⁵

Kamu emekçilerinin grev hakkı 87 sayılı ILO Sözleşmesinde vardır. ILO Denetim Organları 87 sayılı sözleşmenin üç ayrı maddesine dayanarak grevin tüm çalışanların ekonomik ve toplumsal çıkarlarını korumak ve geliştirmek için başvurabilecekleri temel bir hak olduğunu kabul etmişlerdir. Uzmanlar Komitesine göre, grev hakkının 87 sayılı sözleşmeden kaynaklanan üç dayanağı vardır⁵⁶.

Birincisi; sözleşmenin sendikalara etkinliklerini düzenleme ve eylem programlarını oluşturma hakkı tanıyan üçüncü maddesi, ikinci dayanak;

⁵⁴ Örgütlenme ve Toplu Pazarlık Hakkının Korunmasına İlişkin 98 sayılı ILO Sözleşmesi

⁵⁵ ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi, 1985, Paragraf 402.

⁵⁶ ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi, 1985, Paragraf 404.

ulusal mevzuatın sözleşmede öngörülen güvencelere zarar vermemesini ya da zarar verecek biçimde uygulanmamasını öngören 8. maddenin 2. fıkrasıdır. Üçüncü dayanak da; sözleşmede geçen örgüt terimini çalışanların ve işverenlerin çıkarlarını savunmayı ve geliştirmeyi amaçlayan işçi ve işveren örgütleri" biçiminde tanımlayan 10. maddesidir. Çünkü grev hakkına getirilecek genel bir yasaklama, sendikaları anılan maddelerdeki hak ve olanaklardan yoksun bırakır, bu da sendika özgürlüğü ilkesiyle bağdaşmaz.

ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi öğretmenlerin grev hakkının olması gerektiğini açıkça savunmaktadır. "Komite öğretmenlerin temel hizmetler veya kamu yetkilileri adına hareket eden devlet memurları tanımına girmediğini düşünmektedir."⁵⁷ Buna göre ister özel öğretim kurumlarında, ister kamu kurumlarında çalışanlar, tüm öğretmenlerin sendikalarda örgütlenme, toplu pazarlık yapma ve grev yapma hakkı bulunmalıdır.

ILO Uzmanlar Komitesi 1994 yılında yayınlanan raporunda şöyle demektedir. "Komite kamu hizmetlerinde grev hakkının yasaklanmasının yalnızca devlet adına yetki kullanan memurlarla sınırlı tutulması gerektiği görüşündedir. Devlet adına yetki kullanan memurlar arasında ILO sözleşmesi, güvenlik kuvvetleri ve silahlı kuvvetleri özel olarak saymıştır. ILO Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi'nde "Grev hakkı devlet memuriyetinde (devlet memurları, kamu yetkilileri ile hareket eden kişilerdir) ve kelimenin tam anlamıyla temel hizmetlerde, yani aksaması ile nüfusun tamamının ya da bir bölümünün hayatını, kişisel güvenliğini veya sağlığını tehlikeye sokacak hizmetlerde kısıtlanabilir."

42-Sosyal Güvenlik hakkı nedir? Neleri içerir?

Sosyal Güvenlik Hakkı, BM ESKH Sözleşmesinin 9.maddesi, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının(GGASS) 12 ve 13 maddeleri ile Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına ilişkin 102 sayılı ILO Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelerde düzenlenmiştir.

Sosyal Güvenlik hakkı, tüm bireyler ve aileler için, bu kişilerin en azından temel sağlık bakım hizmetlerine, temel düzeyde barınma ve konut, su ve çevresel sağlık, beslenme olanağına ve en temel düzeyde eğitim olanaklarına erişimini mümkün kılan asgari düzeyde gerekli yardımları sağlayan ve sosyal sigorta sistemine erişimi güvence altına alır⁵⁸.

Sosyal Güvenlik Hakkının uluslararası hukuk açısından içeriği;

⁵⁷ ILO Uzmanlar Komitesi, 1994, Paragraf 158.

⁵⁸ BM ESKH Komitesi 18 sayılı Genel Yorum www.ihop.org.tr

- Tıbbi bakım, hastalık yardımı, işsizlik yardımı, yaşlılık yardımı, meslek kazası veya hastalığı yardımı ,aile yardımı, analık yardımı ,malullük yardımı, geriye kalan yakınlarla yapılan yardımları⁵⁹,
- Kazanılmış hakların devam ettirilmesinin sağlanmasını hakkını,(ASS m. 12/4)
- HIV/AIDS, tüberküloz ve sıtma gibi hastalıklarda önleyici ve tedavi edici tedbirlere erişim olanağının sağlanmasını,
- Kişilerin hastalık nedeniyle çalışamayan dönem içinde uğradıkları kazanç kayıplarını telafi etmek üzere nakdi yardımları,
- Yeterli kaynaklara sahip olmayan kişilere, primsiz yaşlılık aylığı ve diğer sosyal hizmetleri ya da yardımların sağlanmasını,(GGASS m.13)
- Yarı zamanlı, geçici ve mevsimlik işçiler, kendi işinde çalışanlar dahil diğer işçilerin ve kayıt dışı ekonomide standart dışı işlerde çalışanların sosyal güvenlik hakkını,
- Mülteciler, vatansız kişiler, sığınmacılar ve diğer dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş kişi ve grupların, makul sürede sağlık bakımına ve aile desteğine erişimden ayrımcılık yapılamaksızın ve primsiz bir şekilde eşit ölçüde yararlanmalarını içerir.

Kişilerin tam anlamıyla Sosyal Güvenlik Hakkından yararlanmaları, Sosyal Güvenlik Sisteminin oluşumuna katılmaları, herkesin yasal itiraz ve hak arama olanağına sahip olması ve hak arama yollarından yararlanmak üzere hukuksal destek sağlanması ile mümkündür⁶⁰.

- Akit tarafın mevzuatı gereğince tamamlanmış sigorta ve çalışma sürelerinin birleştirilmesi yoluyla sosyal güvenlik hakkı verilmesi gerekmektedir.(ASS m. 12/4.b) Örneğin Almanya'da çalışan Türk İşçilerinin Türkiye'de çalıştıkları süreler ile Almanya'da çalıştıkları sürelerin toplanması gibi.

⁵⁹ Avrupa Sosyal şartı Temel Rehber Çeviren Yrd.Dç Dr.Bülent Çiçekli

⁶⁰ BM 'de İnsan Hakları Yorumları Derleyen Lema Uyar İstanbul -2006

43-Sosyal Güvenlik Hakkı hangi uluslararası sözleşmelerde düzenlenmiştir?

Uluslararası sözleşmelerde sosyal güvenlik hakkına çok güçlü bir vurgu yapılmaktadır. Sosyal güvenlik hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir. Beyannamenin 22. maddesine göre, “Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır” ve 25. maddenin 1. paragrafına göre, Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir⁶¹.

Bu hak daha sonraki çeşitli uluslararası insan hakları sözleşmelerinde⁶² ve bölgesel insan hakları sözleşmelerinde⁶³ yer almıştır.

Sosyal güvenliğin insan hakları boyutu 1994 tarihli Philadelphia Bildirgesinde açıkça ifade edilmiştir. Bu Bildirgede, “sosyal güvenlik tedbirlerinin korunmaya ve kapsamlı sağlık bakımına ihtiyaç duyan herkes için temel bir gelir sağlayacak şekilde genişletilmesi” talep edilmektedir⁶⁴.

2001 yılında Devletlerin, işverenlerin ve işçilerin temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen Uluslararası Çalışma Konferansında, sosyal güvenliğin “temel bir insan hakkı ve sosyal uyumun yaratılması için temel bir araç” olduğu teyit edilmiştir⁶⁵. Bundan sonra ILO,102 No’lu Sözleşme ile Sosyal Güvenliğin Asgari Standartlarını belirlemiştir.

Ayrıca Sosyal Güvenlik Hakkını en kapsamlı şekilde düzenleyen Sözleşmelerden biri de, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’dir. Bu hak Sözleşmede “Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkese sosyal sigorta da dahil olmak üzere sosyal güvenlik hakkını tanırlar.” şeklinde belirtilmiştir⁶⁶.

Sosyal Güvenlik hakkının kapsamı ve bu konudaki devlet yükümlülükleri; ESKH Sözleşmesinin maddelerini yorumlayarak “Genel Yorumlar”

⁶¹ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi m.22 ve 25

⁶² Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslar arası Sözleşme m.5/ e-iv,Kadınlara Karşı her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşmesi m..11/1-e ve 14/2-c ve Çocuk Hakları Sözleşmesi m.26

⁶³ İnsan Hak ve Ödevlerine İlişkin Amerikan Bildirgesi m.XVI,Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Alanında Amerikan Sözleşmesine Ek Protokol (San Salvator Protokolü) m.9, Gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı m.12,13,14

⁶⁴ ILO Anayasasına ek,Uluslar arası Çalışma Örgütünün hedef ve amaçlarına dair Bildirge ,Bölüm III.(f)

⁶⁵ Uluslar arası Çalışma Konferansı 89 oturum, Sosyal Güvenlik Komitesi raporu

⁶⁶ BM ESKH Sözleşmesi m.9

yayımlayan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Sosyal güvenlik hakkının, Sözleşmeden kaynaklanan haklarını tam anlamıyla kullanma olanağından yoksun kaldıkları durumlarla karşılaşan tüm insanların insan onurunun güvence altına alınması açısından temel önem taşıdığını belirtmektedir⁶⁷.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartında Sosyal Güvenlik Hakkı ve Sosyal yardımlar ayrılarak iki ayrı madde halinde düzenlenmiştir⁶⁸.

44- Uluslararası sözleşmelere göre devletler Sosyal Güvenlik Hakkının etkin bir şekilde kullanılması için nasıl bir Sosyal Güvenlik Sistemi kurmalıdır?

Sosyal Güvenlik Sistemi kurulurken Sosyal Güvenlik hakkının, sosyal güvenliğin salt iktisadi ve mali politika aracı olarak değil, aynı zamanda sosyal bir mal olarak değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır⁶⁹.

Sosyal güvenlik hakkı, ister kamu ister özel sektör tarafından sağlansın, bir Sosyal Güvenlik Sisteminin kurulmasını zorunlu kılar⁷⁰. Bu sistem, ülke mevzuatına göre kurulmuş ve tanımlanan sosyal risk ve güçlükler için yardım sağlamayı güvence altına alan tek ya da farklı sigorta programlardan oluşan bir sistem olmalıdır. Bu sistemin aynı zamanda mevcut ve kamu yetkililerince etkili bir biçimde idaresini ya da denetiminin sağlanabiliyor olması gerekir. Ayrıca, emeklilik programları da dahil tüm sigorta programları sürdürülebilir olmalıdır⁷¹.

Sosyal Güvenlik Sistemi nakdi ya da aynı yardımların, ailenin korunması ve desteklenmesi, yeterli geçim standardı ve yeterli sağlık bakımına ulaşabilme hakkını gerçekleştirecek, yeterli miktarda ve sürede olmalı ve kullanılan yöntemlerin yardımların yeterli düzeyde olmasını güvence altına almalıdır⁷².

Sosyal Güvenlik Sistemi başta dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş gruplara da dahil olmak üzere, herkesin ayrımcılığa maruz kalmadan sosyal güvenlik sisteminde eşit muamele görme hakkını güvence altına almış olmalıdır⁷³.

⁶⁷ ESKH Komitesi Genel Yorum 19

⁶⁸ ASŞ m.12 ve m.13

⁶⁹ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

⁷⁰ ASŞ Temel Rehber Çev.Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli s.165

⁷¹ ESKH Komitesi, 19 nolu Genel Yorum

⁷² ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

⁷³ ESKH Komitesi, 19 nolu Genel Yorum

Yardımlara hak kazanmayla ilgili koşullar makul, orantılı ve şeffaf olmalıdır. Yardımların kesilmesi, azaltılması ya da askıya alınmasıyla ilgili koşulların çerçevesi Ulusal mevzuatla çizilmeli, mevzuat makul ve gereklilik kriterlerini yerine getirmelidir⁷⁴.

Sosyal güvenlik sistemlerinin faydalanıcıları, sosyal güvenlik sisteminin yönetimine katılabilmelidir. Ulusal mevzuat ile kişilerin ve örgütlerin sosyal güvenlik kapsamındaki haklarına dair açık ve şeffaf bir şekilde bilgi talep etme, bilgi edinme ve bu bilgileri dağıtma haklarını güvence altına almalıdır⁷⁵.

Yardımların zamanında sağlanması ve sigortalıların yardımlardan yararlanmak, bilgi edinmek ve gereken durumlarda prim ödemeleri için sosyal güvenlik sistemine fiziksel olarak erişebilir olmaları gerekir. Bu bağlamda, sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak üzere engelli kişilerin, göçmenlerin ve uzak bölgelerde ya da afet bölgelerinde ve bunların yanı sıra silahlı çatışma bölgelerinde yaşayan kişilerin durumu özellikle düzenlenmelidir⁷⁶.

45- Sosyal güvenlik sisteminin kapsamı gereken, sosyal güvenliğe ilişkin temel unsurlar nelerdir?

Sosyal Güvenlik sisteminin içinde bulunması gereken temel dokuz sosyal güvenlik branşı ILO'nun 102 nolu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartları) Sözleşmesinde ortaya konmuştur. ASŞ gereği kurulan Sosyal Komite kararlarında ve ESKH Komitesinin 19 nolu Sosyal Güvenliğe ilişkin Genel Yorum'da bu çerçeve benimsenmiştir⁷⁷. Bu nedenle biz de bu çerçeveyi kullanacağız.

Tıbbi Bakım; Sebebi ne olursa olsun hastalık hali ile gebelik, doğum ve bunların doğurduğu neticeler için koruyucu mahiyette veya tedavi şeklinde sağlık yardımlarını oluşturur⁷⁸. Sağlık Yardımının neleri içerdiği ILO'nun 102 nolu Sözleşmelerinde ayrıntıları ile sayılmıştır.

Hastalık yardımı; Hastalık nedeniyle çalışamayan kişilerin çalışmadıkları dönem içinde uğradıkları kazanç kayıplarını gidermek üzere nakdi yardımlar

⁷⁴ ILO 102 Sayılı Sözleşme m.71

⁷⁵ ILO 102 Sayılı Sözleşme m.72

⁷⁶ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

⁷⁷ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehberi Çev.Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli s.166

⁷⁸ ILO 102 Sayılı Sözleşme m.8 www.ilo.org.tr

sağlanmalıdır. Uzun süren hastalıklardan mustarip kişiler malullük yardımlarına hak kazanmalıdırlar⁷⁹.

Yaşlılık yardımı; Ulusal mevzuatta tanımlanan belirli bir yaştan itibaren, ileri yaştaki kişilere yardım sağlamaya yönelik sosyal sigorta programları oluşturulmalıdır. Mesleklerin niteliklerini ve özellikle tehlikeli mesleklerde çalışma süresini ve ileri yaştaki kişilerin çalışma becerilerini dikkate alarak, ulusal koşullara uygun bir emeklilik yaşının belirlenmesi gerekir⁸⁰. Mevzuatla tayin olunan yaş haddi 65'den yukarı olmamalıdır⁸¹. Devletin mevcut kaynakları dahilinde, mevzuatta tanımlanan yaş sınırına ulaştığında zorunlu prim süresini tamamlayamayan ya da başka nedenlerle sigorta esaslı yaşlılık aylığı almayanlarla ilgili özel düzenlemeler yapılmalıdır⁸².

İşsizlik yardımı; Çalışması mümkün ve iş almaya hazır bulunan bir kimsenin, uygun bir iş bulma ve sürdürülebilirlik imkansızlığı sebebiyle kazancın geçici durması halinde işsizlik yardımı alacağı teminat altına alınmalıdır⁸³. İş kaybının söz konusu olduğu durumlarda yeterli bir süre boyunca ödeme yapılmalıdır. Sosyal güvenlik sistemi ayrıca yarı zamanlı işçiler, geçici işçiler, mevsimlik işçiler, kendi işinde çalışanlar dahil diğer işçileri ve kayıt dışı ekonomide standart dışı işlerde çalışanlar ile kamu sağlığıyla ilgili ya da diğer olağanüstü durumlarda işe gitmemeleri istenen kişilere gelir kaybına uğradıkları süre boyunca ödeme yapılmalıdır⁸⁴.

İş kazası ve Meslek Hastalıkları Yardımı; İş kazaları ve meslek hastalıkları halinde yaralanan ve hastalanan kişilerin korunması teminat altına alınmalıdır⁸⁵. Bu haldeki sağlık yardımlarının hangileri olması gerektiği ve şartları ILO 102 sayılı Sözleşmesinin m.31 ile 35 arasında ayrıntılarıyla düzenlenmiştir. Bu tür yardımlara hak kazanmak istihdam, sigortalılık ya da prim ödeme süresine bağlı kılınmamalıdır⁸⁶.

Aile ve çocuk yardımı; Çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak yardım yapılmasını gerektiren durumlarla ilgili diğer tüm unsurları dikkate alınmalıdır⁸⁷. Nakdi yardımlar

⁷⁹ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

⁸⁰ Yaşlıların Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklarına dair 6 No'lu Genel Yorum

⁸¹ ILO 102 Sayılı Sözleşme m.26 / 2

⁸² ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

⁸³ ILO 102 Sayılı Sözleşme m.19 ve m.20

⁸⁴ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

⁸⁵ ILO 102 sayılı Sözleşme m.31,32

⁸⁶ ILO 121 No'lu İş Kazası Yardımları Sözleşmesi

⁸⁷ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi m.26

ve sosyal hizmetleri içeren aile ve çocuk yardımları ailelere verilmeli; bu bağlamda yasaklanmış olan herhangi bir gerekçeyle ayrımcılık yapılmamalıdır. Yardımlar genelde beslenme, giyim, konut, su ve çevresel sağlık ve ilgili diğer hakları kapsayacaktır⁸⁸.

Analık yardımı; Çalışan anneler ücretli izinden ya da yeterli sosyal güvenlik tedbirlerini kapsayan izinden yararlanmalıdırlar. Kadınlar ve çocuklar için, doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası tıbbi bakım ve hastanede tıbbi bakım da dahil olmak üzere uygun sağlık yardımları sağlanmalıdır⁸⁹. Ücretli doğum izni, standart olmayan işlerde çalışanlar da dahil tüm kadımlara verilmelidir ve yardımlar yeterli bir süre boyunca sağlanmalıdır⁹⁰.

Malullük yardımı; Malullük ya da malullükle ilgili unsurlardan dolayı geçici olarak gelir kaybına uğramış ya da gelirinin tamamını kaybetmiş, istihdam olanaklarından mahrum bırakılmış veya daimi malullüğü olan kişilere yeterli düzeyde gelir desteği sağlanması gerekir⁹¹. Bu destek aile üyelerini, gayri resmi bakım veren diğer kişileri de kapsamalıdır.

Ölüm yardımları; Aile reisinin ölümü ile dul kadının veya çocuklarının geçinme imkanlarının kaybolması halinde ölüm yardımı yapılması güvence altına alınmalıdır⁹².

46-Eşit Muamele Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı, sosyal güvenlik hakkı açısından ne anlama gelmektedir?

Sosyal Güvenlik hakkı, eşit muamele görme⁹³ ve ayrımcılığa uğramama hakkını⁹⁴ da içerir.

Sosyal Güvenlik hakkının eşit olarak kullanılmasını ya da uygulanmasını engellemeye yönelik ya da bu sonucu doğuracak şekilde, ırk, renk, cinsiyet, yaş, dil, din, siyasi ya da diğer düşünceler, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet durumu, doğum, fiziksel ya da zihinsel malullük, sağlık durumu (HIV/AIDS dahil), cinsel yönelim, ve kişisel, siyasi, toplumsal ya da diğer

⁸⁸ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

⁸⁹ ILO 183 No'lu Annelik Koruması Sözleşmesinde ayrıntılar düzenlenmiştir.

⁹⁰ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

⁹¹ ESKH Komitesi Engellilere ilişkin Genel Yorum 5

⁹² ILO 102 Sayılı Sözleşme m.59 ve m.60

⁹³ Avrupa Sosyal Şartı m.12 prag.4a www.belgenet.com

⁹⁴ BM ESKH Sözleşmesi m.2/2

statüler esasında yasal ya da uygulamada, doğrudan ya da dolaylı her türlü ayrımı yasaklanmıştır.

Kişilerin yeterli ölçüde sosyal güvenliğe erişimlerini engelleyecek şekilde, fiilen (de facto) uygulanan ayrımcılığın da ortadan kaldırılması gerekir. Sosyal sigorta sistemlerine erişimle ilgili sınırlamaların yasal ya da fiili esasta ayrımcı nitelikte olmamalarını güvence altına almak üzere, gözden geçirilmesi gerekir⁹⁵.

Bu nedenle kadınlar, işsizler, sosyal güvenlik sisteminin yeterli korumayı sağlamadığı işçiler, kayıt dışı ekonomide çalışan kişiler, hasta ya da yaralanmış işçiler, engelli kişiler, yaşlı kişiler, çocuklar ve bakmakla yükümlü olunan yetişkinler, ev işçileri, evde çalışan kişiler azınlık gruplar, mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, vatandaş olmayanlar, tutuklu ve hükümlüler olmak üzere, bu haktan yararlanma konusunda genellikle güçlükler yaşayan kişi ve grupların durumunu dikkate alınmalıdır.

Dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş gruplara mensup kişilere sosyal koruma sağlayan sigorta sistemlerini uygulamayı; örneğin, küçük çiftçiler için ürün ya da doğal afet sigortası ya da kayıt dışı ekonomide kendi işini yürüten kişiler için geçim sigortası sağlanmalıdır⁹⁶. Engelli kişilere ve yaralanmış kişilere rehabilitasyon hizmetleri⁹⁷, çocuk bakımı ve aile planlaması konusunda maddi yardım, tavsiye ve destek sağlamalı ve engelli kişilerle yaşlılar için özel olanaklar sağlamalı⁹⁸, yoksullukla ve sosyal dışlanma ile mücadeleye yönelik tedbirler alınmalı ve sosyal hizmet desteği sağlanmalı⁹⁹, hastalıkları önlemek ve sağlık olanaklarının, mallarının ve hizmetlerinin iyileştirilmesi için tedbir alınmalıdır¹⁰⁰.

47-Sosyal Güvenlik Sisteminde kadın erkek eşitliği nasıl sağlanır?

Genel olarak eşit muamele görmeme ve ayrımcılığın en çok görüldüğü dezavantajlı gruplardan biri nüfus yoğunluğu da göz önüne alındığında kadınlardır. Bu nedenle kadına karşı ayrımcılığının ortadan kaldırılmasının gerekliliğine vurgu yapan pek çok uluslar arası sözleşme ve Komite kararı

⁹⁵ ESKH Komitesi Genel Yorum 19 www.ihop.org.tr

⁹⁶ ESKH Komitesi Genel Yorum 19

⁹⁷ Engelliler Sözleşmesi.m.26 www.ozida.org.tr

⁹⁸ ESKH Sözleşmesi m.10

⁹⁹ ESKH Sözleşmesi m.11

¹⁰⁰ ESKH Sözleşmesi m.12

vardır¹⁰¹. Kadınlara karşı ayrımcılık, en geniş olarak Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi m.1 tanımlanmıştır.

Eşitlik ilkesinin uygulanabilmesi için Devletlerin kadınlar lehine ve ayrımcılığın sürmesine neden olan koşulların hafifletilmesi veya engellenmesi için birtakım tedbirler alması gerekir. Geçici özel tedbirler yalnızca hukuki veya biçimsel eşitliğin sağlanmasını değil, erkeklerle kadınlar arasında fiili veya maddi eşitliği sağlamalıdır. Kadınlar lehine bu türden bir ayırım, ilgili tedbirler fiili ayrımcılığın ortadan kalktığı ve fiili eşitliğe ulaşıncaya kadar sürdürülmelidir¹⁰².

Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir ve bu hak, sosyal sigorta haklarını da içerir. (BM ESKH Sözleşmesi m.9) BM ESKH Sözleşmesinin kadın erkek eşitliğine ilişkin 3. maddesi, 9. maddesi ile birlikte ele alındığında, kadınların kamusal ve özel emeklilik planlarından eşit kazanç sağlanmasını, kadınlara yeterli doğum izni¹⁰³, erkeklere yeterli babalık izni ve ayrıca hem kadınlara hem erkeklere ailevi sebeplerle izin tanınmasını¹⁰⁴, sosyal yardımlar dahil eşit ücret hakkı, eşdeğerdeki işte eşit muamele ve işin cinsinin değerlendirilmesinde eşit muamele görme hakkı sosyal güvenlik sistemlerinde var olmalıdır¹⁰⁵.

Çocuk yetiştirmek ya da ailedeki bağımlı yetişkinlerle ilgilenmek için harcanan zamanın emekliliğe hak kazanmada dikkate alınması, özellikle emeklilik bağlamında kadınların ve erkeklerin ortalama yaşam süresi beklentileri arasındaki farklılıklar da yardımların sağlanmasında doğrudan ya da dolaylı olarak ayrımcılığa yol açmayacak şekilde düzenlenmelidir. Kadınların, erkeklerle karşılaştırıldığında yoksulluk içinde yaşama olasılıklarının daha fazla olduğu ve genellikle çocukların bakımı konusunda sorumluluğu tek başlarına üstlendikleri gerçeği dikkate alınarak sosyal güvenlik sisteminde düzenlemeler yapılmalıdır¹⁰⁶.

¹⁰¹ BM Antlaşması m.1/3 ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m.2, Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin m.3.ESKH Sözleşmesi m.2/2,m.3 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi m.1,ESKH Komitesi 16 ve 19 nolu Genel Yorumlar gibi.

¹⁰² ESKH Komitesi 16 nolu Genel Yorum

¹⁰³ ASŞ m.8 Analığa ilişkin haklar

¹⁰⁴ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

¹⁰⁵ Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi m.1.1

¹⁰⁶ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

48-Sosyal güvenlik sisteminin yeterli koruma sağlamadığı işçiler (yarı zamanlı işçiler, geçici işçiler, kendi işinde çalışanlar ve evde çalışanlar) ile kayıt dışı çalışanlar sosyal güvenlik hakkından yararlanabilirler mi?

Sosyal Güvenlik hakkına ilişkin Uluslararası sözleşmelerde de bu hakkın süjesinin HERKES olduğu belirtilmiştir¹⁰⁷. Bu nedenle devlet, yarı zamanlı işçiler, geçici işçiler, kendi işinde çalışanlar ve evde çalışanlar da dahil, sosyal güvenlik sisteminin yeterli koruma sağlamadığı işçileri güvence altına almalıdır.

Bu tür işçilere; sosyal sigorta sisteminin mesleki faaliyeti esas aldığı durumlarda, bu işçilerin tam zamanlı çalışanların koşullarına eşit koşullara sahip olmaları sağlanmalıdır. İş kazaları durumu hariç, sosyal güvenlik koşulları çalışma saatleri, katkı ödemesinin kazançla orantılı olması ya da uygun diğer yöntemlerle belirlenmelidir. Meslek esaslı sigorta sistemlerinin bu işçilere yeterli korumayı sağlayamadığı durumlarda da Devlet tamamlayıcı tedbirleri almalıdır¹⁰⁸.

Kayıt dışı ekonomi, “mevzuatta ya da uygulamada resmi düzenlemelerin yeterli ölçüde kapsamadığı işçilerin ve iktisadi birimlerin gerçekleştirdiği tüm iktisadi faaliyetler” olarak tanımlanmıştır¹⁰⁹.

Kayıt dışı ekonomide çalışanların sosyal güvenlik hakkından yararlanabilmesi için devletlerin bir takım tedbirler almaları gerekmektedir. Örneğin; topluluk esaslı sigorta sistemlerine erişimlerinin önündeki engelleri kaldırmak; asgari düzeyde koruma sağlamayı güvence altına almak ve kayıt dışı ekonomi içerisinde geliştirilen sosyal sigorta sistemlerini tanımak ve desteklemek. Kayıt dışı ekonominin (bizim ülkemiz gibi) büyük ölçekte olduğu ülkelerde herkesi kapsayacak şekilde genel emeklilik ya da sağlık bakım sigortası gibi programların benimsenerek uygulanması gerekmektedir¹¹⁰.

¹⁰⁷ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi m.22 ve 25, Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslar arası Sözleşme m.5/ e-iv,Kadınlara Karşı her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşmesi m..11/1-e ve 14/2-c ve Çocuk Hakları Sözleşmesi m.26 , Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı m.12,13,14, ILO 102 nolu Sözleşme , BM ESKH Sözleşmesi m.9 vd

¹⁰⁸ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

¹⁰⁹ Uluslararası Çalışma Örgütü Konferansı 90 Oturum 3.paragraf

¹¹⁰ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

49-Vatandaş olmayanlar (göçmen işçiler, mülteciler, sığınmacılar ve vatansız kişiler Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve ülke içinde göç eden kişiler) sosyal güvenlik hakkından yararlanabilirler mi?

Uluslar arası Hukukta uyrukluk esasında ayrımcılık yapılması yasaklanmıştır¹¹¹.

Göçmen işçiler dahil, vatandaş olmayanların sosyal sigorta sistemine katkıda bulunduğu durumlarda, bu kişiler sağladıkları katkılardan yararlanmak ya da ülkeden ayrılmaları halinde bu katkıları geri almak hakkına sahip olmalıdır.

Göçmen işçinin kazandığı hakları işyeri değişikliği durumundan etkilenmemelidir. Vatandaş olmayanlar gelir desteği, sağlık bakımı ya da aile desteğine yönelik primsiz sosyal güvenlik sistemlerine erişim hakkına sahip olmalıdır. Hak kazanma süresi dahil bu bağlamda uygulanabilecek herhangi bir sınırlamanın orantılı ve makul olması gerekir. Uyruğuna, ikamet yerine ya da göçmenlik statüsüne bakılmaksızın herkesin birincil ve acil sağlık bakım hizmetlerinden yararlanma hakkı vardır¹¹².

Mülteciler, vatansız kişiler, sığınmacılar ve diğer dezavantajlı ve toplum dışına itilmiş kişi ve gruplar uluslararası standartlara uygun biçimde, makul sürede sağlık bakımına ve aile desteğine erişim dahil primsiz sosyal güvenlik sistemlerinden eşit ölçüde yararlanma hakkına sahip olmalıdırlar.

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı gereğince; Mültecilerin Statüsüne ilişkin Sözleşmede ve 31 Ocak 1967 tarihli Protokolde tanımlanan ve ülkede yasal olarak bulunan mültecilere, mümkün olduğu ölçüde elverişli muamelede bulunulması gerekmektedir. Vatansızların Statüsüne ilişkin Sözleşmede tanımlanan vatansız kişileri de kapsayacak şekilde Gözden Geçirilmiş Avrupa Şartı genişletilmiştir¹¹³.

Ülke içinde yerinden edilmiş kişiler sosyal güvenlik hakkından yararlanırken herhangi biçimde ayrımcılığa maruz kalmamalıdır. Örneğin; uygun olan durumlarda ikametgah zorunluluğunu kaldırarak, yardımların ve ilgili diğer hizmetlerin gelinen yeni yerde sağlanmasına olanak tanınmalıdır. Bu kişilerin sosyal güvenlik hakkına eşit biçimde erişimlerini sağlamak üzere yapıcı tedbirler alınmalıdır. Ülke içinde göç eden kişilerin ikametgah yerlerinde dahil oldukları sosyal güvenlik sistemine erişim hakkı olmalıdır. İkametgah

¹¹¹ ESKH Sözleşmesi m.2/2

¹¹² ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

¹¹³ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehber Çev.Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli s.230

kayıt sistemleri, kayıtlı olmadıkları bir başka şehre giden kişilerin sosyal güvenliğe erişimlerini kısıtlamamalıdır¹¹⁴.

50-Yabancılar hangi ölçüde sosyal güvenlik hakkında yararlanabilirler?

Yabancılar yasal olarak buldukları ülkede ikamet etmekte ve düzenli olarak çalışmaktalar ise, o ülkenin vatandaşı ile sosyal güvenlik hakları açısından eşit muamele görme hakkına sahiptirler¹¹⁵.

Çalıştığı ülkeyi değiştiren bir kişinin ulusal mevzuat gereğince gerekli olan çalışma veya sigorta sürelerini tamamlamamış olması, bu kişinin hak sahibi olması ve belirli yardımların miktarlarının belirlenmesi açısından aleyhine bir durum oluşturmamalıdır¹¹⁶.

Bazı uluslararası sözleşmelerde Sosyal Güvenlik Hakkı, sosyal yardım haklarını da kapsar şekilde düzenlenmiş¹¹⁷ ancak bazı sözleşmelerde ise Sosyal Güvenlik hakkı ve Sosyal Yardım hakkı farklı maddelerde düzenlenmiştir¹¹⁸.

Sosyal Yardım, ne belirli bir riski kapsayan sosyal güvenlik rejimine ilişkin herhangi bir üyelik şartı ne de mesleki faaliyet veya prim ödeme koşulu aranmaksızın¹¹⁹ tamamıyla bireysel ihtiyaç bazında verilen yardımlardır. Bu yardım ilgili kişinin yeterli kaynaklara sahip olmasını sağlayan herhangi bir sosyal güvenlik yardımının bulunmadığı durumlar içindir¹²⁰.

İster beraber düzenlensin isterse ayrı maddeler halinde düzenlensin yabancılar ikametgah, oturma süresi, karşılıklılık, yaş gibi şartlar aranmaksızın sosyal yardımlardan yararlanırlar.

Bu sosyal yardımlar nakti ve aynı yardımlar ile ücretsiz tıbbi yardımı ve diğer ihtiyaçları için yapılacak ödemeleri kapsamalıdır. Yabancıların ihtiyaç durumu devam ettiği müddetçe sağlanmalıdır. Acil durumlarda yerel ya da ulusal imkanlar dikkate alınmaksızın gıda, konaklama, kıyafet, acil tıbbi yardım sunulmalıdır¹²¹.

¹¹⁴ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorum

¹¹⁵ ASŞ m.12/ 4

¹¹⁶ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehber Çev.Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli s.168

¹¹⁷ ESKH Sözleşmesi m.9 (9.maddenin yorumu için ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorumuna bakınız.)

¹¹⁸ ASŞ m.12 Sosyal Güvenlik Hakkı ve m.13 Sosyal ve Tıbbi Yardım Hakkını düzenlemiştir.

¹¹⁹ ESKH Komitesi 19 nolu Genel Yorumda “ primsiz sigorta sistemi “ deyimini kullanmaktadır.İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından yapılan çeviri kullanılmıştır.

¹²⁰ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehber Çev.Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli s.166

¹²¹ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehber Çev.Yrd.Doç.Dr.Bülent Çiçekli s.170-173

51-Yeterli ve makul yaşam standardı hakkı nedir? Kapsamı nelerdir?

Yeterli ve makul yaşam standardı hakkı; herkesin yeterli beslenme giyinme, barınma ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içerir şekilde, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkıdır.

52-Yaşama elverişli konut hakkı nedir?

Konutun güvenli bir yerde, barış içinde ve onurlu bir şekilde yaşayabilmesini sağlayacak biçimde olmasını, yeterli ölçüde gizlilik,yeterli güvenlik,yeterli aydınlatma,havalandırma,iş ve temel faaliyetlere yönelik,yeterli yapılanmanın ve yaşama elverişli alanı uygun maliyetle sağlanmasını içerir. Yaşama elverişli konut hakkı aynı zamanda zorla tahliyelere maruz bırakılmama hakkını da içerir.

Çeşitli uluslararası sözleşmelerde farklı boyutlarıyla konut hakkına yer verilmiştir.

Ancak BM ESKH Sözleşme bunlar içerisinde en kapsamlı ve en önemlidir.(ESKH Sözleşmesi m.11/1) Bu nedenle bu hakkın incelemesinde ESKH sözleşmesi baz alınacaktır.“Bu sözleşmeye taraf olan devletler herkese, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkı sağlar. Bu standart, yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, barınmayı ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içerir...”(ESKH Sözleşmesi 11/1).

53-Yaşama elverişli konut hakkı neleri içerir?

Yaşama elverişli konut hakkı; kiralık (kamusal ya da özel) konut, konut kooperatifi, ev sahipliği, finansal kiralama, acil durum (afet) evleri ve, bir arsa veya mülkün işgali de dahil olmak üzere, yasadışı iskan gibi pek çok biçimde olabilir. Herkesin, ne biçim kullanım hakkı olduğuna bakılmaksızın, kişiyi zorla tahliye, taciz ve diğer tehditlere karşı yasal koruma sağlayacak kullanım hakkını içerir

Yeterli bir konutun; sağlık, güvenlik, konfor ve beslenme açısından belirli olanaklara sahip olması gerekir. Yeterli konut hakkından tüm faydalananların tabii ve ortak kaynaklara, güvenli içme suyuna, yemek

pişirime, ısınma ve aydınlatma için gerekli enerjiye, temizlik ve yıka(n)ma donanımına, gıda depolama araçlarına, çöp toplama sistemine, atık su ve katı atık sistemine ve acil yardım hizmetlerine erişme olanaklarına sahip olmaları gerekmektedir¹²².

Konutla ilişkili kişisel veya ev halkına dair mali giderlerin, en azından diğer temel ihtiyaçların elde edilmesi ve karşılanmasını tehlikeye atmayacak ya da bunlardan fedakarlık yapmayı gerektirmeyen bir düzeyde olması gerekmektedir. Devletlerin, konutla ilgili masrafların yüzdesinin genel olarak gelir düzeyi ile orantılı olmasını sağlayacak önlemler alması gerekmektedir.

Yeterli bir konutun, oturanlarına yeterli bir alan temin edebilmesi ve onları soğuk, rutubet, sıcak, yağmur, rüzgar veya sağlığa yönelik diğer tehditlere, yapısal tehlikelere ve hastalık taşıyıcı unsurlara karşı koruyabilme, oturanların fiziksel güvenliğinin de sağlanması gerekir.

Yeterli konut hakkı, bu hakka erişilebilir olmayı da kapsar. Yaşlılar, çocuklar, sakatlar, ölüm döşeğindeki hastalar, HIV virüsü taşıyan kişiler, kalıcı hastalığı olanlar, zihinsel özürlüler, doğal afet mağdurları, felakete uğramaya eğilimli bölgelerde yaşayan kişiler gibi dezavantajlı grupların yeterli konut kaynaklarına tam ve sürdürülebilir erişimi için düzenleme yapılmalıdır. Gerek konut kanununun gerekse konut politikasının bu grupların özel ihtiyaçlarını bütünüyle dikkate alacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Arazisiz çiftçilerin ve toplumun yoksul kesimlerinin giderek artan oranda toprağa erişimlerinin sağlanması gerekir.

Yeterli bir konutun; iş imkanlarına, sağlık bakım hizmetlerine, okullara, çocuk bakım merkezlerine ve diğer sosyal olanaklara erişime imkan verecek bir yerleşim yerinde olması gerekmektedir. Yine aynı şekilde, konutların kirli bölgelerde ya da yakın bir dönemde sakinlerinin sağlık hakkını tehlikeye atacak şekilde kirlilik sorununa yol açacak kaynaklara yakın yerlerde inşa edilmemesi gerekmektedir¹²³;

Konutların inşa edilme biçimi, kullanılan inşaat malzemeleri ve bunları destekleyen politikalar, konutta kültürel kimlik ve çeşitliliği ifade etmeye uygun bir şekilde olanak vermelidir.

¹²² İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi m.12 ,Her Türlü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslar arası Sözleşme m.5/e.(iii),ESKH Sözleşmesi m.11,Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi m.14/2.h,15/4,Çocuk Hakları Sözleşmesi m.16,Engelli Kişilere Dair Sözleşme m.19,AİHS m.8 vd. www.belgenet.com

¹²³ ESKH Komitesi 4 nolu Genel Yorum. www.ihop.org.tr

54-Konut Hakkını sağlamak devletin yükümlülüğü müdür? Bunun sınırları nelerdir?

ESKH sözleşmesi ile taraf devletler herkesin, yeterli beslenme, giyim ve konut da dahil olmak üzere, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma ve yaşam koşullarını sürekli geliştirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler ve bu hakkın gerçekleşmesini güvence altına almak için uygun tedbirleri alacaklarını taahhüt ederler¹²⁴.

- Taraf devletler diğer şeylerin yanı sıra karşılanabilir bir konut edinemeyenlere konut sübvansiyonu ve konut ihtiyaçlarını yeterli yansıtan konut finansmanı biçimleri ve düzeyleri tesis etmelidir.

- Devletler, kiracıların makul olmayan kira ücretleri veya kira artışlarına karşı uygun araçlarla korunmasını sağlamakla yükümlüdürler.

- Doğal malzemelerin temel inşaat malzemesi olarak kullanıldığı toplumlarda, taraf Devletlerin bu malzemelerin mevcudiyetini güvence altına alacak önlemler geliştirmesi gerekmektedir

- Herkesin, bir hak olarak toprağa erişim de dahil olmak üzere, güvenli bir yerde barış içinde ve insan onuruna uygun olarak yaşama hakkı hükümetlerin yükümlülüğüdür.

- Taraf Devlet değişmez bir ulusal konut stratejisi belirlemelidir. Ulusal konut stratejisi insan haklarına saygılı olmalı ve evsizler, yetersiz konutlarda yaşayanlar ve bu kişilerin temsilcileri gibi, sorundan etkilenen ve etkilenebilecek tüm kişilere gerçekten danışarak ve bu kişilerin katılımıyla oluşturulması gerekmektedir.

- Devletler, mahkeme kararlarıyla yapılan tahliyeler veya bina yıkımlarını önlemek amacıyla yapılan yasal başvurular ile yasadışı bir tahliye takiben tazminat talebiyle başlatılan mahkeme başvurularını, konutların tahsisat ve mevcudluğuna dair erişime ilişkin her türlü ayrımcılık iddiasını, sağlıksız ve yetersiz konut koşullarına ilişkin olarak ev sahipleri aleyhine yapılan şikayetler için ve artan düzeyde evsizliğin ciddi bir sorun olması durumunda, toplu dava açma yollarının aranması mümkün kılmakla yükümlüdür¹²⁵.

Avrupa Sosyal Şartının 31.maddesinin de konut hakkı düzenlenmiştir. Sözleşmeciler devletler yeterli standartlara sahip bir konut edinilmesini teşvik

¹²⁴ ESKHS m.11

¹²⁵ ESKH Komitesi 4.nolu Genel Yorum

etmeyi garanti altına alırlar¹²⁶. Konut hakkının etkili bir biçimde korunmasını sağlamak amacıyla sözleşmecî devletler, evsizliği zamanla ortadan kaldırmayı, önlemeyi ve azaltmayı garanti altına alırlar¹²⁷.

55-Yaşamaya elverişli konut hakkı nasıl ileri sürülebilir ve nasıl korunur?

Yaşamaya elverişli konut hakkının toplumdaki tüm gruplarca gerçekleştirilmesi için; ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü (örneğin, kiracıların ve diğer mahalli grupların), yerleşme özgürlüğü ve kamusal karar alma süreçlerine katılım hakkı gibi diğer hakların da tam olarak kullanılabilmesi gereklidir. Aynı şekilde, hiç kimsenin mahremiyetine, ailesine, evine veya haberleşmesine keyfi veya yasadışı müdahaleye tabi tutulmaması hakkı, yeterli konut hakkının tanımlanmasında önemli bir boyutu oluşturmaktadır. Bu nedenle Devletler yeterli konut hakkını oluşturan unsurların çoğunluğu için en azından iç hukuk yollarına başvurma olanağını sağlamalıdır.

Yaşama elverişli konut hakkı hukuk sistemlerinde korunmalıdır. Bu koruma¹²⁸.

- (a) Mahkeme kararları aracılığıyla planlı tahliyeleri veya bina yıkımlarını önlemek amacıyla yapılan yasal başvuruları,
- (b) Yasadışı bir tahliyeyi takiben tazminat talebiyle başlatılan mahkeme usullerini,
- (c) Kira miktarı, tamirat ve yasal ya da diğer ayrımcılık biçimlerine istinaden ev sahiplerinin (özel ya da kamu) desteklediği ya da içinde bulunduğu yasadışı eylemlere yönelik suç duyurularını,
- (d) Konutların tahsisat ve mevcutluğuna dair erişime ilişkin her türlü ayrımcılık iddiasını,
- (e) Sağlıksız ve yetersiz konut koşullarına ilişkin olarak ev sahipleri aleyhine yapılacak şikayetler için uygun yasal yolları içermelidir.

¹²⁶ Avrupa Sosyal Şartı ve Uygulaması – Hakan Ataman s.139

¹²⁷ Avrupa Sosyal Şartı m.31/2

¹²⁸ ESKH Komitesi 4 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

56-Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler nelerdir? Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin neleri kapsar?

Bu yol gösterici ilkeler, tüm dünyada, ülke sınırları içinde yerinden olmuş kimselerin özgül gereksinimlerini karşılamaya yöneliktir. Bu ilkeler, kişilerin zorla yerlerinden olmaktan korunmasına, bu kişilerin yerlerinden olmaları ile geri dönüş, yeniden yerleştirme ve entegrasyon süreçlerinde sağlanacak koruma ve desteğe ilişkin hakları ve güvenceleri tanımlar.

Bu ilkelerin amaçları açısından, ülke içinde yerinden olmuş kişiler; zorla ya da zorunda kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların, yaygın şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin sonucunda veya bunların etkilerinden kaçınmak için, uluslararası düzeyde kabul görmüş hiçbir devlet sınırını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişiler ya da kişi gruplarıdır.

Bu ilkeler, uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuku yansıtmakta ve bu kurullarla uyumlu bulunmaktadır. Bu ilkeler:

- a) Görevlerini yerine getirmesinde Genel Sekreterin ülke içinde yerinden olmuş kişiler hakkındaki özel temsilcisine;
- b) Ülke içinde yerinden olma olgusu ile karşı karşıya kaldıklarında devletlere;
- c) Ülke içinde yerinden olmuş kişiler ile ilişki içinde olan tüm diğer yetkililere, grup ve kişilere, ve
- d) Ülke içinde yerinden olma konusuyla ilgili tüm hükümetlerarası ve hükümet dışı kuruluşlara yol gösterir.

Bu ilkeler, özellikle soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarına ilişkin uluslararası hukukça öngörülen bireysel cezai sorumluluk durumları saklı kalmak üzere uygulanır.

57-Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeleri dezavantajlı gruplar açısından özel koruma içerir mi?

Bu ilkeler, ırk, renk, cinsiyet, dil, din veya inanç, siyasi veya başka görüşler, milli, etnik veya toplumsal köken, hukuki veya sosyal statü, yaş, özürllülük, mülkiyet, doğum gibi bir neden veya benzeri başka bir ölçüt nedeniyle herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın uygulanır.

Çocuklar, özellikle yalnız başlarına olan küçükler, hamileler, küçük çocuklu anneler, aile reisi kadınlar, özürllü ve yaşlılar gibi ülke içinde yerinden olmuş belirli kişiler, durumlarının gerektirdiği koruma ve yardımdan faydalanma ve özel gereksinimlerini dikkate alan bir muameleye tabi olma hakkına sahiptirler.

58-Keyfi yerinden etme yasağı nedir?

Keyfi yerinden etme yasağı;

Apartheid, etnik temizlik siyasetlerine veya yerinden olmadan etkilenen nüfusun etnik, dinsel veya ırksal temellerini değiştirmeyi amaçlayan veya bunlara neden olan benzer eylemlere dayanan,

Sivillerin güvenliğinin tehdit altında olmadığı veya zorunlu askeri koşulların gerektirmediği silahlı çatışma durumlarındaki,

Kamu yararının zorunlu ve baskın olması gerekçeleriyle meşrulaştırılmayan büyük ölçekli bayındırlık projelerindeki,

Etkilenenlerin güvenliği ve sağlığının bölgenin boşaltılmasını gerektirmediği felaket hallerindeki, ve

Toplu bir cezalandırma aracı olarak kullanılması halindeki, yerinden etme durumlarını kapsar.

59-Yerinden etmeye ilişkin kişilere tanınan güvenceler nelerdir?

Kişilerin yerinden edilmelerini gerektirecek herhangi bir karardan önce, ilgili makamlar, yerinden olmanın tümüyle önlenmesi için mümkün olan bütün uygun seçeneklerin incelenmesini sağlar. Hiçbir seçeneğin bulunmadığı durumlarda, yerinden etmenin ve bunun olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi için gereken bütün önlemler alınır.

Bu tür bir yerinden etmeyi gerçekleştiren makamlar, mümkün olan en iyi şekilde, yerinden olan kişilere kalacak uygun bir yer temin edilmesini, bu tür yerinden etmelerin yeterli düzeyde güvenlik, gıda, sağlık ve temizlik koşulları sağlanarak ve aynı ailenin fertlerini birbirinden ayırmaksızın uygulanmasını sağlarlar.

Yerinden etmenin silahlı çatışma ve felaket hallerinin acil safhaları dışındaki durumlarda gerçekleşmesi halinde aşağıdaki güvencelere uygun şekilde davranılır:

Hukuken bu tip önlemleri almaya yetkili kılınmış bir devlet makamı tarafından bu önleme özgü bir karar alınır,

Yerinden olanlara, yerinden ettirme gerekçeleri ve usulleri, ve uygun durumlarda verilecek tazminat ve yeniden yerleştirilmelerine ilişkin tüm bilgilerin verilmesini güvence altına alacak gerekli önlemler alınır;

Yerinden olanlar durum hakkında bilgilendirildikten sonra özgürce verilmiş onayları aranır;

İlgili makamlar, yeniden yerleştirmenin planlanması ve idaresinde, bu durumdan etkilenen kişilerin, özellikle kadınlar başta olmak üzere, katılımına çaba gösterir,

Gerektiğinde, cebri icra vasıtaları yetkili yasal makamlar tarafından kullanılır, ve

İlgili kararların yetkili yargı makamları tarafından incelenmesi dahil olmak üzere, etkili hukuk yollarına başvurma hakkına saygı gösterilir.

60-Yerinden Olma Sırasında Korunmaya İlişkin İlkeler nelerdir?

1- Her insan doğumundan itibaren yasalarca korunan yaşama hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak yaşama hakkından yoksun bırakılamaz. Ülke içinde yerinden olan kimseler, özellikle

- a) Soykırım;
 - b) Adam Öldürme;
 - c) Yargısız ve keyfi infaz;
 - d) Kaçırma ve kayıt dışı gözetilme da dahil, ölüm tehdidi içeren veya ölümlerle sonuçlanan zorla kaybetme durumlarına karşı korunurlar.
- Yukarıda sözü edilen eylemleri yapmaya yönelik her türlü tehdit ve tahrik yasaktır.

2- Çatışmalara katılmamış veya artık katılmayan ülke içinde yerinden olan kimselere karşı saldırılar ve diğer şiddet eylemleri her koşul altında yasaktır. Ülke içinde yerinden olan kişiler özellikle:

- a) sivillere yapılan saldırılara izin verilen alanların yaratılması da dahil, doğrudan veya ayırım gözetilmeksizin yapılan saldırı ve şiddet eylemlerine,
- b) bir çatışma yöntemi olarak açıktan ölüme terk edilmeye,
- c) askeri hedefleri saldırılardan korumak amacıyla, veya askeri operasyonları korumak, kolaylaştırmak veya engellemek amacıyla kullanılmaya,
- d) kendi kamplarına veya yerleşim yerlerine yapılan saldırılara, ve

e) anti-personel mayın kullanılmasına karşı korunurlar.

Ülke içinde yerinden olmuş kimseler, özgürlükleri kısıtlanmış olsun veya olmasın, özellikle:

a) irza geçme, uzuv kesme, işkence, zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırmaya ve belli bir cinse yönelik şiddet, zorunlu fahişelik ve her türlü gayri ahlaki saldırı gibi diğer haysiyete karşı yapılan saldırılara,

b) kölelik veya evlilik için satılma, cinsel sömürü veya çocuk emeği gibi köleliliğin herhangi bir çağdaş biçimine, ve

c) ülke içinde yerinden olmuş insanlara korku yaymayı hedefleyen şiddet eylemlerine karşı korunurlar.

Yukarıda sözü edilen eylemleri yapmaya yönelik her türlü tehdit ve tahrik yasaktır.

61-Ülke içinde yerinden olmuş kişilerin yeterli yaşam standardı hakkı özel olarak korunmuş mudur?

1- Ülke içinde yerinden olmuş bütün kişiler yeterli yaşam düzeyi hakkına sahiptir.

2- Yetkili makamlar, koşullar ne olursa olsun, ayrım gözetmeksizin ülke içinde yerinden olmuş kişilere en azından

a) temel gıda ve içilebilir su;

b) temel barınak ve konut;

c) uygun kıyafet ve;

d) temel tıbbi yardım ve sıhhi temizlik temin eder ve bu imkanlara güvenli bir biçimde ulaşmalarını sağlar.

3- Bu temel ihtiyaçların planlanması ve dağıtılmasına kadınların tam katılımının sağlanması için özel çaba gösterilir.

62-Ülke içinde yerinden olmuş kişilere yapılacak insani yardımlara ilişkin ilkeler var mıdır?

24, 25 ve 26. ilkelere düzenlenmiştir. Özet olarak

Tüm insani yardımlar insanlık ve tarafsızlık ilkelerine uygun olarak ve ayrımcılık yapılmaksızın yerine getirilir.

Ülke içinde yerinden olmuş kimselere yapılacak olan insani yardımlar özellikle askeri veya siyasi gerekçeler nedeniyle saptırılamaz.

Ülke içinde yerinden olmuş kimselere insani yardım sağlama ödev ve sorumluluğu öncelikle ulusal makamlara aittir.

Uluslararası insani yardım kuruluşları ve benzeri kuruluşların ülke içinde yerinden olmuş kimseleri desteklemek amacı ile hizmet sunma hakları vardır. Bu doğrultuda yapılan bir teklif, dostane olmayan bir davranış veya bir devletin iç işlerine müdahale olarak görülemez, bir iyi niyet girişimi olarak değerlendirilir. Bu yönde verilecek onay, özellikle ilgili makamların gereken insani yardımı sağlayabilecek durumda olmadıklarında veya sağlamayı istemediklerinde keyfi olarak geri çekilemez.

Bütün ilgili makamlar insani yardıma serbest geçiş izni vermeli, bu yardımı sağlayanların ülke içinde yerinden olmuş kimselere hızla ve engellenmeksizin ulaşmalarını sağlamalıdır.

İnsani yardım faaliyetinde çalışan kişiler, ulaşım araçları ve malzemelerine saygı gösterilir ve korunur. Bu kimseler saldırı ve diğer şiddet eylemlerine maruz bırakılmaz.

Yardım hizmetini sağlayan uluslararası insani yardım örgütleri ve diğer ilgili aktörler, yardımı ulaştırırken ülke içinde yerinden olmuş kimselerin gereksinimlerinin ve insan haklarının korunması için gereken dikkati göstermelidir. Bu örgüt ve aktörler bu doğrultuda hareket ederken ilgili uluslararası standart ve davranış kurallarına uygun davranmalıdırlar.

Bir önceki fıkra, devletler tarafından hizmetleri önerilen veya talep edilen uluslararası kuruluşların bu amaca yönelik koruma yükümlülükleri saklı kalacak biçimde uygulanır.

63-Geri Dönüş, Yeniden Yerleştirme Ve Yeniden Entegrasyon konularına ilişkin ilkeler Nelerdir?

28. ,29.30.ilkelerde düzenlenmiştir. Özet olarak;

Yetkili makamlar, ülke içinde yerinden olmuş kimselerin kendi istekleri ile güvenlik ve saygınlık içerisinde evlerine veya sürekli yaşadıkları yerlere geri dönmeleri veya kendi istekleri ile ülkenin bir başka yerine yerleşmeleri koşullarını oluşturma ve bunun gerektirdiği yolları sağlamak konusunda öncelikli görev ve sorumluluk sahibidir. Bu makamlar ülke içinde yerinden

olmuş kişilerden geri dönmüş ve yeniden yerleştirilmiş kişilerin yeniden entegrasyonunu kolaylaştırma konusunda çaba gösterir.

Ülke içinde yerinden olmuş kimselerin, geri dönüş, yeniden yerleşme ve yeniden entegrasyonlarının planlanması ve idare edilmesi konularına bütünüyle katılmalarının sağlanması için özel gayret gösterilmelidir.

Ülke içinde yerinden olmuş kimseler arasında evlerine veya sürekli yaşadıkları yerlere dönenler veya ülkenin başka bir yerine yerleşenlere karşı yerlerinden olmuş olmalarından dolayı ayrımcılık yapılamaz. Bu kişilerin kamu faaliyetlerine her düzeyde tam ve eşit olarak katılma ve kamu hizmetlerinden eşit olarak faydalanma hakları vardır.

Yetkili makamların, geri dönen veya yeniden yerleştirilen ülke içinde yerinden olmuş kimselerin geride bırakmış oldukları veya yerlerinden olmaları sırasında ellerinden alınmış olan mal ve mülkleri geri alma konusunda mümkün olduğunca yardımcı olmak konusunda görev ve sorumlulukları vardır. Bu mal ve mülkün yeniden elde edilmesinin mümkün olmadığı durumlarda, yetkili makamlar, bu kimselere uygun tazminat veya benzeri başka adil giderim araçları sağlamalı veya bu yönde yardımcı olmalıdır.

Bütün ilgili makamlar, uluslararası insani yardım kuruluşlarının ve diğer ilgili aktörlerin kendi amaçları doğrultusunda derhal ve engellenmeksizin ülke içinde yerinden olmuş kimselerin geri dönüş, yeniden yerleştirme veya yeniden entegrasyonlarına yardım etmelerine izin vermeli ve kolaylıklar sağlamalıdır.

64-Zorla tahliye nedir ve hangi durumlarda söz konusu olmaktadır?

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansında, “büyük yıkım ve tasfiye işlemlerinin ancak koruma ve onarımın yapılabilir olmadığı durumlarda ve yeniden yerleştirmelere ilişkin tedbirler alındığı sürece yapılması gerektiği” belirtilmiştir¹²⁹. 2000 Yılı için Küresel Barınma Stratejisi ile de, “Hükümetlerin temel yükümlülüğünün ev ve mahallelerin tahrip veya yok edilmesi değil, korunup iyileştirilmesi” olduğu¹³⁰,

¹²⁹ Habitat Raporu : Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı ,Vancouver, 1976 (A/CONF.70/15),II Bölüm Tavsiye B.8 Prag.C (ii)

¹³⁰ 1988 yılında, 42/191 sayılı tarihli Genel Kurul kararıyla kabul edilmiştir.

Gündem 21’de, “insanların evlerinden veya arazilerinden haksız bir şekilde tahliye edilmelerine karşı yasalarla koruma altına alınması gerektiği”¹³¹, Habitat Gündeminde Hükümetler, “insan haklarını göz önünde bulundurarak, yasaya aykırı olan zorla tahliyelere karşı herkesi korumak ve bu gibi tahliyelere karşı yasal koruma ve haksızlığın telafisini sağlamayı; tahliye kaçınılmaz ise, uygun çözüm seçeneklerinin mevcut olmasını sağlamayı” taahhüt etmişlerdir.¹³²

Ayrıca İnsan Hakları Komisyonu da “zorla tahliyelerin toplu insan hakları ihlali olduğunu” ifade edilmiştir.¹³³

“Zorla tahliye” farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Ancak biz burada BM İnsan Hakları Komisyonunun kullandığı ve ESKH Komitesinin 7.nolu Genel Yorumunu kullanacağız.Bu Genel Yorumu göre “zorla tahliyeler” terimini, kişilerin, ailelerin ve/veya toplulukların kendi iradeleri olmaksızın oturdukları evden ve/veya topraktan geçici ya da daimi olarak, ve uygun hukuki veya diğer koruma biçimleri sağlanmaksızın ve bu biçimlere erişim olmaksızın çıkarılmaları şeklinde belirtilmiştir¹³⁴. Zira; yasalara göre ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerine uygun biçimde zor kullanarak yapılan tahliyeler Zorla tahliye kavramının içinde değildir.

Zorla tahliyeler; arsa ihtilafı, baraj inşaatı veya diğer büyük ölçekli enerji projeleri gibi kalkınma ve altyapı projeleriyle ilgili olarak, kentsel yenileme, konut tadilatı, şehir güzelleştirme programları, tarım dışı arazilerin tarıma açılması, büyük arsa spekülasyonları veya Olimpiyatlar gibi büyük bir spor olayı gerçekleştirmekle ilgili arazi iktisabı nedenleriyle çoğu kez yapılmakta ya da yapıldığı ileri sürülmektedir.

Tahliyelerin bireylerin evsiz kalması veya insan hakları ihlalleri riskine açık bir konumda kalması ile sonuçlanmaması gerekmektedir. Tahliyeden etkilenmiş kişilerin kendi ihtiyaçlarını karşılayamadıkları durumlarda, bu kişilere alternatif olarak konut, yeniden yerleşim veya verimli arazilere erişim gibi seçeneklerin sunulabilmesi için mevcut kaynaklar ölçüsünde azami düzeyde tüm uygun tedbirler alınmalıdır.

Zorla tahliyeler Sözleşme ile koruma altına alınan hakları açıkça ihlal ederken, yaşam hakkı, kişi güvenliği hakkı, kişinin özel yaşamına, aile

¹³¹ Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı Raporu, Rio de Janeiro, Cilt.I, (A/CONF.151/26/Rev.1 Ek II, Gündem 21, Bölüm 7.9 (b).

¹³² Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II) (A/CONF.165/14), Ek II, Habitat Gündemi, Prag. 40 (n).

¹³³ 1993/77 sayılı İnsan Hakları Komisyonu kararı

¹³⁴ ESKH Komitesi 7.nolu Genel Yorum (Diğer tanımlarla ilgili bilgi için de bakınız .)

yaşamına ve konutuna müdahale edilmemesi hakkı ve mülkünden barışçı bir biçimde yararlanma hakkı gibi kişisel ve siyasal hakların ihlal edilmesiyle de sonuçlanabilir¹³⁵.

65-Zorla tahliyeler sırasında uluslararası sözleşmelere göre devletlerin yükümlülükleri nelerdir?

BM ESKH Sözleşmesinin 2.maddesinin 1.paragrafi, yeterli konut hakkını düzenleyen 11.maddesiyle birlikte değerlendirildiğinde; Devletler yeterli konut hakkını geliştirmek için “her türlü tedbiri” almakla yükümlüdürler.

- Bu yükümlülük yine aynı sözleşmenin 2.maddesinin 1.paragrafi uyarınca “mevcut kaynaklar ölçüsünde giderek artan bir şekilde gerçekleştirilecektir.

- Devletlerin zorla tahliyelerden bizzat kaçınması ve zorla tahliyeleri icra eden failer veya üçüncü kişiler karşısında ilgili yasaları uygulaması gerekmektedir. Yeterli korunma olmadan zorla tahliye edilmeme hakkı, konutu yapılan “keyfi veya hukuka aykırı müdahalelere karşı” korunma hakkı¹³⁶ ile desteklenmektedir.

- Devletler zorla tahliyelere ilişkin etkin bir koruma sağlayan mevzuat yapmalıdırlar.

Bu mevzuatta;

(a) Konut ve arsa sakinlerinin kullanım hakkının mümkün olan azami güvenliğini sağlaması,

(b) Uluslar arası Sözleşmelere uygun olması,

(c) Tahliyelerin icra edildiği koşulları çok sıkı denetleme özelliğinin olması gerekmektedir.

d) Özel kişi veya kuruluşları da kapsamalıdır.

e) Zorla tahliyeleri önlemek ve gerekli olduğu durumlarda cezalandırmaya yönelik hükümler içermelidir.

f) Tahliyeler sırasında hiçbir ayrımcılık türünün meydana gelmemesi için uygun tedbirleri içermelidir¹³⁷.

- Devletler, herhangi bir zorla tahliye icraatından önce ve özel olarak geniş kapsamlı tahliyelerde, tüm gerçekleştirilebilir alternatiflerin, güç kullanma gereğinden sakınarak ya da en azından minimum düzeyde bunu kullanarak, ve sorundan etkilenmiş gruplara danışarak ancak zorla tahliyeleri gerçekleştirebilir.

¹³⁵ ESKH Komitesi 7.nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

¹³⁶ Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m.17 www.belgenet.com

¹³⁷ ESKH Komitesi 7 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

66-Zorla tahliyelere maruz kalan kişilerin korunması için Devletlere düşen usuli yükümlülükler nelerdir?

- 1- Zorla tahliyeden etkilenmiş olanlara esaslı bir biçimde danışabilme imkanı;
- 2-Tahliyeden etkilenecek tüm kişilere tahliyenin gerçekleşeceği tarihten önce yapılacak yeterli ve makul bir duyuru;
- 3- Tahliye önerisi ve uygun olan durumlarda, tahliye edilen konut veya arsanın ne amaçla kullanılacağı hakkında tüm etkilenenlerin makul bir süre içerisinde bilgilendirilmesi;
- 4- Özellikle çok sayıda insan gruplarının etkilendiği durumlarda, hükümet yetkililerinin veya temsilcilerinin tahliye aşamasında mevcut bulunması;
- 5- Tahliyeyi icra edecek tüm kişilerin uygun bir şekilde belirlenmesi;
- 6- Tahliyeden etkilenen kişilerin rıza gösterdiği haller hariç, tahliyelerin kötü hava koşullarında veya geceleri gerçekleştirilmemesi;
- 7- Hukuki başvuru yollarının sağlanması;
- 8- Mümkün olduğu durumlarda, tazminat için mahkemeye başvurma ihtiyacında olan kişilere yasal yardım sağlanması¹³⁸.

67-Yeterli besin hakkı nedir?

Yeterli besin hakkı her erkek, her kadın ve her çocuğun bireysel olarak veya diğerleriyle birlikte yeterli besin ve yeterli besin tedarik yollarına her zaman, fiziksel veya ekonomik açıdan erişilebilme imkanına sahip olunmasıdır. Bu hak herkesin açlıktan ve gıdasızlıktan kurtulma hakkı başta olmak üzere ve bireylerin beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak miktar ve kalitede, zararlı maddeler içermeyen ve kültürel açıdan kabul edilebilir olmasını içerir.

Bir insan hakkı olarak yeterli beslenme hakkı uluslararası hukukta çeşitli belgelerle tanınmıştır¹³⁹. ESKH Sözleşmesi bu hakkı diğer sözleşmelerin ele

¹³⁸ ESKH Komitesi 7 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

aldığından daha kapsamlı bir biçimde ele almaktadır. Herkese, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olma hakkını sağlar. Bu standart, yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, barınmayı ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içerir”;(ESKH Sözleşmesi 11/1) “açlıktan kurtulmanın herkes için temel bir hak olduğunu” (ESKH Sözleşmesi m.11/2) belirtilmiştir

Yeterli beslenme hakkı, tek başına veya topluluk içinde her erkek, kadın ve çocuğun fiziki ve ekonomik açıdan yeterli besine her zaman erişimi veya bunları satın alması için gerekli olan araçlara sahip olmasını ifade eder.Bu nedenle, *yeterli beslenme hakkı*, bunu asgari düzeyde kalori, protein ve diğer spesifik gıda paketiyle eşit gören dar veya sınırlandırılmış bir anlamda yorumlanmamalıdır¹⁴⁰.

Yeterli beslenme hakkı; Kişilerin beslenme ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli, zararlı maddeler içermeyen ve belirli bir kültür için kabul edilebilir nitelik ve nicelikte olan besinin mevcudiyeti ve bu tür besinlere sürdürülebilir yollardan ve diğer insan haklarının gerçekleştirilmesiyle çelişmeyecek bir şekilde erişimi içerir.

Beslenme ihtiyacı, Beslenmenin bir bütün olarak, cinsiyet ve mesleğe göre fiziksel ve zihinsel büyüme, gelişim ve koruma, ile fiziksel aktivite için gerekli olan besinlerin bir karışımını ifade eder.Zararlı maddeler içermeyen besin ise besin yapısının kötü çevresel hijyen veya üretimin farklı aşamalarındaki uygun olmayan işlemler yoluyla bozulmasını ve kirletilmesini içerir.

Beslenme hakkı ekonomik ve fiziksel olarak besine erişilebilme hakkını da içerir.

Özellikle; evsiz kişiler gibi toplumsal risk altında olan insanlar ve nüfusun özellikle yoksullaşmış kesimleri, bebekler ve küçük çocuklar, yaşlılar, fiziksel engelliler, kalıcı tıbbi sorunları olan ölümcül derecede hasta kişiler gibi fiziksel açıdan savunmasız kişiler ve zihinsel açıdan hasta kişiler, atalarının topraklarına erişimleri tehdit altında olabilen birçok yerli nüfus grupları da dahil olmak üzere herkes için erişilir olmalıdır¹⁴¹.

68-.Beslenme hakkını sağlamak için devletin yükümlülükleri nelerdir?

¹³⁹ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi m. 25,ESKH Sözleşmesi m.11,Çocuk Hakları Sözleşmesi m.27/3,Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme m.28/1

¹⁴⁰ ESKH Komitesi 12 nolu Genel Yorum

¹⁴¹ ESKH Komitesi 12 nolu Genel Yorum

Beslenme hakkı ESKH komitesinin 12.nolu genel yorumu ile herkesin kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma ve yaşam koşullarını sürekli geliştirme hakkının kapsamı içinde olduğu kabul edilmiştir¹⁴².

Taraf Devletlerin yeterli beslenme hakkının tam olarak gerçekleştirilmesine *giderek artan bir şekilde* ulaşmak için gerekli tedbirleri almaları gerekmektedir. Bu yükümlülük, hedefe doğru mümkün olduğunca hızlı hareket edilmesi yükümlülüğünü doğurmaktadır. Her Devlet, açlığa maruz kalmamalarını sağlamak için yargı alanı dahilindeki herkesin yeterli, gıdasal açıdan uygun ve güvenilir olan gerekli asgari besine erişimini sağlamakla yükümlüdür.

Devletlerin beslenme hakkı ile ilgili yükümlülüklerine örnekler;

-Besinin satın alınmasını sağlayan araçlar ve yeteri kadar besine erişimde, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların eşit bir şekilde kullanımını hükümsüz kılmak veya zayıflatma amacıyla ırk, renk, cinsiyet, dil, yaş, din, politik veya diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, özellik, doğum veya diğer statüler temelinde herhangi bir ayrımcılık yapılmaması devletin yükümlülüğüdür..

-Beslenme hakkının kullanılmasının devamlılığı için gerekli olan kanunun kaldırılmaması veya geçici olarak askıya alınmaması; yasal çerçevede ya da inisiyatif kullanılarak yapılan ayrımcılık esasında belirli kişi veya grupların besine erişimlerinin önlenmemesi; iç çatışmalar veya diğer acil durumlarda insani gıda yardımlarının sağlanması; kişilerin veya grupların, diğer insanların beslenme hakkını ihlal etmelerini engelleyecek faaliyetlerinin engellenmesi devletlerin yükümlülüğüdür.

-Devletler, bireyler, aileler, yerel topluluklar, hükümet dışı kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör dahil yeterli beslenme hakkının gerçekleştirilmesinde sorumluluk sahibi olan herkesin, bu sorumlulukların uygulanmasını kolaylaştıracak bir ortam sağlamakla yükümlüdürler.

- Devletler beslenme hakkına dair ulusal bir strateji oluşturulmalı ve uygulamalılardır. Bu stratejinin oluşturulmasına yönelik temsili bir sürecin sağlanması için, gıda ve beslenme ile ilgili mevcut bütün yerel uzmanlığı kullanan uygun kurumsal mekanizmalar inşa edilmelidir.

- Devletler, sağlık, eğitim, istihdam ve sosyal güvenlik alanlarındaki paralel tedbirler kadar, güvenli besin üretimi, işlenmesi, dağıtımı, pazarlaması ve tüketimi dahil olmak üzere gıda sisteminin bütün yönleriyle ilgili kritik konuları ve tedbirleri ele almalıdır. Ulusal, bölgesel, yerel ve hane düzeylerinde besin için doğal ve diğer kaynakların en sürdürülebilir yönetimi ve kullanımını sağlamak için gerekli tedbirleri almalıdırlar.

- Besine veya besin kaynaklarına erişimde ayrımcılığın engellenmesine; miras hakkı ve toprak ve diğer mallar, kredi, doğal kaynaklar ve uygun

¹⁴² ESKH Sözleşmesi m. 11

teknolojiye sahip olma hakkı dahil olmak üzere özellikle kadınlar için ekonomik kaynaklara tam ve eşit erişim garantisi; ücretli çalışanlar ve aileleri için onurlu bir yaşam sürmelerini sağlayacak bir ücret sağlayan istihdam ve işe uygun ve koruyucu önlemler (Sözleşmenin 7. Maddesi (a) (ii)'de şart koşulduğu üzere); topraklar (ormanlar da dahil) üzerindeki haklara dair kayıtların oluşturulması sağlanmalıdır.

- Taraf Devletler, insanların besin için kaynak temelini koruma yükümlülüklerinin bir parçası olarak, özel sektörün ve sivil toplumun faaliyetlerinin beslenme hakkıyla uyumlu olmasını sağlamak için uygun tedbirleri almalıdır.

- Bir Devlet, ekonomik uyum süreci, ekonomik durgunluk, iklimsel koşullar gibi veya diğer faktörlerden kaynaklı çok ciddi kaynak sıkıntıları ile karşı karşıya kaldığı durumlarda dahi, yeterli beslenme hakkının özellikle savunmasız nüfus grupları ve kişiler için özellikle yerine getirilmesini sağlayacak tedbirleri almalıdır¹⁴³.

69-Devletlerin yeterli beslenme hakkı açısından yükümlülükleri nelerdir?

Yeterli beslenme hakkını en geniş şekilde düzenleyen ESKH sözleşmesinin m.11 gereğinin yerine getirilmesi karşısında devletlerin yükümlülüğü öncelikle Yeterli beslenme hakkını giderek artan bir biçimde gerçekleştirilmektir¹⁴⁴.

Ancak, Sözleşmenin 11.maddesinin 2.paragrafında belirtildiği üzere, Devletlerin, doğal veya diğer felaketler zamanlarında bile, açlığı azaltmak ve ortadan kaldırmak için gerekli tedbirleri almaya yönelik esas yükümlülükleri vardır. Devletin, yeterli beslenme hakkını tam olarak yerine getirmek için hedefe doğru mümkün olduğunca hızlı hareket etmeleri gerekir.

Diğer insan hakları gibi yeterli beslenme hakkı da Devletlere üç tür yükümlülük yükler, bunlar *saygı duyma, koruma ve yerine getirme* yükümlülüğüdür¹⁴⁵.

Bu nedenle, devletler; besin kaynaklarına ulaşılabilirlik ve erişimdeki olumsuzlukları önlemeli, besin çeşitliliğini ve uygun tüketim ve emzirmek de dahil olmak üzere besleme alışkanlıklarını korumak, benimsemek veya güçlendirmek için önlemler almalıdır. Besin yapısını değiştirme ve/veya kötü çevresel hijyen veya besin üretiminin farklı aşamalarındaki uygun

¹⁴³ ESKH Komitesi 12 nolu Genel Yorum

¹⁴⁴ ESKH Sözleşmesi m.2

¹⁴⁵ ESKH Komitesi 3 nolu Genel Yorum

olmayan işlemler yoluyla bozulmasını ve kirletilmesini engellemek için hem kamusal hem de özel araçlarla bir dizi koruyucu önlemleri almalıdır. Doğal olarak oluşan toksinleri belirlemek ve engellemek veya ortadan kaldırmak için de çaba harcamalıdır¹⁴⁶.

Devlet sınırlı kaynakları nedeniyle, kendi kendilerine besine erişimlerini güvence altına alamayanların besine erişimlerini sağlayamadığını ileri sürüyorsa, öncelikle söz konusu asgari yükümlülükleri yerine getirmek için emrindeki bütün kaynakların kullanımına yönelik her türlü çabanın gösterildiğini ispatlamak durumundadır¹⁴⁷.

Kontrolü dışındaki nedenlerden dolayı yükümlülüklerini yerine getiremediğini ileri süren bir Devlet, durumun bu olduğunu ve gerekli besinin/gıdanın mevcudiyetini ve erişilebilirliğini sağlamak için uluslararası yardım elde etme konusundaki çabalarının başarısız olduğunu ispat etmekle yükümlüdür¹⁴⁸.

Taraf Devletler, her zaman için diğer ülkelerde yiyecek üretimi ve besine erişim koşullarını tehlikeye atacak gıda ambargolarından veya benzeri tedbirler almaktan kaçınmalıdır. Besin hiçbir zaman politik veya ekonomik bir baskı aracı olarak kullanılmamalıdır¹⁴⁹.

70-Beslenme hakkı açısından ihlaller nasıl ortaya çıkar?

Beslenme hakkı ihlalleri Devletlerin veya Devletler tarafından yetersiz biçimde denetlenen diğer kişiliklerin doğrudan fiilleri yoluyla meydana gelebilir.

Bu ihlaller şunları içerir¹⁵⁰:

1-Beslenme hakkının kullanılmasının devamlılığı için gerekli olan kanunun resmen kaldırılması veya geçici olarak askıya alınması;

2-Yasal çerçevede ya da inisiyatif kullanılarak ayrımcılık yapılması; belirli kişi veya grupların besine erişimlerinin reddi,

¹⁴⁶ ESKH Komitesi 12 nolu Genel Yorum

¹⁴⁷ ESKH Komitesi 1 nolu Genel Yorum

¹⁴⁸ ESKH Komitesi 3 nolu Genel Yorum

¹⁴⁹ ESKH Komitesi 12 nolu genel Yorum

¹⁵⁰ ESKH Komitesi 12 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

3-İç çatışmalar veya diğer acil durumlarda insani gıda yardımlarına erişimin engellenmesi,

4-Beslenme hakkıyla ilgili daha önceden mevcut olan hukuki yükümlülüklerle açıkça bağdaşmayan kanunlar veya politikaların benimsenmesi,

5-Kişilerin veya grupların, diğer insanların beslenme hakkını ihlal etmelerinin engellenememesi

6-Devletin diğer Devletler veya uluslararası örgütlerle anlaşmaya girerken beslenme hakkıyla ilgili uluslararası hukuki yükümlülüklerini dikkate alma konusundaki ihmali.

7-Yeterli beslenme hakkı ihlali mağduru olan tüm kişi ve grupların, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde etkili adli ve uygun diğer başvuru yollarına erişememeleri

8-Bu tür ihlallerin tüm mağdurlarının, zararın ödenmesi, tazminat, tekrarlanmayacağına dair teminat veya garanti şeklini alabilecek yeterli tazminata haklarının tanınmaması

9-Beslenme hakkını tanıyan veya uygulanabilirliklerini kabul eden uluslararası belgelerin iç hukuka dahil edilmemesi,

10-Yerel mahkemelerin, Sözleşmedeki devlet yükümlülüklerine doğrudan referansla, beslenme hakkının esas içeriğine yönelik ihlalleri karara bağlamaması

11-Devletin İnsan hakları savunucularının ve yeterli beslenme hakkının yerine getirilmesinde savunmasız gruplara yardım eden diğer sivil toplum üyelerinin çalışmalarına saygı göstermemesi, onların baskı altında tutması ve onları korumaması da ihlaldir.

71-Su hakkı nedir? Neleri kapsar?

Su hakkı özellikle hayatı idame ettirmenin en temel koşullardan biri olması nedeniyle, yeterli bir yaşam standardının sağlanması için güvence altına alınan haklar arasında bulunduğu belirtilmiştir¹⁵¹.

Bunun yanında Su hakkı, pek çok Ekonomik Sosyal Kültürel haklarla da bağlantılıdır. Örneğin; En yüksek seviyedeki sağlık standartlarına sahip olma

¹⁵¹ ESKH Komitesi 15 nolu Genel Yorum

hakkı, yeterli konut ve yeterli beslenme hakkı¹⁵², su hakkından ayrılmaz bir haktır. Ayrıca bu hak öncelikle yaşam hakkı ve insanlık onuru olmak üzere Uluslararası İnsan Hakları Bildirgelerinde belirtilen diğer haklarla da bağlantılıdır. Su hakkı antlaşmalar, bildirgeler ve diğer standartlar dahil olmak üzere pek çok uluslararası belgede tanınmıştır¹⁵³.

Su hakkının kapsamı şunlardır¹⁵⁴,

- 1)Mevcut su kaynaklarına devamlı olarak erişebilmek,
- 2)Keyfi su kesintileri ya da keyfi biçimde su kaynaklarının kirlenmesine maruz kalmamak,
- 3)İnsanların su hakkını kullanabilmelerinde ve suya erişimde fırsat eşitliği sağlanması, hiçbir ayırım gözetmeksizin, toplumda en fazla riske açık ve toplum dışına itilmiş kesimler dahil olmak üzere herkes tarafından kanunen ve fiilen uygulanabilir olması,
- 4) Suyun insanlık onuruna, yaşam ve sağlığına uygun olması,
- 5)Su hakkının gerçekleştirilme şekli, sürdürülebilir olmalı ve bu hakkın mevcut ve gelecek kuşaklar için gerçekleştirilebilmesini sağlamalı,
- 6)Her bir kişi için sağlanan su, kişisel ve ev içi kullanım için yeterli ve sürekli olmalı,
- 7)Her bir kişi için mevcut bulunan su miktarının, Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) kılavuz ilkelerine uygun olmalı,
- 8)Tüm kişisel ve ev içi kullanım için gereken su güvenli olmalı, insanın sağlığını tehlikeye sokabilecek mikroorganizmalardan, kimyasal maddelerden ve radyolojik tehlikelerden arınmış, kabul edilebilecek renkte, kokuda ve tatta olmalı,
- 9)Tüm hane halkı, eğitim kurumu ve işyerlerin de, veya bunların hemen yakınında yeterli, güvenli ve kabul edilebilir su bulunmalı,
- 10)Tüm su tesis ve hizmetleri yeterli nitelikte, kültürel olarak uygun ve toplumsal cinsiyete, yaşam döngüsü ve mahremiyet gereksinimlerine duyarlı olmalı,
- 11)Suyun güvenliğinin sağlanması ile ilgili doğrudan ve dolaylı masraf ve ücretler ödenebilir olmalı,

¹⁵² ESKH Sözleşmesi m.12 ve m.11

¹⁵³ Bkz. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi m.14./2 (h), Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m. 24/ 2.(c) ,Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin Cenevre Sözleşmesi m. 20, 26, 29 ve 46.,Savaş Zamanlarında Sivil Halkın Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesinin m.85, 89 ve 127. bunlara Ek I No'lu Protokol m.54 ,55.,2 No'lu Ek Protokolün m.5 ve 14. , BM Mar Del Plata Su Konferansı Eylem Planı önsözü; Gündem 21, Paragraf 18.47, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı Raporu, BM Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı 2 No'lu İlkesi, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Avrupa Su Kaynakları Şartına ilişkin 14 No'lu tavsiye kararı 5 ve 19. Paragrafları,BM İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması Alt-Komisyonunun, içme suyu hakkının gerçekleştirilmesinin teşvikine yönelik 2002/6 sayılı kararı.

¹⁵⁴ ESKH Komitesi 15 nolu Genel Yorum

12)Su ile ilgili meselelere ilişkin bilgileri araştırma, elde etme ve yayma hakkını kapsar.

72- Su hakkı açısından ayırım gözetmeme ve eşitlik ne anlama gelmektedir?

Devletlerin, su hakkını hiçbir ayrımcılık yapmaksızın¹⁵⁵, kadın ve erkekler için eşit bir biçimde¹⁵⁶ kullanılmasını güvence altına alma yükümlülüğü bulunmaktadır.

Su hakkının eşit olarak kullanılmasına ve bu haktan eşit biçimde yararlanılmasına zarar verme veya bunu geçersiz kılma niyet veya etkisi taşıyan ırk, renk, cinsiyet, yaş, dil, din, siyasi veya diğer bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, fiziksel veya zihinsel engel, sağlık durumu (HIV/AIDS dahil), cinsel tercih, sivil, siyasi veya diğer statülere göre yapılan her türden ayrımcılık yasaklanmıştır. Ciddi kaynak sıkıntısı yaşandığı zamanlarda bile, toplumdaki riske açık grupların nispeten düşük maliyetli hedef programlarıyla korunması gerekmektedir¹⁵⁷.

Devletler, su hakkıyla ilgili olarak, yeterli araçlardan yoksun kişilere gerekli suyu ve su tesislerini sağlamakla ve ayrıca, su ve suyla ilgili hizmetlerin temininde uluslararası boyutta yasaklanmış nedenlere bağlı olarak yapılan her türlü ayrımcılığı önlemekle özel olarak yükümlüdür.

Su hakkı herkes için geçerli bir hak olsa da, taraf Devletler, kadınlar, çocuklar, azınlık grupları, yerli halklar, mülteciler, sığınmacılar, yerinden edilmiş kişiler, göçmen işçiler, mahkum ve tutuklular gibi, bu haklarını kullanırken geleneksel olarak zorluklarla karşılaşan kişi ve gruplarla özel olarak gerekli tedbirleri alırken aşağıdaki belirtilen unsurların sağlanmasına dikkat etmelidirler¹⁵⁸;

- a. Kadınların, su kaynakları ve suyla ilgili haklara ilişkin karar alma süreçlerinden dışlanmaması,
- b. Çocukların, suyun yetersizliği sebebiyle ve üzerlerindeki su toplama yüküne bağlı olarak eğitim kurumlarında ve evlerinde kendi insan haklarından yoksun bırakılmaması.
- c. Kırsal ve yoksul kentsel bölgelerin, uygun ve sabit su hizmetlerine erişebilmesi.

¹⁵⁵ ESKH Sözleşmesi m. 2./2

¹⁵⁶ ESKH Sözleşmesi m.3

¹⁵⁷ ESKH Komitesi 3 nolu Genel Yorum

¹⁵⁸ ESKH Komitesi 15 nolu Genel Yorum

- d. Yerli halkların miras aldıkları topraklarda suya erişimlerinin gasp ve yasadışı kirlenmeye karşı korunması. Kendi su erişimlerini planlamaları, dağıtımını sağlamaları ve denetlemeleri için Devletlerin yerli halklara kaynak tahsisinde bulunması gerekmektedir;
- e. Göçebelerin ve gezici toplulukların geleneksel ve özel olarak belirlenmiş konaklama yerlerinde yeterli suya erişebilmeleri;
- f. Mültecilerin, sığınmacıların, yerinden edilmiş kişilerin ve yaşadıkları yerlere geri dönenlerin, kamplarda veya kırsal-kentsel bölgelerde yaşıyor olmalarına bakılmaksızın yeterli suya ülkenin vatandaşlarına tanınan aynı koşullarda erişmeleri;
- h. Mahkum ve tutuklulara, uluslararası sözleşmeler uyarınca günlük kişisel gereksinimlerini karşılayacak uygun ve güvenli su tedarik edilmesi¹⁵⁹.
- I.Yaşlı kişiler, engelli kişiler, doğal felaket mağdurları, afete eğilimli yerlerde yaşayan kişiler gibi, suya fiziksel erişimde zorluk çeken gruplar ile kurak ve yarı-kurak alanlarda veya küçük adalarda yaşayanlara uygun ve yeterli su temin edilmesi.

73-Devletin su hakkı açısından yükümlülükleri nelerdir?

Devletlerin ESKH Sözleşmesi kapsamında beyan edilen tüm hakların az azından asgari düzeyde yerine getirilmesini sağlama ana yükümlülüğü olduğu belirtilmiştir¹⁶⁰.

Su hakkını inceleyen BM ESKH Komitesi görüşüne göre¹⁶¹, su hakkına ilişkin hemen işlerlik kazanması gereken birtakım ana yükümlülükler mevcuttur.

Bu ana yükümlülükler şu şekilde ifade edilebilir:

- a. Hastalıkların önlenmesine yönelik olarak, kişisel ve ev içi kullanım için gerekli yeterli ve güvenli asgari su miktarına erişimin sağlanması;
- b. Su ve suyla ilgili tesis ve hizmetlere erişim hakkının başta dezavantajlı veya toplum dışına itilmiş gruplar için olmak üzere ayırım gözetmeksizin sağlanması;
- c. Yeterli, güvenli ve düzenli su temin eden; beklemeyle geçen zamanın ortaya çıkardığı engelleri ortadan kaldıracak su çıkış noktalarına sahip ve hane halklarına makul uzaklıkta bulunan tesis ve hizmetlere erişim sağlanması;

¹⁵⁹ Birleşmiş Milletler Mahkumlara Muamelede uygulanacak Asgari Standart Kuralları

¹⁶⁰ ESKH Komitesi 3 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

¹⁶¹ ESKH Komitesi 15 nolu Genel Yorum

- d. Suya fiziksel erişim sırasında kişisel güvenliğin tehlike altında olmamasının sağlanması;
- e. Suyla ilgili mevcut tüm tesis ve hizmetlerin adaletli dağılımının sağlanması;
- f. Nüfusun tümüne ulaşan ulusal bir su stratejisi ve eylem planı benimsenmesi ve uygulanması; katılımcı ve şeffaf bir süreç temelinde tasarlanan ve düzenli olarak gözden geçirilmesi mümkün olan , sürecin yakından izlenebilmesine olanak veren yöntemler içeren strateji ve eylem planının yapılması gerekmektedir ,
- g. Su hakkının gerçekleştirilme veya gerçekleştirilmeme düzeyinin izlenmesi;
- h. Savunmasız ve toplum dışına itilmiş grupları korumak amacıyla nispeten düşük maliyetli su programları benimsenmesi;
- i. Suya bağlı hastalıkların önlenmesi, tedavisi ve kontrol altına alınması, özellikle de yeterli sağlık koşullarına erişimin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması;

74-Su hakkına yönelik ihlaller nasıl gerçekleşir?

Uluslararası Hukuka göre; Devletlerin, su hakkına ilişkin genel ve özel yükümlülüklerinin¹⁶² gerçekleştirilmesine yönelik gerekli ve uygulanabilir tedbirleri iyi niyetle almaktaki başarısızlıkları su hakkının ihlali anlamına gelmektedir.

Devletlerin, askıya alınamaz (non-derogable) ana yükümlülüklere uymaması hiçbir biçimde haklı gösterilemez. Devletler kaynak sıkıntısı nedeniyle yükümlülüklerini yerine getiremediklerini iddia ediyorsa; ellerindeki tüm mevcut kaynakları kullanarak, her türlü çabayı gösterdiklerini ispatlamak durumundadırlar¹⁶³.

ESKH Komitesi 15 nolu Su Hakkına ilişkin Genel Yorum Su Hakkının ihlaline ilişkin başlıca şu örnekleri verir;

¹⁶² ESKH Komitesi 15 nolu Genel Yorum. Ayrıca ana yükümlülükler için ilgili soruya bakınız.

¹⁶³ BM İnsan Hakları Yorumları Leyla Umar s.282 vd.

- Su hakkının sürekli olarak kullanılması için gerekli olan mevzuatın resmi olarak askıya alınması veya yürürlükten kaldırılması; ya da su hakkına ilişkin önceden var olan ulusal veya uluslararası hukuki yükümlülüklerle açıktan açıkça çelişen mevzuat veya politikaların benimsenmesi,
- Herkesin su hakkının tam anlamıyla gerçekleştirilmesine yönelik uygun tedbirlerin alınmamasını; suyla ilgili ulusal bir politikanın olmamasını; ve ilgili kanunları yürürlüğe koymaktaki başarısızlığı,
- Keyfi biçimde ya da gerekçe göstermeksizin suyla ilgili hizmet ve tesislerinin bağlantısının kesilmesi veya bunlardan hariç tutulma, Su ücretlerinde ayırım gözeten veya karşılanamayacak düzeyde fiyat artışı, su kaynaklarının insan sağlığını etkileyecek biçimde kirlenmesi veya kesilmesi;
- Devletlerin yargı alanı dahilinde de ki kişileri üçüncü şahısların su hakkını ihlal etmesine karşı koruma altına almak için gereken tedbirleri almamasından kaynaklanır. Örneğin suya kirli maddeler bulaşmasını ve haksız su çıkarımını önlemeye yönelik kanunları yürürlüğe koymada ve bu kanunları uygulamadaki başarısızlık, su hizmetlerini sağlayanların etkili bir biçimde kontrol edilememesi ve denetlenememesi, su dağıtım sistemlerinin (örneğin boru hatları ve kuyuların) müdahale, hasara ve yıkıma karşı korunmaması;
- Herkesin su hakkını sağlamak amacıyla tasarlanmış ulusal bir su politikasının benimsenmemesi ya da uygulanmaması, kamu kaynaklarının, kişi veya grupların, bilhassa da savunmasız ve toplum dışına itilmiş olanların, su haklarını kullanamamalarına yol açacak şekilde yetersiz seviyede harcanması veya hatalı tahsisi, su hakkının ulusal düzeyde gerçekleştirilmesinin izlenmesindeki başarısızlık, suyla ilgili hizmet ve tesislerin adaletsiz dağılımını azaltacak tedbirlerin alınmaması, acil yardım mekanizmalarının benimsenmemesi, herkesin hakkını asgari temel düzeyde kullanabilmesini sağlayamama, Devletlerin, diğer Devletler veya uluslararası örgütlerle anlaşmalara girerken, su hakkına ilişkin uluslararası hukuki yükümlülüklerini göz önünde bulundurmamaları.
- Devletlerin uluslararası sözleşmelerle uyum içinde olmayan mevzuatını yürürlükten kaldırılmaması, düzeltmemesi ya da tümünden değiştirmemesi ihlal oluşturur.

75-Sağlık hakkı nasıl tanımlanabilir?

Sağlık hakkı BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 12. maddesinde Avrupa Sosyal Şartının 11. maddesinde düzenlenmiştir.

Sağlık hakkı; sadece kişinin sağlığının korunması ve geliştirilmesini sağlayan bir hak olarak tanımlanamaz. Bu tanım, sağlık hizmeti kavramını sadece “hastalık”, “teşhis” ve “tedavi” den ibaret kılar. Bu durumda sağlık hakkı; mevcut sağlık sisteminde kişinin hasta olmadan önceki süreçte sağlığının korunması ve her kişiye nitelikli, eşit tıbbi bakım ve tedaviye ulaşabilme imkanının sağlanması anlamına gelmektedir.

76-Sağlık hakkı kapsamında devletten neleri talep edebiliriz?

Bu hak kapsamında devletlere yüklenen yükümlülükler:

- Nüfusun sağlık durumunu belirleyecek istatistiksel verilerin toplanması,
- Yüksek sağlık standartlarından yararlanma ve sağlık hizmetlerine erişim
- Sağlık hakkının içeriği yüksek düzeyde sağlık standardının sağlanması
- Sağlık konusunda bireysel sorumluluğun teşviki, düzenli sağlık kontrollerinin yapılmasının sağlanması,
- Bebek ölümleri ve doğum oranının düşürülmesi
- Salgın hastalıkların önlenmesi
- Hastalık halinde her türlü sağlık hizmetleri ve bakım için gerekli şartların hazırlanması
- Sağlığın bozulmasına yol açacak nedenlerin ortadan kaldırılması (Önleyici sağlık hizmetleri ve sağlıklı bir çevrenin sağlanması-tütün, alkol ve uyuşturucu maddelerle mücadele, aşılama programlarının geniş kesimlerin erişimine açık olması)
- Sağlık açısından kişisel sorumluluk duygusunu geliştirmek için danışma ve eğitim hizmetlerinin verilmesi,
- Kazalar, salgın hastalıkları önlemek için uygun önlemler alınması
- Yeterli olanağı bulunmayan ve kendi çabasıyla başka kaynaklardan özellikle sosyal güvenlik sisteminden yararlanamayan herkese hastalık halinde bakım sunulmasını içerir¹⁶⁴.

77-Sağlık hakkının ihlaline neler örnek verilebilir?

Bu hakkın ihlaline örnek olarak devletlerin tüm çocukların yaygın çocuk hastalıklarına bağışık olmasını sağlayamaması, kırsal kesimde yeterli sağlık personelinin bulunmaması, devletin şirketlerin maden ve petrol üretimi araştırmalarından çevreyi zehirlenmelerine izin vermesi verilebilir¹⁶⁵.

¹⁶⁴ Sağlık Hakkı ve İnsan Hakları Üzerine Bir Değerlendirme Kamil ALPTEKİN*T Klin Tıp Etigi-Hukuku- 2004, s. 134

¹⁶⁵ Avrupa Sosyal şartı m.11 www.belgenet.net.

78-Sağlık hakkı açısından ulaşılabilecek en yüksek sağlık standardına sahip olmak ne demektir?

Bir insan hakkı olarak sağlık hakkı pek çok uluslararası araçta tanınmaktadır¹⁶⁶. Ancak ESKH Sözleşmesi ile sağlık hakkı “mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartları”na sahip olmaktan söz etmekte olup sağlık hakkını, yalnızca sağlık bakımı hakkı ile sınırlandırılmaması açısından önemlidir ve referans alınacak en temel sözleşmedir¹⁶⁷.

Sağlık hakkının, insanların sağlıklı bir yaşam yaşamasını sağlayacak koşulları geliştiren; yiyecek, beslenme, konut, güvenli ve içilebilir su kaynaklarına erişim ve yeterli sağlık koşulları, güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları ve sağlıklı bir çevre gibi sağlığın belirleyici temel unsurlarını kapsayan geniş çaplı sosyoekonomik etmenleri içerdiği kabul edilir¹⁶⁸.

ESKH Sözleşmesinin 12.maddesinin 1. Paragrafında geçen “mümkün olan en yüksek seviyedeki sağlık standardı” kavramı, hem bireylerin biyolojik ve sosyoekonomik önkoşullarını hem de Devletlerin mevcut kaynaklarını göz önünde bulundurmaktadır¹⁶⁹.

79-En yüksek seviyede sağlık hakkı neleri kapsar?

En yüksek seviyede Sağlık hakkı aynı zamanda şunları kapsar¹⁷⁰:

-Anne ve çocuk sağlığı ile aile planlaması, doğum öncesi ve sonrası bakım, acil doğum hizmetleri ve bilgiye erişim, gerekli kaynaklara erişim¹⁷¹ dahil cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi için gerekli tedbirler olarak anlaşılabilir¹⁷².

¹⁶⁶ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m.25/1,Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi m.12/1 ,Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesinin m.5 (e) (iv),Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin m.11.1 (f) ve 12. ,Çocuk Hakları Sözleşmesi m.24. ,Avrupa Sosyal Şartı m.11, Afrika İnsan ve Halk Hakları Şartı m.16,Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanındaki Ek Protokol m.10. ,Dünya Sağlık Örgütü Anayasası Giriş Bölümü vd.

¹⁶⁷ ESKH Sözleşmesi m.12

¹⁶⁸ ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

¹⁶⁹ ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

¹⁷⁰ Sağlık hakkının içeriği için ayrıca “Sağlık hakkı nasıl tanımlanabilir? Sağlık hakkı kapsamında devletten neleri talep edebiliriz?” başlıklı soruya bakınız .

¹⁷¹ Bilgilendirilme hakkı örneğin kadınların güvenle hamile kalıp çocuk doğurabilmelerini sağlayan uygun sağlık bakım hizmetlerine erişim konusunda bilgilendirilme hakkını içerir.

¹⁷² ESKH Sözleşmesi m.12/2 (a)

- İnsan sağlığı üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkisi olan sağlığa zararlı çevresel koşullara maruz kalmama hakkı¹⁷³,
- Çalışma sırasındaki hijyen ve güvenlik ile doğrudan ilişkili olarak sağlığı etkileyen fiziksel ve zihinsel unsurları da kapsar¹⁷⁴.
- Kaza, salgın hastalık ve diğer benzeri sağlığı tehdit eden koşulların söz konusu olduğu durumlar için acil tıbbi bakım sisteminin oluşturulmasını, ve olağanüstü hallerde afet yardımı ve insani yardımın sağlanmasını içermektedir.
- Temel önleyici, tedavi ve rehabilitasyona yönelik sağlık hizmetleri almayı, halk sağlığı düzeyinde uygun yollarla tedavi ile temel ilaçların teminini; ve uygun akıl sağlığı bakım ve tedavisini içermektedir.
- Sağlık hakkından herkesin ayrımcılık olmaksızın yararlanması
- Sağlıkla ilgili tüm mal ve hizmetleri herkesin ekonomik olarak karşılayabileceği şekilde olmalıdır.
- Sağlıkla ilgili konularda, bilgi ve fikir isteme, alma ve verme haklarını içerir.
- Kişisel Sağlık verilerine sahip olma hakkı ile ve mahremiyet hakkını da içerir.
- Tüm sağlık tesisleri, mal ve hizmetler tıp etiğine saygılı ve bireylerin, azınlıkların, halk ve toplulukların kültürlerine saygılı, toplumsal cinsiyete ve yaşam döngüsünün gerekliliklerine duyarlı olmalıdır.
- Nitelikli sağlık personelini, bilimsel olarak onaylanan ve tarihi geçmemiş ilaç ve hastane ekipmanını, güvenli ve içilebilir içme suyunu ve yeterli sağlık koruma koşullarını kapsar¹⁷⁵.

80-Sağlık hakkı açısından ESKH Sözleşmesi Devletlere ne tür yükümlölükler yükler?

Tüm insan hakları gibi sağlık hakkı da taraf Devletlere üç tür yükümlölük yüklemektedir: *saygı duyma, koruma ve yerine getirme (gerçekleştirme) yükümlölükleri*¹⁷⁶.

Saygı duyma yükümlölüğü, kişilerin sağlık hakkını kullanmasına Devletlerin doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale etmekten imtina etmelerini gerekli kılar.

¹⁷³ Stockholm Bildirgesinin 1. İliķesi.“Hürriyet, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları sağlayan onurlu ve refah içinde bir çevrede yaşamak insanın temel hakkıdır”.

¹⁷⁴ 155 No’lu Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi, Madde 3.5

¹⁷⁵ ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

¹⁷⁶ ESKH Komitesi 3 nolu genel yorum

Koruma yükümlülüğü;

-Devletler, temel bulaşıcı hastalıklara karşı bağışıklama programları dahil sağlık bakımının temin edilmesini güvence altına almalı,

-Besleyici ve güvenli yiyecek, içilebilir su kaynaklarına erişim ve yeterli sağlık koşulları, yeterli konut ve yaşam koşulları gibi sağlığın belirleyici tüm temel unsurlarına eşit erişimi sağlamalıdır.

-Kamu sağlığı ile ilgili altyapıların, başta kırsal bölgeler olmak üzere, güvenli annelik dahil cinsel ve üreme sağlığı ile ilgili gerekli hizmetleri sağlaması gerekir.

-Devletler, doktorların ve diğer tıbbi personelin yeterli eğitime sahip olmasını;

-hastane, klinik ve diğer sağlık tesislerinin yeter sayıda olmasını,

-akıl sağlığı hizmetleri veren kurumların açılmasının desteklenmesini ülke çapında dengeli bir dağılım sağlanmasını gözeterek güvence altına almalıdır

-Herkesi kapsayacak biçimde devlet, özel ve karma sağlık sigortası sisteminin temin edilmesini;

-HIV/AIDS, cinsel sağlık ve üreme sağlığı, geleneksel uygulamalar, aile içi şiddet, aşırı alkol ile sigara, uyuşturucu ve diğer zararlı maddelerin kullanımı ile ilgili olanlar olmak üzere bilgilendirme kampanyalarının teşvik edilmesini içermektedir.

-Devletler üçüncü kişiler tarafından tedarik edilen sağlık bakımı ve sağlıkla hizmetlerine eşit erişimi sağlayacak yasal düzenlemeleri yapma veya bununla ilgili başka tedbirler alma; üçüncü kişilerce pazarlanan tıbbi ekipman ve ilaçları denetleme; ve pratisyen hekimlere diğer sağlık personelinin uyum standartta eğitim, bilgi ve etik davranış kurallarına sahip olmalarını sağlama görevlerini içerir. Devletler, ayrıca, üçüncü kişilerin insanların sağlıkla ilgili bilgilendirme ve hizmetlere erişimini kısıtlamamasını da güvence altına almalıdır¹⁷⁷.

Yerine getirme yükümlülüğü,

-Devletlerin sağlık hakkının tam anlamıyla gerçekleştirilmesi için uygun yasal, idari, bütçesel, yargısal, geliştirici ve diğer tedbirleri almalarını gerekli kılar.

¹⁷⁷ ESKH Komitesi 14 nolu genel yorum

-Devletler, birey ve toplulukların sağlık hakkını kullanabilmelerini sağlayacak ve buna yardımcı olacak pozitif tedbirler almasını gerekli kılar.

-Kişi veya gruplar kendi kontrolleri dışındaki birtakım nedenlerden ötürü belirli bir hakkı ellerindeki araçlarla yerine getiremeyecek durumdaysalar, Taraf Devletler, Sözleşmede yer alan bu hakkı *yerine getirmekle (sağlamakla)* yükümlüdür. Devletlerin *yerine getirme* yükümlülüğü, taraf Devletlerin, toplumun sağlıklı hale getirilmesi ve toplum sağlığının korunması ve iyileştirilmesi konusunda destekleme tedbirleri almasını da gerektirir. Bu yükümlülükler ESKH Komitesinin 14 nolu genel yorumunda ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Ancak bu yükümlülüklerden en önemlisi; sağlık bakım personelinin riske açık ve toplum dışına itilmiş grupların ihtiyaçlarını tanıyacak ve bu ihtiyaçlara karşılık verecek biçimde eğitilmesinin sağlanmasıdır.

81-Sağlığı bozan sebepleri ortadan kaldırmak devletlerin yükümlülüğü müdür? Bu yükümlülük neleri içerir?

Sağlık Hakkı konusunda en geniş düzenlemeyi yapan ESKH Sözleşmesi devletin yükümlülüklerini a) Ölü doğum ve çocuk ölümleri oranlarının düşürülmesi, b)çevresel ve sınai sağlık şartlarının iyileştirilmesi ve c) salgın, yöresel, mesleki ve diğer hastalıkların önlenmesi ve kontrolüne ilişkin tedbirleri alması olarak belirlemiştir¹⁷⁸.

Avrupa Sosyal Şartında da bu konuda önemli düzenlemeler mevcuttur. ASS'da taraf devletlerin yükümlülüğü şunlardır¹⁷⁹;

1-Sağlığın bozulmasına yol açacak nedenleri mümkün olduğu kadar ortadan kaldırmaktır. Devletler bunu yaparken;

a)Nüfusun sağlık durumunu mümkün olan en iyi şekilde garanti altına almalıdırlar. Avrupa Sosyal Haklar Komitesine göre; yaşam beklentileri, başlıca ölüm sebepleri bebek anne ölüm oranları (bu oran sifıra yakın olmalıdır) gibi konularda istatistiksel göstergeler sonuçlar izlenebilir olmalıdır.

b)Devletler, herkese açık, kolektif olarak finanse edilen, giderleri kişilere ağır yük getirmeyen,gereksiz gecikme olmaksızın sağlanabilen ,sağlık personeli ve ekipmanı yeterli olan Sağlık Bakım Sistemi kurmalıdırlar¹⁸⁰.

¹⁷⁸ ESKH Sözleşmesi m. 12/2, Ayrıca "Sağlık hakkı açısından ulaşılabilecek en yüksek sağlık standardına sahip olmak ne demektir ?" sorusuna ve ESKH Sözleşmesi 14 nolu Genel Yorumu bakınız. www.ihop.org.tr

¹⁷⁹ ASS m. 11

¹⁸⁰ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehber Çev.Yrd.Dç.Bülent Çiçekli s.161,162

2-Sağlık konularında danışmanlık ve eğitim kolaylıkları sağlamalıdır. Devletler bunu yükümlülüğü gerçekleştirirken şu yöntemleri kullanabilir.

a) Bireysel sorumluluğun teşviki için okullarda sağlık eğitimi ve bilinçlendirme kampanyaları yapar. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi devletlerin özellikle sigara, alkol, uyuşturucu, sağlıklı beslenme, cinsel eğitim ve çevre sorunlarının önlenmesine ilişkin konularında halka bilgi verilmesinde odaklanmasını tavsiye etmektedir.

b)Ücretsiz ve periyodik konsültasyon ve sağlık kontrolleri özellikle hamile kadınlar ve çocuklar için mevcut olmalıdır. Özellikle erken ölümlere neden olan ve yüksek oranda olan hastalıkların kontrolü sistematik olarak yapılmalıdır¹⁸¹.

3-Hastalıkların önlenmesi için devletler gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler.

a) Sağlıklı çevre için gerekli tedbirleri almalıdır. Örneğin; Hava kirliliğini önlemek üzere şehirlerde hava kalite hedefleri ve eşit değerler tespit etmeli, bunları izlemeli ve duruma göre gerekli önlemleri almalıdır. Nükleer tesislere yakın yerlerde yaşayan insanları nükleer risklerden korumak için tespit edilen doz limitlerine uyulması için gereken önlemleri almalıdır. Yasal mevzuat ile asbest yasaklanmalı veya en azından pazarlaması, kullanımı ve üretiminin kısıtlanması sağlanmalıdır. Devletler bilimsel verileri dikkate alarak yasal mevzuat yoluyla gıda hijyen standartları ve gıda zinciri boyunca bu standartlara uyumu denetlemek için uygun mekanizmaları kurmalıdır. Örneğin etiketleme ve etiket bilgilerinin içeriğini belirlemeli ve denetlemelidir. Ayrıca gıda yoluyla geçen hastalıkların belirlenmesi ve önlenmesi için gerekli tedbirleri almalıdır.

b) Uyuşturucu bağımlılığının önlenmesi ile tütün ve alkollü maddelerin üretim, dağıtım ve promosyon, fiyat vb araçlarla tüketiminin azaltılması için gerekli tedbirleri almalıdır.

c) Devletler gerek hastalık vakalarını azaltmak gerekse bulaşıcı hastalıkları ortadan kaldırmak amacına ulaşmak için aşılama programlarının geniş kesimlere ulaşmasını sağlamalıdır. Özellikle AIDS hastaları için özel tedavi, salgın hastalıklarında acil tedbirler almalıdır¹⁸².

¹⁸¹ a.g.e.s.162

¹⁸² a.g.e.s.163

82-Sağlık hakkı açısından devletler yükümlülüklerini ne zaman yerine getirmelidirler?

Devletler mümkün olan en kısa zamanda herkesin en yüksek seviyedeki fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip sağlık tesislerine, mal ve hizmetlerine erişimini sağlamak üzere gereken tüm tedbirlerin alınması gerekmektedir¹⁸³.

Devletler yükümlülüklerinin bir kısmı giderek artan bir şekilde ,belirli bir zaman içinde yerine getirilebilirken ,bazı yükümlülükler ise evrensel ve hemen yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerdir¹⁸⁴.

Tüm Devletlerin hemen yerine getirmesi gereken asgari yükümlülükler¹⁸⁵;

- Sağlık hakkının asgari temel standartlarının yerine getirilmesini temin etmek
 - Ayrımcılığı önlemek, ayrımcılık yapmaktan kaçınmak veya ayrımcılığı durdurmak
 - Sağlık hakkının kullanılmasını doğrudan veya dolaylı olarak ihlal eden veya hakkın kullanılmasına müdahale eden her türlü önlemi almaktan kaçınmak.
 - Sağlık hakkının kullanılmasıyla örtüşmeyen geri adımlar atmaktan kaçınmak
 - Sağlık hakkının giderek artan bir şekilde gerçekleştirilmesi yönünde tartışılmış, somut, olumlu ve hedeflenmiş adımlar atmak,
 - İnsanların kendi sağlıklarını ve gelişmelerini etkileyecek karar alma süreçlerine katılabiliyor olmasını garantiye almak
- Örneğin bir kadının, üreme sağlığına ilişkin hizmetleri alabilmesi için kocasının onayına ihtiyacı olması yönündeki bir gereklilik sağlık hakkını ve cinsiyet ayrımcılığı yapmama hakkını ihlal eder.

Devletlerin giderek artan bir şekilde gerçekleştirmeleri gereken yükümlülükleri;

- Sağlık hakkının tam olarak gerçekleşmesini sağlamak¹⁸⁶,
- Üçüncü kişiler tarafından tedarik edilen sağlık bakımı ve sağlıkla hizmetlerine eşit erişimi sağlayacak yasal düzenlemeleri yapma veya bununla ilgili başka tedbirler alma¹⁸⁷;

¹⁸³ ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

¹⁸⁴ ESKH Sözleşmesi m.2/1 www.belgenet.org

¹⁸⁵ Sağlık Hakkı Hükümet Dışı Kuruluşlar İçin Kaynak Klavuz –Judith Asher s.31

Çeviri : Ceren İшат,Naci Temeltaş- İnsan Hakları Ortak Platformu tarafından Ekonomik Sosyal Kültürel Hakların izlenmesi ve alternatif rapor hazırlanması programı çerçevesinde Türkçe'ye kazandırılmıştır.

¹⁸⁶ a.g.e. s.32

- Mevcut kaynaklarını maksimum seviyede kullanarak adımlar atmak zorundadır.
- Yürürlüğe konulabilir ve uygulanabilir gerekli mevzuatın ve politika önlemlerinin kabul edilmesi ve bunun sosyal şartlarının yaratılması gerekir.
- Devletlerin mümkün olduğunca çabuk ve etkin bir biçimde hareket etmek için belirli ve süre giden bir yükümlülükleri vardır¹⁸⁸.
- Devletlerin uluslararası yardım ve işbirliği yapması, mevcut kaynakları doğrultusunda diğer ülkelerdeki temel sağlık tesisleri ile mal ve hizmetlerine erişimi kolaylaştırma, mülteciler ve yerinden edilmiş kişilere yönelik yardımlar da dahil olmak üzere acil durumlarda afet yardımı ve insancıl yardım sağlama, yeterli ilaç ve tıbbi ekipman tedarikini kısıtlayıcı ambargolar koymaktan kaçınma gibi uluslar arası yükümlülükleri bulunmaktadır¹⁸⁹.

83-Sağlık hakkına ilişkin devletlerin ESKH Sözleşmesine göre yükümlülüklerine örnekler nelerdir?

ESKH Sözleşmesine göre; Taraf devletlerin Sağlık hakkının belirli bir süre dahilinde giderek artan bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Hakların giderek artan bir şekilde ve tam anlamıyla gerçekleşmesi doğrultusunda devletlerin mümkün olduğunca çabuk ve etkin bir biçimde hareket etmek için belirli ve süre giden bir yükümlülüğü vardır. Taraf devletler bu yükümlülüğü yerine getirirken mevcut kaynaklarının tam anlamıyla kullanıldığını kanıtlama yükümlülüğü altındadırlar¹⁹⁰.

Devletlerin yükümlülüklerine örnekler;

- Devletler, özel olarak, hükümlü veya tutuklular, azınlıklar, sığınmacılar veya yasadışı göçmenler de dahil herkesin önleyici, tedavi ve teskin edici sağlık hizmetlerine eşit erişimlerini yadsımdan veya sınırlamaktan imtina ederek, ayrımcı politikalar yürürlüğe koymaktan kaçınma; ve kadınların sağlık statüsü ve ihtiyaçlarıyla ilgili olarak ayrımcı uygulamalar ortaya koymaktan kaçınma yükümlülüğü altındadırlar

- Bir akıl hastalığının tedavisi için istisnai bir temel olmadığı veya bulaşıcı hastalıkların önlenmesi ve kontrolü söz konusu olmadığı müddetçe Devletlerin geleneksel önleyici bakımı, tedavi edici uygulamaları ve ilaçları yasaklamaktan veya engellemekten; güvenli olmayan ilaçları pazarlamaktan ve zor yoluyla tıbbi tedavi uygulamaktan kaçınmaları yükümlülüğünü

¹⁸⁷ ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorum

¹⁸⁸ ESKH Komitesi 3 nolu Genel Yorum

¹⁸⁹ ESKH Komitesi 14 nolu genel Yorum

¹⁹⁰ ESKH Komitesi 3.nolu Genel Yorum

mevcuttur. Devletler Akıl Hastalarının Korunmasına ve Akıl Sağlığının Geliştirilmesine Dair Prensipler gibi uygulamalı uluslararası standartlara saygı gösteren özel ve kısıtlı koşullara tabidirler.

- Gebelik önleyici araçlara ve cinsel sağlık ve üreme sağlığını sağlamaya yönelik diğer araçlara erişimi sınırlamaktan, cinsel eğitim ve bilgilendirme de dahil sağlıkla ilgili bilgileri sansürlemekten, geri çekmekten veya kasten yanlış yorumlamaktan ve ayrıca insanların sağlıkla ilgili konulara katılımını engellemekten kaçınılmalıdır.

-Devletler, devlet tesislerinin endüstriyel atıklarla hava, su ve toprağı yasal olmayan biçimlerde kirletmesinden; nükleer, biyolojik veya kimyasal silahların test edilmesi insan sağlığına zararlı maddelerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanıyorsa, bunları kullanmaktan veya test etmekten; ve cezai bir tedbir olarak sağlık hizmetlerine erişimi sınırlandırmaktan (örneğin, silahlı çatışma dönemlerinde bunu yapıp uluslararası insani hukuku ihlal etmekten) kaçınılmalıdır.

-. Üçüncü kişiler tarafından tedarik edilen sağlık bakımı ve sağlıkla hizmetlerine eşit erişimi sağlayacak yasal düzenlemeleri yapma veya bununla ilgili başka tedbirler alma; sağlık sektörünün özelleştirilmesinin sağlık tesislerinin, mal ve hizmetlerinin mevcutluğu, erişilebilirliği, kabul edilebilirliği ve niteliği için bir tehlike oluşturmamasını güvence altına alma; üçüncü kişilerce pazarlanan tıbbi ekipman ve ilaçları denetleme; ve pratisyen hekimlere diğer sağlık personelinin uyum standartta eğitim, bilgi ve etik davranış kurallarına sahip olmalarını sağlama yükümlülükleri vardır.

- Devletler, zararlı birtakım sosyal ve geleneksel uygulamaların doğum öncesi ve sonrası bakım ve aile planlamasına erişime karışmamasını güvence altına almakla; üçüncü kişilerin kadınları geleneksel uygulamalara (örneğin kadın sünnetine) zorlamasını önlemekle; ve toplumdaki tüm riske açık ve toplum dışına itilmiş grupları, özellikle de kadın, çocuk, ergen ve yaşlıları şiddetin toplumsal cinsiyete dayalı tanımı ışığında korumak için gerekli tedbirleri almakla da yükümlüdür.

- Devletler, ayrıca, üçüncü kişilerin insanların sağlıkla ilgili bilgilendirme ve hizmetlere erişimini kısıtlamamasını da güvence altına almalıdır.

- Devletler ulusal, siyasal ve yasal sistemde sağlık hakkını gerektiği gibi, tercihen mevzuat uygulamaları bağlamında tanımalarını ve sağlık hakkının gerçekleşmesi için detaylı bir planla ulusal ölçekte bir sağlık politikası benimsemelidirler.

- Devletler, temel bulaşıcı hastalıklara karşı bağışıklama programları dahil sağlık bakımının temin edilmesini güvence altına almalı; ve besleyici ve güvenli yiyecek, içilebilir su kaynaklarına erişim ve yeterli sağlık koşulları, yeterli konut ve yaşam koşulları gibi sağlığın belirleyici tüm temel unsurlarına eşit erişimi sağlamalıdır.

- Kamu sağlığı ile ilgili altyapıların, başta kırsal bölgeler olmak üzere, güvenli annelik dahil cinsel ve üreme sağlığı ile ilgili gerekli hizmetlerin sağlanması gerekir.

- Devletler, doktorların ve diğer tıbbi personelin yeterli eğitime sahip olmasını; hastane, klinik ve diğer sağlık tesislerinin yeter sayıda olmasını ve danışmanlık ve akıl sağlığı hizmetleri veren kurumların açılmasının desteklenmesini ülke çapında dengeli bir dağılım sağlanmasını gözeterek güvence altına almalıdır.

-Devletler, özel ve karma sağlık sigortası sisteminin temin edilmesini; tıbbi araştırmalar ile sağlık eğitiminin ve ayrıca başta HIV/AIDS, cinsel sağlık ve üreme sağlığı, geleneksel uygulamalar, aile içi şiddet, aşırı alkol ile sigara, uyuşturucu ve diğer zararlı maddelerin kullanımı ile ilgili olanlar olmak üzere bilgilendirme kampanyalarının teşvik edilmeli, çevresel ve iş sağlığı ile ilgili tehlikelerle epidemiyolojik verilerle kanıtlanmış tüm diğer tehditlere karşı gerekli tedbirleri almakla mükelleftir.

- Devletlerin, toplumun sağlıklı hale getirilmesi ve toplum sağlığının korunması ve iyileştirilmesi konusunda tedbirler almasını gerektirir. Örneğin; sağlık hizmetlerinin kültürel farklılıklara uygunluğunun ve sağlık bakım personelinin riske açık ve toplum dışına itilmiş grupların ihtiyaçlarını tanıyacak ve bu ihtiyaçlara karşılık verecek biçimde eğitilmesinin sağlanmasını gibi.

- Devletler, başta riske açık ve toplum dışına itilmiş grupların erişim hakkı olmak üzere sağlık tesislerine, mal ve hizmetlerine ayırım gözetilmeden erişim hakkının sağlanmalıdırlar.

- Devletler, yeteri kadar besleyici ve güvenli asgari temel yiyeceklere erişim ile herkesin aç kalmama hakkının güvence altına alınmasını sağlamalıdırlar.

- Devletler, temel barınak, konut ve sağlık koşulları ile güvenli ve içilebilir yeterli suyun tedarik edilmesini sağlanmaları gerekmektedir.

- Tüm sağlık tesislerinin, mal ve hizmetlerinin adil bir biçimde dağılımının sağlanmasıdır.

- Devletler epidemiyolojik verilere dayanarak tüm nüfusun sağlık kaygılarına yönelik ulusal bir genel sağlık stratejisini ve eylem planını katılımcı ve şeffaf bir süreç içinde izlenebilir ve sonuçları karşılaştırılabilir yöntemleri içerir olacak şekilde hazırlama ve bu planlamada toplum dışına itilmiş gruplarla özel yer vermekle yükümlüdür.

- Devletler Üreme, anne (doğum öncesi ve doğum sonrası) ve çocuk sağlığı hizmetlerinin temini, bulaşıcı hastalıklara karşı bağışıklamanın sağlanması, Bölgesel ve salgın hastalıkların önlenmesi, tedavi edilmesi ve kontrolü için gerekli tedbirlerin alınması, belirli bir toplulukta görülen temel sağlık sorunlarına ilişkin bu hastalıkların önlenme ve kontrol yöntemlerini de içeren eğitimlerin ve bilgilendirmelerin yapılması, Sağlık personellerine sağlık ve insan hakları eğitimlerini de içerecek şekilde gerekli eğitimlerin verilmesi yükümlülüklerinin diğer yükümlülüklerle mukayeseli üstünlüğü bulunmaktadır¹⁹¹.

84-Sağlık hakkı açısından ayırım gözetmeme ve eşit muamele kuralı ne anlama gelmektedir?

Sağlık hakkına eşit bir biçimde sahip olunmasını veya bu hakkın eşit olarak kullanılmasını geçersiz kılma veya buna zarar verme, sağlık bakımına ve sağlığı belirleyici etmenlere, ve bunların tedarik edilmesi için gerekli araç ve ehliyetlere erişimde yaşanan; kastı ya da ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka türlü düşünce, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, fiziksel veya zihinsel engel, sağlık durumu (HIV/AIDS dahil), cinsel tercih ve sivil, siyasal, toplumsal veya diğer statülere dayalı olarak yapılan her türlü ayrımcılık yasaklanmaktadır¹⁹².

Bir toplumdaki riske açık gruplar, ciddi kaynak sıkıntısı yaşandığı zamanlarda bile nispeten düşük maliyetli hedef programlarıyla korunmalıdır.

Devletlerin, bu anlamda, yeterli araçlardan yoksun kişilere gerekli sağlık sigortası ve sağlık bakım hizmetlerini temin etmesi, ve sağlık bakımı ile sağlık hizmetlerinin temininde yapılan her türden ayrımcığı önlemesi yükümlülüğü bulunmaktadır.

Sağlık bakımına ve sağlığın belirleyici etmenlerine, ve ayrıca bunların tedarik edilmesi için gerekli araç ve ehliyetlere erişimde yaşanan ve sağlık

¹⁹¹ ESKH Komitesi 14.nolu Genel Yorum

¹⁹² ESKH Komitesi 3 nolu Genel Yorum

hakkına eşit bir biçimde sahip olunmasını veya bu hakkın eşit olarak kullanılmasını geçersiz kılma veya buna zarar verme kastı ya da etkisine sahip olarak ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka türlü düşünce, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum, fiziksel veya zihinsel engel, sağlık durumu (HIV/AIDS dahil), cinsel tercih ve sivil, siyasi, toplumsal veya diğer statülere dayalı olarak yapılan her türlü ayrımcılık yasaktır. (ESKHS m.2/2. m.3.)

Bu ayrımcılığın ortadan kaldırılması için ESKH Komitesi 14 nolu genel yorumda devletlerin yükümlülükleri belirlemiştir. Şöyle ki ;

1-Sağlıkla ilgili ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik strateji ve programların oluşturulması,

2-Bu programların uygulanması için asgari düzeydeki kaynak gereksiniminin sağlanması

3-İlgili mevzuatın kabulü, değişikliği ya da yürürlükten kaldırılması,

4-Eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri.

Toplumdaki riske açık gruplar ciddi kaynak sıkıntısı yaşadığı zamanlarda bile nispeten düşük maliyetli hedef programlarıyla korunmalıdır¹⁹³. (ESKHS.m.3)

Taraf Devletlerin, sağlık hakkıyla ilgili olarak, hakkın ayrımcılık yapılmaksızın kullanılmasını güvence altına almak yükümlülüğü hemen yerine getirmeleri gereken yükümlülüklerdendir. Bu nedenle alınacak tedbirler ihtiyatlı, somut ve sağlık hakkının tam anlamıyla gerçekleştirilmesine yönelik olmalıdır¹⁹⁴.

Devletler hakların giderek artan bir şekilde gerçekleştirilmesi doğrultusundaki yükümlülüklerini yerine getirirken mümkün olduğunca çabuk ve etkin bir biçimde hareket etmek zorundadır¹⁹⁵.

85-Sağlık hakkı açısından Devletler dezavantajlı grupta bulunan kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, mülteciler için hangi özel önlemleri almalıdır?

Devletler dezavantajlı grupta bulunan kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler, mülteciler için aşağıda belirtilen önlemleri almalıdırlar;

Kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması için, anne ölümlerinin düşürülmesi ve kadınların aile içi şiddete karşı korunması gereklidir. Kadınların sağlık hizmetlerine, eğitim ve bilgilendirilme imkanlarına erişime mani olan tüm engellerin, cinsel sağlık ve üreme sağlığı alanında karşılaşılanlar da dahil olmak üzere ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca, kadınları

¹⁹³ ESKH Komitesi 13 nolu Genel

¹⁹⁴ ESKH Sözleşmesi m.2/2 ve m.3 www.ihop.org.tr

¹⁹⁵ ESKH Komitesi 3 nolu Genel Yorum

zararlı kültürel pratiklere ve kadınların tüm üreme haklarını tanımayan normlara karşı koruyacak önleyici, destekleyici ve tazmin ve telafi edici önlemlerin alınması gerekir¹⁹⁶.

Çocuk ve ergenlerin en yüksek seviyede sağlık hakkını kullanma ve hastalıkların tedavisine yönelik imkanlara erişim hakkı ile hem kız çocuklarının hem de oğlan çocuklarının yeterli beslenme, güvenli çevre, fiziksel sağlık ve ayrıca akıl sağlığı hizmetlerine eşit erişimleri sağlanmalıdır¹⁹⁷.

Erken evlilik, kadın cinsel organının bir parçasının veya tamamının kesilmesi, oğlan çocukların beslenme ve bakımda daha fazla gözetilmesi gibi, bazı geleneksel uygulamaların ortadan kaldırılması için etkin ve yerinde tedbirlerin alınması gereklidir. Engelli çocuklara, tatmin edici ve insan gibi bir hayat yaşayabilme ve içinde buldukları topluluğa katılabilme imkanı verilmelidir¹⁹⁸.

Ergenlerin sağlık hakkının tanınması, mahremiyet ve özel hayata saygılı ve uygun cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerini içeren gençlerle dost sağlık bakımı hizmetlerinin geliştirilmesine bağlıdır¹⁹⁹.

Yaşlı kişilerin işlevselliklerinin ve özerkliklerinin sürdürülmesine yönelik fiziksel ve psikolojik rehabilitasyona yönelik tedbirler, kronik ve ölümcül hastalığı olan kişilere ihtimam gösterilmesi ve bu kişilerin bakımı ile önlenebilir acılara maruz kalmalarını engelleyip insanlık onuruna yaraşır bir şekilde ölmelerini sağlamalıdır²⁰⁰.

Engellilerin kamu sağlığı sektöründe ve özel sağlık hizmet ve tesislerinde ayrımcılık olmaksızın sağlık hakkını en geniş şekilde kullanmaları sağlanmalıdır²⁰¹.

Yerli halkların sağlık hizmetleri ve bakımına erişim hakkı bulunmaktadır. Bu sağlık hizmetleri, geleneksel yöntemlerle hastalıkların önlenmesi, tedavi edilmesi ve ilgili ilaçların hazırlanmasına ilişkin uygulamaları göz önünde bulunduracak şekilde kültürel açıdan uygun olmalıdır. Yerli halkların

¹⁹⁶ ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorum

¹⁹⁷ Çocuk hakları Sözleşmesi m.24 www.cocukhaklari.net

¹⁹⁸ Dünya Sağlık Asamblesi "Anne ve çocuk sağlığı ve aile planlaması;kadın ve çocukların sağlığına zararlı geleneksel uygulamalar başlıklı ve WHA47.10 sayılı kararı,1994

¹⁹⁹ ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorum

²⁰⁰ ESKH Komitesi 6 nolu genel Yorum

²⁰¹ Ayrıca ESKH Komitesinin engelli kişilerle ilgili meseleleri fiziksel sağlık ve akıl sağlığı hakkı bağlamında ele alan 5 No'lu Genel Yorumuna bakınız .

sağlıklarının tam olarak sağlanması için gerekli şifalı otların, hayvanların ve minerallerin korunması gereklidir²⁰².

86-Hıv/Aids hastası bireylerin sağlık hakları nelerdir?

Sağlık hakkı, diğer insan haklarının kullanımı için vazgeçilmez olan temel bir insan hakkıdır. Tüm insanların, insanlık onuruna yaraşır bir hayat yaşamaya vesile olacak, mümkün olan en yüksek seviyedeki sağlık standartlarına sahip olma hakkı vardır²⁰³. Bu hak pek çok uluslararası sözleşme de tanınmıştır²⁰⁴.

İnsan bağışıklık yetmezliği virüsü ve edinilmiş bağışık yetmezliği sendromu (HIV/AIDS) da dahil daha önceden bilinmeyen hastalıklar ve kanser gibi giderek daha yaygınlaşan hastalıklar ve ayrıca dünya nüfusunun hızla artışı, sağlık hakkının gerçekleştirilmesinin önüne yeni engeller getirmiştir. Sağlık hakkını en geniş şekilde tanımlayan ESKH sözleşmesinin 12.maddesinin değişen durumlar da göz önünde alınarak en geniş şekilde yorumlanması gerekmektedir²⁰⁵.

ESKH Komitenin sağlık hakkı ile ilgili yorumundan Sağlık hakkının kapsamına ilişkin soruda ayrıntılı şekilde sözedilmiştir. Sağlık hakkı kuşku yokki Hıv/Aids hastası bireyler içinde temel haklardandır. Burada özellikle Hıv/aids hastaları için öncelikle olan konular üzerinde ESKH Sözleşmesi ve ESKH Komitesinin yorumu üzerinde durulacaktır.

Hıv-Aids hastaları, sağlık tesisleri, sağlık mal ve hizmetlerinden ayrımcılık olmaksızın yararlanma hakkına sahiptirler. Burada yararlanmadan kasıt; ayrımcılık olmaksızın herkes gibi Hıv/aids hastalarının da sağlık hakkına erişimin hem hukuken hem fiilen mümkün olmasıdır.(ESKHS m.12/1)

Sağlık tesisleri, mal ve hizmetleri herkesin ekonomik olarak karşılayabileceği şekilde olmalıdır. Hıv/Aids hastaları genellikle ayrımcılık, hastalığın tam olarak bilinmemesi ya da hastalığın ilerlemesi nedenleriyle çalışma hakkından mahrum kalmakta ve ekonomik olarak büyük bir sıkıntı

²⁰² ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorum

²⁰³ ESKH Sözleşmesi m.12

²⁰⁴ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin m.25/1, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m.12./1, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesinin m.5 (e) (iv). , Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin m.11.1 (f) ve 12. ,Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 24. Avrupa Sosyal Şartı m.11.,Afrika İnsan ve Halk Hakları Şartı m.16. ,Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanındaki Ek Protokolü m.10.)

²⁰⁵ ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

çekmektedirler. Ayrıca Hıv/Aids hastalarının ilaçlarının çok pahalı olması ve devamlı kullanılma mecburiyetleri açısından sağlık tesisleri, mal ve hizmetlerinin ekonomik olarak karşılayabileceği durumda olması çok önemlidir.(ESKHS m.12/2-d)

Sağlıkla ilgili konularda, bilgi ve fikir isteme, alma ve verme hakkı sağlık hakkının bir parçasıdır. Ancak, bilgiye erişebilirlik; Hıv/Aids hastası bireylerin en çok şikayet ettiği konulardan biri olan, mahremiyetin söz konusu olduğu kişisel sağlık verilerine sahip olma hakkını ihlal etmemelidir. Bunun içinde tüm sağlık tesisleri, mal ve hizmetleri tıp etiğine saygılı ve kültürel açıdan uygun olmalı, özellikle Hıv/Aids teşhisi almış kişilerin ihtiyaçlarına duyarlı olmalı, ve ayrıca mahremiyete saygı duyacak ve ilgili kişilerin sağlık durumunu iyileştirecek biçimde düzenlenmelidir.

Devletler HIV/AIDS ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklar ile cinsel sağlık ve üreme sağlığını olumsuz yönde etkileyen diğer sorunlar ve davranışlarla ilgili sağlık sorunlarına yönelik önleyici programları ve eğitim programlarının oluşturulmalı ve çevre güvenliği, eğitim, ekonomik kalkınma ve cinsiyet eşitliği gibi iyi sağlığın belirleyici etmenlerinin ileriye götürülmelidir.(ESKH m.12/2-c)

Sağlık Hakkı sadece bakım hizmetlerini içermez aynı zamanda hıv/aids hastaları için çok önemli olan temel önleyici, tedavi ve rehabilitasyona yönelik sağlık hizmetleri ve sağlık eğitimine eşit ve zamanında erişimin sağlanmasını da içerir²⁰⁶.

87-Hıv(+) bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel hakları sınırlandırılabilir mi?

Kamu sağlığı ile ilgili meseleler, kimi zaman hıv/aids nedeniyle kişilerin başta çalışma hakkı, evlenme hakkı, çocuk sahibi olma hakkı gibi pek çok temel haklarının kullanımına Devlet tarafından sınırlamalar getirilmesinin nedeni olarak gösterilmektedir.

ESKH Komitesi, ESKH Sözleşmesinde, hakların sınırlandırılması ile ilgili madde olan 4. Maddenin, esas olarak Devletlerin koyacakları sınırlamalara izin vermek değil, bireylerin haklarını korumaya yönelik olduğunu vurgulamaktadır.

²⁰⁶ ESKH Komitesi 14 nolu Genel Yorum

Buna göre, örneğin, bir taraf Devletin milli güvenlik veya kamu düzeninin koruması gibi gerekçelerle HIV/AIDS gibi çeşitli yollarla bulaşan hastalığı olan kişilerin hareketini kısıtlaması veya bu kişileri bir yere kapatması gibi durumlarda bu Devletin, 4. Maddede belirlenen unsurların her biriyle ilgili olarak bu ciddi tedbirlerin gerekçelerini ortaya koyma yükümlülüğü vardır.

Bu türden kısıtlamaların uluslararası insan hakları standartları da dahil yasalara uygun olması zorunlu olup, Sözleşmeyle korunan hakların doğasına uygun, izlenen meşru amaçların menfaatine ve demokratik bir toplumun genel refahının geliştirilmesi için kesinkes zaruri olması gereklidir.

Bu türden sınırlamaların, orantılı olması zorunludur.(ESKH Sözleşmesi m.5/1) Çeşitli sınırlama biçimleri mevcutsa, bunlar arasında en az kısıtlayıcı nitelikteki seçeneğin kabul edilmesi gerekmektedir. Kamu sağlığının korunması gerekçesiyle konulan sınırlamaların müsaade edilmesi durumunda bile, bunlar zaman sınırlamasına ve yeniden incelenmeye tabi olmalıdır.

ESKH Sözleşmesinde yer alan diğer tüm haklar için geçerli olduğu üzere, sağlık hakkıyla ilgili tedbirlerin geriletici nitelikte olmasına da izin verilmez. Geriletici tedbirlerin kasten alınması durumunda, taraf Devletler, bu tedbirlerin tüm mevcut seçeneklerin dikkatli bir şekilde incelenmesinden sonra ortaya konduğunu ve Sözleşmede sağlanan hakların tümüne referansla ve ilgili taraf Devletin mevcut kaynaklarının tam anlamıyla kullanılması bağlamında uygun şekilde gerekçelendirildiğini kanıtlama yükümlülüğü altındadır.

88-Hıv (+) bireylerin çalışma hakkının sağlanması için devlete düşen yükümlülükler nelerdir?

HIV/AIDS hastası bireylerin çalışma hakkının sağlanması için devlete düşen yükümlülükler;

Çalışma hakkı birçok uluslar arası sözleşmede belirtildiği gibi HERKESİN temel hakkıdır. HIV/AIDS hastası bireyler için çalışma hakkı özellikle önem taşımakta ve Hıv/AIDS.li olan ve bundan etkilenen insanların ayrımcılığa uğraması ve damgalanması en çok çalışma yaşamında görülmekte ve çalışma hakkını doğrudan etkilemektedir.

Uluslar arası pek çok sözleşmede çalışma hakkından herkesin ayrımcılığa uğramaksızın yararlanacağı mevcuttur. Ancak ILO bir adım daha öteye giderek çalışma yaşamında HIV/AIDS.'e ilişkin kuralları belirlemiştir²⁰⁷.

²⁰⁷ HIV/AIDS ve çalışma yaşamıyla ilgili ILO uygulama ve davranış kuralları

1-Ayrımcılık gözetmeme: HIV/AIDS.li olduğu sanılan bir işçinin bu durumundan hareketle yapılan ve kişinin cinsel yönelimlerini veri alan ayrımcılığı da kapsamaktadır.

2-Sağlıklı çalışma ortamı sağlanmalıdır: Sağlıklı bir çalışma ortamı, yapılan işle ilgili en uygun fiziksel ve zihinsel sağlık koşullarının oluşturulmasını ve yapılan işin fiziksel ve zihinsel sağlık durumlarına göre çalışanların yapabilirliklerine göre uyarlanmasını kolaylaştırır.

3- Çalışmadan ve çalışma süreçlerinden dışlamaya yönelik muayeneler: HIV/AIDS muayenesi, iş için başvuran ya da halen çalışan insanlardan talep edilmemelidir.

4. Gizlilik: İş için başvuranlardan ya da çalışanlardan HIV'la ilgili kişisel bilgi vermelerini istemenin herhangi bir gerekçesi olamaz.(ILO'nun 1997 tarihli çalışanlara ilişkin özel bilgilerin gizli tutulmasıyla ilgili kurallarına uygunluk taşımalıdır.)

5-İstihdam ilişkilerinin devamı HIV enfeksiyonu, işten çıkarma için bir gerekçe olamaz. Başka durumlardaki insanlarda olduğu gibi HIV'la ilgili sorunu olan işçiler de, tıbben buna yeterli oldukları sürece var olan uygun işlerde çalışabilmelidirler.

6- Önleme HIV enfeksiyonu önlenebilir. Virüsün bütün bulaşma yollarının önlenmesi, söz konusu ülkenin koşullarına uygun ve kültürel açıdan duyarlı çeşitli stratejiler izlenerek sağlanabilir.

7-Bakım ve destek Çalışma yaşamında HIV/AIDS'le mücadelenin yol göstericiliğini yapacak ilke ve davranışlar dayanışma, bakım ve destektir. HIV.li olanlar dahil bütün işçiler kendi imkanları içinde ilgili sağlık hizmetlerine ulaşabilmelidir. Bu konumdakilere karşı herhangi bir ayrımcılık gözetilmemeli; onlara bağımlı durumda olan kişiler de sosyal güvenlik kapsamındaki hizmetlerle mesleki programlardan yararlanabilmelidirler.

Ayrıca çok geniş olarak devletlerin, işverenlerin ve işçilerin hak ve sorumlulukları da gösterilmiştir.

89-Eğitim hakkının içeriği nedir?

Eğitim hakkı herkese tanınmış en temel haklardan biridir.

Eğitim hakkı;

- ilköğretimin zorunlu ve parasız olmasını,
- orta öğretimin herkes için açık ve erişilebilir olmasını,
- yüksek öğrenimin özellikle başlangıçta verilecek ücretsiz eğitim gibi her türlü uygun vasıtalarla yetenek ölçüsünde herkesin eşit olarak yararlanmasına açık olmasını, ilköğretim almamış olanlara temel eğitim verilmesini,
- yeterli burs imkanlarını²⁰⁸,
- Öğretmenlerin maddi koşullarının sürekli olarak iyileştirilmesini de eğitim hakkının kapsamı içindedir²⁰⁹.
- Teknik ve mesleki eğitim (Özürlüler dahil bütün herkese teknik ve mesleki eğitim sağlama veya geliştirmesi) ve salt kişisel yeteneğe dayalı olarak yüksek teknik eğitim ve üniversite eğitimini görme kolaylıkları²¹⁰,
- Eğitim sektöründeki personelin ve öğrencilerin akademik özgürlüğü,
- Engellilerin ve ülkede yaşayan yabancıların eğitim hakkını içerir²¹¹.

Eğitim hakkı aynı zamanda okulu seçme hakkını ve kendi inançlarına uygun bir biçimde çocukların dinsel ve ahlaki eğitim sağlama hakkını ve yabancılarda dahil kişilerin ve kuruluşların eğitim kurumu kurma ve yönetme serbestisini de içerir.BM ESKH Sözleşmesinin 13 maddesinin 3 ve 4 fıkralarına denk gelen bu haklar konusunda Türkiye'nin çekinceleri mevcuttur²¹².

Eğitim herkes için hukuken ve fiilen erişilebilir olmalı, fiziksel olarak güvenli şekilde erişilebilir olmalı, makul ve uygun bir coğrafi bölgede verilmelidir. (Bizdeki taşınabilir eğitim ve bölge okulları bu açıdan oldukça sorunludur.) Eğitimin şekli ve içeriği bütün öğrenciler ve ebeveynler için kabul edilebilir olmalıdır²¹³. Farklı sosyal ve kültürel ortamlardaki öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap vermelidir.(Örneğin aileviler açısından din derslerinin bugün ki uygulamasının açıkça eğitim hakkının ihlalidir.)

²⁰⁸ Ekonomik Sosyal Kültürel Hakları Savunmak ve İlerletmek Allan MCChesney

²⁰⁹ Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları Derleyen Lema Uyar İstanbul 2006 s.224

²¹⁰ Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı m. 10/1 www.belgenet.com Ayrıca bu konudaki UNESCO Teknik ve Mesleki Eğitim Sözleşmesinde ve ILO'nun 142 ve 117 sayılı Sözleşmelerinde önemli düzenlemeler bulunmaktadır. www.ilo.org.tr

²¹¹ BM ESKH Komitesi Genel Yorum 13 www.ihop.org.tr

²¹² BM ESKH Sözleşmesinin Onaylanmasına ilişkin 18.06.2003 tarih ve 25142 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Kanun www.belgenet.com

²¹³ BM ESKH Komitesi Genel Yorum no : 13 www.ihop.org.tr

90-Uluslararası Sözleşmeler uyarınca Mesleki ve Teknik Eğitim Hakkının içeriği nedir?

Mesleki ve teknik eğitim, hem eğitim hakkı hem de çalışma hakkı²¹⁴ ile ilgilidir. BM ESKH Sözleşmesi 13.maddenin 2.paragrafın b.bendi gereğince Mesleki ve Teknik Eğitimin orta öğrenimin bir parçası şeklinde anlaşılıyorsa da, ESKH Komitesi Mesleki ve Teknik Eğitim'in tüm öğrenim düzeylerinin ayrılmaz bir parçası olduğu görüşünü benimsemektedir²¹⁵.

Ayrıca, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, “teknik ve mesleki eğitimden herkes istifade edebilmelidir” demektedir (Madde 26/1). ILO ‘nun 117 ve 142 sayılı Sözleşmelerinde de benzer yorum yer almaktadır. Yine ASS 10 maddesi ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 28 maddesinin b paragrafında da Mesleki Eğitim hakkı düzenlenmiştir.

Mesleki ve Teknik Eğitim Hakkının içeriği;

- 1- Öğrencilerin kişisel gelişimlerini, özgüvenlerini geliştiren ve istihdam olasılıklarına katkıda bulunur, bilgi ve becerileri edinmelerini sağlar.
- 2- Devletin ekonomik ve toplumsal kalkınması da dahil olmak üzere öğrencilerin ailelerinin ve toplumlarının verimliliğini artırmayı olanaklı kılar;
- 3- Hedef aldığı nüfusun eğitsel, kültürel ve toplumsal altyapısıyla, ekonominin farklı sektörlerinde ihtiyaç duyulan mesleki vasıf düzeylerini, bilgi ve becerileri dikkate alır.
- 4- Öğrencilerin İş sağlığı, işçi güvenliği ve refahını göz önünde bulundurur;
- 5- Tüm çocuklara açık olmalı ve gerekli durumlarda mali yardım ve öğretimi parasız kılmak için uygun önlemleri de kapsar²¹⁶,
- 6- Teknolojik, ekonomik, toplumsal, kültürel değişimler nedeniyle, sahip oldukları bilgi ve becerileri geçersiz hale gelmiş olan yetişkinler(yetişkin işçiler Bkn.ASS) ile yeniden eğitim olanakları sağlar,
- 7- Teknolojilerin uygun bir biçimde transferini ve uyarlanmasını sağlamak üzere, özellikle gelişmekte olan ülkelerin öğrencilerine, diğer Devletlerde Mesleki Teknik Eğitim alma fırsatları sağlayacak programları içerir,
- 8- Ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkeleri kapsamında, kadınların, genç kızların, okula devam etmeyen gençlerin, işsiz gençlerin, göçmen işçi çocuklarının, mültecilerin, engelli bireylerin ve dezavantajlı diğer grupların Mesleki Teknik Eğitime dahil olma olasılıklarını geliştirecek programlar içerir²¹⁷.

²¹⁴ ESKH Sözleşmesi m.6 Çalışma Hakkı ve ESKH Sözleşmesi m.13 Eğitim Hakkı

²¹⁵ ESKH Komitesi 13 nolu Genel Yorum

²¹⁶ Çocuk Hakları Sözleşmesi m.28/b www.cocukhaklari.net.tr

²¹⁷ Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu Mesleki ve Teknik Eğitim Sözleşmesi m.1 ve ILO'nun 117 ve 142 sayılı Sözleşmelerinde de belirtilmiştir.

9- Kişisel yeteneğe dayalı olarak yüksek teknik eğitim ve üniversite öğrenimi görme kolaylığı sağlar²¹⁸.

10- Yetişkin işçiler için yeterli ve kolay ulaşılabilir eğitim imkanları,

11- İşçinin iş sırasında işverenin talebi üzerine gördüğü ilave eğitimde harcadığı zamanın normal çalışma süresinden sayılmasıdır²¹⁹.

91-Eğitim hakkı ailelerin kendi inançları doğrultusunda çocuklarına dinsel ve ahlaki eğitim sağlama hakkını içerir mi?

Eğitim hakkı çok sayıda uluslararası belge ve sözleşmelerde düzenlenmiştir²²⁰.

Eğitim hakkı, diğer şeylerin yanı sıra kişilerin kendi inançlarına uygun şekilde çocuklarına dinsel ve ahlaki eğitim görmeleri hakkını da içerir. Bu hak dini ya da inancı öğretme özgürlüğünün güvence altına alınmasıyla ilgilidir²²¹.

Eğitim hakkının bu bölümü için devletlerin saygı gösterme yükümlülüğü bulunmaktadır²²². Yani devletler kişilerin kendi inançlarına uygun olarak çocuklarına dinsel ve ahlaki eğitim aldirmaları önündeki engelleri kaldıracaktır. Ancak bu eğitim Devlet tarafından konulmuş veya onaylanmış asgari eğitim standartla uygun olmalarıdır²²³.

Din ve ahlak eğitimi; yansız ve nesnel; fikir, vicdan ve ifade özgürlüğüne saygılı bir biçimde olmalıdır. Eğitim hakkı, kamu okullarında dinler tarihi veya ahlak gibi konularda eğitim verilmesine olanak tanır. Belirli bir din veya inanca ilişkin kurallar konusunda dersler içeren bir kamusal eğitimin, ayrımcılık doğurmayan muafiyetler ya da ebeveynlerin ve vasilerin istekleri ile uyumlu alternatifler için bir koşul konmadığı sürece eğitim hakkına ters düştüğü belirtilmektedir²²⁴.

²¹⁸ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehberi s.157

²¹⁹ Avrupa Sosyal Şartı Temel Rehberi s.159

²²⁰ BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi m.26/2, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m.29/1,ESKH Sözleşmesi m.13,Kişisel Siyasi Haklar Sözleşmesi m.18,Avrupa Sosyal Şartı m.10,AİHS Ek 1 nolu protokol m.2

²²¹ Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m.18/1 ve İnsan Hakları Komitesi 22 nolu Genel Yorum.

²²² ESKH Komitesi 13 nolu Genel Yorum

²²³ ESKH Sözleşmesi m.13/ 3

²²⁴ ESKH Komitesi 13 nolu Genel Yorum

Ancak Türkiye gerek ESKH Sözleşmesinin Eğitim Hakkını düzenleyen 13 maddesinin bu konu ile ilgili 3 paragrafına ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin 29 maddesine itirazı kayıt koymuştur²²⁵.

AİHS'nin Ek 1 nolu Protokolün 2.maddesinde düzenlenen Eğitim hakkının İhlal edildiği gerekçesi ile Alevi vatandaşlar tarafından Türkiye'deki din dersi uygulamaları ile ilgili olarak yapılan başvurular da,AİHM bu durumun Eğitim Hakkı bakımından İhlal olduğuna karar vermiştir.(AİHM ile ilgili kısma bakınız .)

92-Eğitim hakkı kişilerin ve kuruluşların eğitim kurumu kurma ve yönetme serbestisini içerir mi?

Uluslararası belge ve sözleşmelerde düzenlenen Eğitim hakkı kişilerin ve kuruluşların eğitim kurumu kurma ve yönetme serbestisini içerir²²⁶.

Ebeveynlerin ve vasilerin, çocukları için, okulların “Devlet tarafından konulmuş veya onaylanmış asgari eğitim standartlarına” uygun olmaları kaydıyla, devlet okulları dışındaki okulları seçebilme özgürlükleri vardır²²⁷. Bu özgürlük ancak bireylerin ve kuruluşların eğitim kurumları kurma ve yönetme özgürlüğünün²²⁸ varlığı halinde mümkündür. Vatandaş olmayanlar da dahil olmak üzere herkes eğitim kurumu kurma ve yönetme özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlük “kuruluşlar”, yani tüzel kişilikler için de geçerlidir; kreş ve bakımevi, üniversite ve yetişkin eğitim kurumları da dahil olmak üzere, her tipte eğitim kurumu kurma ve yönetme hakkını kapsar²²⁹.

Bireylerin ve kuruluşların eğitim kurumları kurma ve yönetmesi konusundaki asgari standartlar devlet tarafından konulur²³⁰. Bu asgari standartlar; okula kabul, müfredat ve okuldan alınan sertifikaların tanınması gibi konularla ilgili olabilir.

Bu hak, Devlet tarafından sınırlamalar getirilmesine olanak tanımaktan ziyade, temel olarak bireylerin haklarını koruma hedefine yönelik olduğu ve

²²⁵ BM ESKH Sözleşmesinin Onaylanmasına ilişkin 18.06.2003 tarih ve 25142 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Kanun – www.mevzuatlar.com/sy/resmiGazete

²²⁶ BM İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi m.26, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m.29,ESKH Sözleşmesi m.13,Kişisel Siyasi Haklar Sözleşmesi m.18,AİHS Ek 1 nolu protokol m.2

²²⁷ ESKH Sözleşmesi 13/ 3

²²⁸ ESKH Sözleşmesi 13/ 4 ve Çocuk Hakları Sözleşmesi m.29/4

²²⁹ ESKH Komitesi 13 nolu Genel Yorum

²³⁰ ESKH Sözleşmesi 13/ 4 ve Çocuk hakları Sözleşmesi m.29/4

ulusal güvenlik veya kamusal düzenin korunması gibi gerekçelerle bir üniversiteyi ya da diğer bir eğitim kurumunu kapatan Devletin, böylesine ciddi bir önlemi olmasının gereklerini meşrulaştırma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ayrıca Devlet, ayrımcılık yasağı, fırsat eşitliği ve herkesin topluma etkin bir biçimde katılımı gibi konulara ilişkin ilkeler ışığında, toplumdaki bazı gruplar için eğitim fırsatları açısından çok büyük farklılıklara yol açmamasını güvence altına alma yükümlülüğü altındadır²³¹.

Türkiye gerek ESKH Sözleşmesinin Eğitim Hakkını düzenleyen 13 maddesinin bu konu ile ilgili 4 paragrafına ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin 29 maddesine itirazı kayıt koymuştur²³².

93-Eğitim hakkı kapsamında ayrımcılık nedir? Bu konuda devletin yükümlülükleri nelerdir?

ESKH Sözleşmenin 13.maddesinde belirtilen eğitim hakkı ile sözleşmenin 2. maddesinin 2. paragrafı ile güvence altında alınan ayrımcılık gözetmeme ilkesi, zaman içerisinde giderek artan bir şekilde gerçekleştirilme ya da mevcut kaynakların elverişliliği ölçüsünde uygulanma gibi süreçlere tabi değildir; söz konusu ilke, eğitimin tüm bileşenleri için doğrudan ve eksiksiz olarak uygulanmalıdır.

ESKH Komitesi Sözleşmenin 2. Maddesinin 2. Paragrafı ile 3. Maddelerini Eğitim hakkı açısından yorumlayarak 13.nolu Genel yorumu yayınlamıştır.

Komitenin değerlendirmeleri şu şekildedir;

Kadın ve erkekler ile dezavantajlı grupların gerçek anlamda eşitliğini sağlamak amacıyla geçici özel tedbirlerin alınması, söz konusu tedbirler farklı gruplar için farklı ya da eşitsiz standartların oluşması ve sürmesine yol açmadığı ve amaçlanan hedeflere ulaşıldıktan sonra tedbirlere devam ettirilmediği sürece, eğitimde ayrımcılık yapılmamış sayılır.

Bazı gruplar için farklı eğitim sistemleri veya kurumları oluşturulması gerekir.

²³¹ ESKH Komitesi 13 nolu Genel Yorum

²³² Türkiye 4058 sayılı Kanun 11 Aralık 1994 gün ve 22138 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Türkiye'nin koyduğu ihtirazi kayıt şöyledir: "Türkiye Cumhuriyeti, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 17., 29. ve 30.maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutmaktadır". www.mevzuatlar.com/sy/resmiGazete. adresinden ulaşabilirsiniz. Çekinceler ve Türkiye'nin beyanları içeren ESKH Sözleşmesine www.insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

Komite, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 2.maddesi ile Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesinin 3.maddesi (e) bendine dikkat çekerek; ayrımcılık gözetmeme ilkesinin, vatandaş olmayanlar da dahil olmak üzere, yasal statülerinden bağımsız olarak bir taraf Devletin sınırları içerisinde ikamet eden okul çağındaki tüm bireyler için geçerli olduğunu kabul etmektedir.

Farklı coğrafi bölgelerde ikamet etmekte olan bireylerin farklı nitelikte eğitim almaları ile sonuçlanan keskin harcama politikası farklılıkları, Sözleşme çerçevesinde ayrımcılık teşkil edebilir.

Taraf Devletler, her türden fiili ayrımcılığı tespit etmeye ve ilgili hakkın yerine getirilmesini sağlamaya yönelik tedbirler almak amacıyla, ilgili tüm yasa ve düzenlemeler ile kurumlar, programlar, maddi kaynağı kullanan ortaklar ve diğer uygulamalar dahil olmak üzere eğitimi yakından izlemelidirler. Eğitimde kullanılan materyaller yasaklanmış olan ayrımcılık konularından arındırılmış olması gerekir²³³.

Ayrıca engelli kişilerin eğitimde ayrımcılığa uğramasına ilişkin olarak ESKH Komitesinin 5. nolu Genel Yorumuna ve yaşlı kişilerin eğitim hakkına ilişki komitenin 6. nolu yorumuna bakılabilir.

94-Aileler için yardım ve korunma hakkı neleri içerir?

Diğer bir çok sözleşmenin yanında bu hak BM Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 10. maddesinde genel olarak Avrupa Sosyal Şartının 8,16,17 ve 18. maddelerinde ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Bu hak aileye, özellikle kuruluşu sırasında çocukların bakım ve eğitim sorumluluğu devam ettiği dönemde en geniş ölçüde bakım ve koruma sağlar.

- Aileler için yeterli yaşam standardının sağlanmasını,
- Uygun aile konutlarının inşasını,
- Evliliğin evlenmeye karar veren çiftlerin serbest rızaları ile olmasını,
- Annelere doğumdan önce ve sonra makul bir süre özel koruma sağlanmasını,
- Çalışan annelere bu dönem için ücretli izin veya yeterli sosyal güvenlikten yararlanabilmelerini,
- emziren anneler için boş zaman tahsisini,
- Kadın işçilerin gece işlerinde ve tehlikeli işlerde istihdamına ilişkin düzenlemeler yapılmasını,

²³³ ESKH Komitesi 13 nolu Genel Yorumu

- Hiç bir ayrımcılık yapılmaksızın, bütün çocuklar ve gençler için özel koruma ve yardım tedbirlerinin alınmasını,
- Çocuklar ve gençlerin ekonomik ve toplumsal sömürüye karşı korunmasını,
- Çocukların kötü muameleden korunmalarını,
- Göçmen işçilerin ve ailelerin yardım görme ve korunma hakkını,
- Çocukların ve gençlerin ahlaklarına veya sağlıklarına zararlı bulunan veya onların yaşamları için tehlikeli olan veya onların normal gelişmelerine engel olan işlerde çalıştırılmamalarını,
- Devletin çocukların ücretli olarak çalıştırılmasının hukuken yasaklamasını ve asgari yaş sınırını tespit etme zorunluluğunu kapsar²³⁴.

95-Kişinin kendisinin yarattığı bilimsel bir üründen yararlanma hakkının kapsamı nedir?

Herkesin kendisinin yarattığı bilimsel üründen yararlanma hakkı; Bu bilimsel ürünlerden kaynaklanan maddi ve manevi menfaatlerinin korunmasından yararlanma hakkıdır²³⁵.

Bilimsel özgürlüğün sağlanması ile mucitlerin, bilim adamlarının buluş ve ürünlerinin ekonomik değerinin güvenceye alınması için bireysel, mülkiyet haklarının teminat altına alınması da bu hakkın kapsamındadır²³⁶.

Kişinin kendisinin yarattığı bir bilimsel üründen yararlanma hakkı, bilimsel ilerlemeden ve uygulamalardan yararlanma hakkı ile birlikte düzenlenmiştir²³⁷. Bu hak aynı zamanda bilimsel araştırma ve yaratıcı faaliyet için gerekli özgürlüğe sahip olma hakkını da içerir²³⁸.

Bu hak düzenlendiği BM ESKH Sözleşmesinin 15 maddesinin 1 .(c) paragrafında yaratıcı bireyler için öngörülmüş olmasına rağmen, bilimsel üründen doğan maddi ve manevi çıkarların korunmasından yararlanma hakkından bazı durumlarda birey grupları veya topluluklar da faydalanabilir²³⁹.

Herhangi bir bilimsel ürüne; yerel ve bölgesel toplulukların bilgileri, icatları, yayınları ve uygulamaları da dahildir. Ürün sahiplerinin onur ve

²³⁴ Avrupa Sosyal Şartı, m.8.16.18

²³⁵ BM ESKH Sözleşmesi m.15

²³⁶ Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakların Hakları Savunmak ve İlerletmek. Allan McClesney

²³⁷ BM ESKH Sözleşmesi m.15/1 b ve c

²³⁸ BM ESKH Sözleşmesi m.15/3

²³⁹ BM ESKH Komitesi Genel Yorum No: 17 www.ihop.org.tr

itibarına zarar verecek şekilde ürünün çarpıtılması, bozulması, herhangi bir şekilde değiştirilmesinin engellenmesi gerekmektedir.Örneğin kullanma karşılığı uygun bir bedel verilmesi ya da izinsiz kullanım halinde zararın telafi edilmesi gibi .

Yerli halkların yarattıkları bilimsel ürünlerin korunması için tedbirler alınırken onların tercihleri de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bilimsel ürünlerden yararlanma hakkının tam olarak yerine getirilebilmesi için bilimin korunması, geliştirilmesi ve yayılması için önündeki her türlü engelin devlet tarafından ortadan kaldırılması gerekmektedir.

96-Kültürel yaşama katılma hakkı nedir? Neleri içerir?

Kültürel haklar, kendi kültürel birikimi ile toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma hakkını ve bu kültürü gelecek nesillere aktarabilmek için eğitim hakkını kapsar²⁴⁰. Kültürel yaşama katılma hakkı; kültürel yaşama katılmanın dışında bilimsel gelişmelerin nimetlerinden ve sonuçlarından yararlanmayı; kişinin kendisinin yaratıcısı olduğu bilimsel, edebi ve sanatsal ürünlerden kaynaklanan maddi ve manevi menfaatlerin korunmasından yararlanmayı ifade eder.

Bu hak, yerli halkların yarattıkları bilimsel ürünlerin korunması için tedbirler alınırken onların tercihleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu şekilde bir koruma yerli halkların bireysel ya da kolektif fikri mülkiyet haklarının ulusal fikri mülkiyet hakları sistemi çerçevesinde tanınması, tescil edilmesi ve korunması için gerekli tedbirlerin alınmasını içerir. Aynı zamanda yerli halkların bilimsel, edebi ve sanatsal ürünlerinin 3.kişilerce izinsiz kullanımını engeller²⁴¹.

Kültürel yaşama katılma hakkından yararlanılmasının tam olarak yerine getirilebilmesi için özellikle yerel kültürlerin, korunması, geliştirilmesi ve yayılması için önündeki her türlü engelin devlet tarafından ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Ayrıca bu hak kapsamında devletler bilimsel ve kültürel alanlarda uluslararası ilişkilerin ve işbirliğinin teşvik edilmesinden ve geliştirilmesi için çaba göstermelidirler²⁴².

²⁴⁰ BM ESKH Sözleşmesi m. 15 / 1 - a

²⁴¹ BM ESKH Komitesi Genel Yorum No.17 www.ihop.org.tr

²⁴² Ekonomik ,Sosyal ve Kültürel Hakları Savunmak ve İlerletmek Allan MCChesney

97-ESKH Sözleşmesi açısından kültürel yaşama katılma hakkı dezavantajlı gruplar için neleri kapsar?

ESKH Sözleşmenin 2. maddesinin 2. paragrafı ile 3. maddesi, herkesin kültürel yaşama katılma hakkının uygulanmasında, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü bakımından herhangi bir ayırım gözetilmesini yasaklar.

ESKH komitesi dezavantajlı grupların ayrımcılığa uğramaksızın kültürel yaşama katılma hakkı ile ilgili... nolu Genel Yorumu yayımlayarak bu konuya açıklık getirmiştir.

Kadınlar:

-Ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kullanmada erkek ve kadınlara eşit hak sağlanması zorunludur ve taraf Devletlerin derhal yerine getirmesi gereken bir yükümlülüklerindedir ve “mevcut kaynakların azamisini kullanarak” gerekli tedbirleri alması gerekir.

- Sözleşmenin 3. maddesinin, 15. maddenin (1) (a) fıkrasıyla uygulanması, diğer şeylerin yanı sıra, kadınların kültürel hayata, bilimsel eğitim ve araştırmalara tam anlamıyla katılımını engelleyen kurumsal ve yasal engeller ile gelenek ve göreneklere atfedilenleri de kapsayan negatif uygulamalara dayanan engellerin ortadan kaldırılmasını gerektirir.

Çocuklar:

-Çocuklar, kültürel değerlerin nesilden nesile taşınması ve aktarılmasında birincil rol oynadıklarından Taraf Devletlerin, çocukların ana baba ve yasal vasilerinin hak ve sorumluluklarına gereken saygıyı göstererek, çocukların kültürel yaşam alanında tam potansiyellerini teşvik etmek ve geliştirmek için gerekli tüm tedbirleri alması gerekir.

-Çocukların kendi kişiliklerini ve kültürel kimliklerini geliştirmeleri ile mensup oldukları topluluklar ile diğer topluluk ve toplumların kültürel değer ve uygulamalarını öğrenip anlamalarını sağlamalıdır. Bu bakımdan, taraf Devletler eğitim programlarına, ulusal veya etnik dilsel ve dini azınlıklar ile yerli halkların kültürel özgüllüklerine saygı duymak ve söz konusu programlara, bunların tarih, bilgi ve teknolojileri ile sosyal, ekonomik ve kültürel değer ve emellerini tüm okul programına dâhil edilmesi gerekir.

Yaşlı Kişiler:

-Komite, yaşlı kişilerin kültürel haklarının korunması ve desteklenmesi konusuna özel olarak ilgi gösterilmesinin, Sözleşmeye taraf Devletlerin bir yükümlülüğü olduğu görüşündedir.

- Yaşlı kişilerin öğretmen olarak ve bilgi, kültürel ve manevi değerlerin aktarıcısı olarak rol oynadığı programların geliştirilmesine çağrı yapan ve yaşlı kişilerin kültürel kurumlara (örneğin müze, tiyatro, konser salonu ve sinemalara) fiziki erişimlerinin kolaylaştırılmasını amaçlayan programlar yapılmalıdır.

-Yaşlı kişilerin topluma entegre olarak yaşamalarını, kendi refahlarını doğrudan etkileyen politikaların oluşturulması ve uygulanmasına aktif olarak katılımlarını ve genç nesillerle bilgi ve becerilerini paylaşmaları ve yaşlı kişilerin toplumun eğitsel, kültürel, manevi ve eğlence ile ilgili kaynaklarına erişimleri için gerekli tedbirleri almalıdır.

Engelli Kişiler:

- Devletlerin kırsal ya da kentsel alanlarda yaşayan engelli kişilerin yalnızca kendi çıkarları için değil, topluluklarının da güçlendirilmesi amacıyla yaratıcı, sanatsal ve entelektüel potansiyellerini gerçekleştirme fırsatına sahip olmalarını sağlamak ve kültürel etkinliklerin yapıldığı ve hizmetlerin sunulduğu yerlerin mevcudiyetini ve bu yerlere erişimi arttırmakla yükümlü bulunduğunu belirtmektedir.

- Taraf Devletlerin, engelli kişilerin kültürel yaşama katılımlarını kolaylaştırmak amacıyla, diğer şeylerin yanı sıra, bu kişilerin erişilebilir olan kültürel materyallere, televizyon programlarına, film, tiyatro ve diğer kültürel faaliyetlere erişim haklarını tanıması; tiyatro, müze, sinema, kütüphane ve turistik hizmetler, mümkün olduğu ölçüde anıtlar ve ulusal kültürel önemi olan yerler gibi kültürel performans ve hizmetlerin sunulduğu yerlere erişimi sağlaması; işaret dili ve işitme engelli kişilerin kültürü dâhil, kendilerine özgül kültürel ve dilsel kimliklerini tanıması ve mümkün olduğu ölçüde eğlence, dinlence ve sporla ilgili faaliyetlere katılımlarını teşvik etmesi ve geliştirmesi gerekir.

Azınlıklar:

- Komiteye göre, Sözleşmenin 15. Maddesinin 1(a) paragrafı, azınlıklarında da toplumların kültürel yaşama katılma ve kendi kültürlerini koruma, ilerletme ve geliştirme hakkı olduğunu tanımaktadır. Bu hak, taraf Devletlere, azınlık kültürlerini bu Devletlerin kimliğinin esaslı bir unsuru olarak tanıma, koruma ve bu kültürlerle saygı duyma yükümlülüğü getirir. Azınlıklar, bu sebeple kendi kültürel çeşitlikleri, gelenek ve görenekleri, din, eğitim biçimleri, dil, iletişim araçları (yazılı basın, radyo, televizyon, İnternet) ve kendi kültürel kimlik ve üyeliklerinin diğer görünüşleri ile ilgili olarak hak sahibidirler.

- Azınlıklar ile azınlıklara mensup kişiler, yalnızca kendi kimliklerine yönelik olarak değil, aynı zamanda kültürel yaşamın tüm alanlarında gelişime yönelik olarak da hak sahibidirler. Bir taraf Devletin, azınlıklar ve azınlıklara mensup kişileri toplumun yapıcı bir biçimde entegre etmeyi

amaçladığı her türlü programın, azınlık kültürlerinin kendine özgü niteliklerini koruma amacı taşıyarak, dâhil etme, katılım ve ayrımcılık gözetmeme ilkelerine dayanması gerekir.

Göçmenler:

Taraf Devletlerin, göçmenlerin kültürel kimlikleri ile dil, din ve folklorlerinin ve ayrıca kültürel, sanatsal ve kültürler-arası etkinliklerde bulunma haklarının korunmasına özel önem göstermeleri gerekir. Taraf Devletler, göçmenlerin menşe ülkeleri ile kültürel bağlarını sürdürmelerine engel olmamalıdır. Eğitim kültürle özü itibarı ile ilgili olduğundan, Komite, taraf Devletlere, göçmenlerin çocuklarının eşit olarak Devletin eğitim kurum ve programlarına devam etmesini sağlayacak uygun tedbirler almasını tavsiye eder.

Yerli Halklar:

Taraf Devletlerin, kültürel yaşama katılma hakkının uygulanmasında, topluluk temelli olsun ya da yalnızca yerli halklar tarafından ifade edilip faydalanılsın, kültürel yaşamın değerlerine gereken değeri gösterilmesini güvence altına alacak tedbirler alması gerekir. Yerli halkların kültürel yaşamlarının topluluk temelli boyutunun güçlü olması mevcudiyetlerinden, refah ve tam anlamıyla gelişimlerinden ayrı tutulamaz ve yerli hakların geleneksel olarak sahip oldukları, işgal ettikleri veya başka bir şekilde kullandıkları ya da elde ettikleri arazi, toprak ve kaynaklara sahip olma hakkını içerir.

Geçim araçları da dâhil olmak üzere, kendilerine özgü yaşayış biçimlerinin bozulması ve doğal kaynakları ile nihai olarak kültürel kimliklerini kaybetmelerini önlemek amacıyla, yerli halkların kültürel değerleri ile ata topraklarına ve doğayla ilişkilerine ilişkin haklarına saygı gösterilmesi ve bu hakların korunması gerekir.

Yerli haklar, insan ve genetik kaynaklar, tohum, ilaç, hayvan ve bitki örtüsü, sözlü gelenekleri, edebiyatları, tasarım, spor ve geleneksel oyunları ve görsel ve sahne sanatları dâhil olmak üzere bilim, teknoloji ve kültürlerinin dışavurumunun yanı sıra kültürel mirasları, geleneksel bilgileri ve geleneksel kültürel kendini ifade yöntemlerini koruma, kollama, kontrol etme ve geliştirme haklarına saygı duyulmasını sağlama amacıyla topluluk halinde eylemde bulunma hakkına sahiptir.

Taraf Devletlerin, yerli halkların kendi özel hakları kapsamındaki tüm meselelerde önceden, gerekli tüm bilgilere sahip olarak ve özgürce ön onaylarının alınması ilkesine saygı göstermesi gerekir.

Yoksulluk içinde yaşayan kişiler:

Komite, herkesin ya da her grubun, insanlığında doğuştan gelen bir kültürel zenginliğe sahip olduğunu ve bu nedenle, kültürün gelişimine önemli katkılar sağlayabildiği ve sağlayabileceğini göz önünde bulundurarak; yoksulluğun kişilerin ya da grupların kültürel yaşamın tüm alanlarına eşit olarak katılım, erişim ve katkı sağlama hakkını ciddi anlamda sınırladığından; Sosyal bir ürün olarak kültür, eşitlik, ayrımcılık gözetmeme ve katılım ilkeleri temelinde herkesin erişimine getirilmelidir.

Dolayısıyla, taraf Devletler gecikmeden, işbu Sözleşmenin 15. Maddesinin 1(a) paragrafında altı çizilen yasal yükümlülüklerin uygulanmasında, yoksulluk içinde yaşayan kişilerin haklarını tam anlamıyla kullanabilmelerini sağlayacak ve bu hakları koruyacak ve ayrıca bu kişilerin içinde buldukları toplulukların kültürel yaşama katılımlarını sağlayacak somut tedbirler almalıdır.

98-ESKH Sözleşmesi açısından kültürel yaşama katılma hakkını dezavantajlı gruplara sağlamak devletin yükümlülüğü müdür ? Devlet bu yükümlülüğü nasıl yerine getirmelidir?

EKH Sözleşmesi uyarınca, taraf Devletlerin, kültürel uygulamaların tanınması ve bunların kullanılıp geliştirilmesini engellemekten kaçınması gerekir. Taraf devletlere bu hakkın ayrımcılık gözetmeden uygulanması konusunda acil yükümlülük yüklenmişlerdir. (ESKHS m.5)

ESKH Sözleşmesinde gösterilen hakların “aşamalı olarak” gerçekleştirilmesini şart koşup, sınırlı kaynaklardan kaynaklanan sorunları tanıırken, taraf Devletlere, herkesin kültürel yaşama katılma hakkının tam anlamıyla uygulanmasını amaçlayan kararlı ve somut tedbirler alması konusunda açık ve devam eden bir yükümlülük yükler.

Sözleşmedeki diğer bütün haklar gibi herkesin kültürel yaşama katılma hakkı ile ilgili olarak, geriye götürücü tedbirler alınmaz. Nihayetinde bu türden tedbirlerin alındığı durumlarda, taraf Devletler, Sözleşmede tanınan tüm hak gruplarını göz önünde bulundurarak, bunun tüm seçeneklerin dikkatle düşünüldükten sonra alındığını ve söz konusu tedbirin haklı olduğunu kanıtlamak zorundadır.

Bu hakkın kapsamında olan bilim ve kültürün korunması, geliştirilmesi ve yayılması ve aynı zamanda bilimsel araştırma ve yaratıcı faaliyetler için

vazgeçilmez olan özgürlüğe saygının sağlanması için gerekli adımların atılmasını gerektirir.

Devletlerin, kültürel yaşama katılma hakkını doğrudan ya da dolaylı yollarla engellemekten ve üçüncü tarafların engellemesini önlemek üzere adımlar atmasını gerektirir.

Bu hakkın tam anlamıyla gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla yasal, idari, yargısal, bütçe ile ilgili, teşvik edici ve diğer uygun tedbirleri almasını gerektirir.

Devletler bireysel olarak, başkalarıyla birlikte ve bir topluluk ya da grup içerisinde herkesin hakkına saygı duyulmasını sağlamak amacıyla özel tedbirler alınmasını içerir:

Devletin alması gereken özel tedbirler;

-Kişilerin kültürel kimliklerini, bir topluluğa mensup olma ya da olmamayı özgürce seçmeleri ve bu seçimlere saygı duyulması, kültürel kimliğe, dışlama ya da zorunlu asimilasyona bağlı olan hiçbir ayrımcılık biçimine maruz kalmama, herkesin kültürel kimliğini özgürce ifade etme ve herkesin kültürel pratiklerini ve yaşama biçimlerini uygulama haklarını kullanmalarını engelleyecek ya da kısıtlayacak mevzuatın olmaması gereklidir.

- Taraf Devletler, sanat ve diğer ifade biçimlerindeki kültürel faaliyetler üzerindeki sansürü kaldırmalarını zorunlu olup, bireysel olarak, başkalarıyla birlikte, bir topluluk ya da grup içerisinde yaratma özgürlüğünün kullanılması önündeki engelleri kaldırmalıdır.

- Devletler, özellikle, azınlıkların kendi kültürlerine, miraslarına ve diğer ifade biçimlerine özgürce erişimlerine ve kültürel kimlik ve pratiklerini özgürce uygulamalarına saygı göstermekle yükümlüdür.

- Devletler yerli halkların kendi kültür ve kültürel miraslarına olan haklarına saygı duymalı, işgal edilmiş ya da kendileri tarafından kullanılıyor olsun, kültürel yaşamları için vazgeçilmez olan ata toprakları ve geleneksel olarak sahip oldukları diğer doğal kaynaklarla olan manevi ilişkilerini güçlendirmeli için gerekli önlemleri almalıdır.

- Devletler her türlü kültürel mirasa saygı duyulmalı ve bu mirasın savaş, barış ve doğal felaket zamanlarında dahi korumalı, diğer şeylerin yanı sıra, tarihi site ve anıtlar ile sanatsal ve edebi çalışmaların bakımını, korunmasını ve restorasyonunu yapmalıdır.

-Ekonomik kalkınma ve çevresel politika ve programlarda, başta en dezavantajlı ve marjinal birey ve gruplar olmak üzere tüm grup ve toplulukların kültürel miraslarına saygı duyulması ve bunların korunması ile küreselleşmenin, mal ve hizmetlerin usulsüzce özelleştirilmesinin ve kültürel

yaşama katılım hakkı üzerindeki denetimsizliğin olumsuz sonuçlarına özel olarak dikkat ederek devletlerin gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü vardır.

- Kültürel kimliğe dayanarak yapılan ayrımcılığı ve ayrıca ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddeti kışkırtmayı teşkil eden ulusal, ırksal ya da dini nefret savunuculuğunu önleyecek mevzuatın, yürürlüğe konulması ve uygulanması devletin yükümlülüğüdür.

99-ESKH Sözleşmesi açısından kültürel yaşama katılma hakkının ihlalleri nasıl gerçekleşir?

Taraf Devletler, genel ve özel yükümlülüklerine uyduklarını ispat etmek için, kültürel özgürlüklere saygı duyulması ve bu özgürlüklerin korunmasının sağlanmasına yönelik uygun tedbirleri aldıklarını ve ellerindeki mevcut kaynakların azamisini kullanarak kültürel yaşama katılma hakkının tam anlamıyla gerçekleştirilmesi için gerekli adımları attıklarını göstermelidir. Taraf Devletler ayrıca, söz konusu hakkın kadınlar ve erkekler tarafından eşit olarak ve ayrımcılık gözetilmeden kullanılmasını güvence altına aldıklarını göstermelidirler.

Komite, taraf Devletlerin harekete geçme yükümlülüklerine uyup uymadıklarının değerlendirilmesinde, uygulamanın, ilgili hakların kazanılması ile ilgili akılcı ya da oranlı olup olmadığına, insan hakları ve demokratik ilkelere uyup uymadığına ve yeterli bir izleme ve sorumluluk çerçevesine tabi olup olmadığına bakar.

Devletlerin bu hak kapsamında İhlallere örnekler;

- Devlet tarafından herkesin kültürel yaşam katılma hakkının tam olarak gerçekleştirilmesini başarmaya yönelik uygun adımların atılmaması, ilgili kanunların yürürlüğe konmaması ya da insanların kültürel yaşama katılma haklarını tam anlamıyla kullanmalarını sağlayacak idari, yargısal veya diğer uygun sağaltım yollarının sağlanmaması ihlaldir.

- Taraf Devletlerin, kişi ya da grupların esenliklerine zararlı uygulamalarla mücadele etmek için eyleme geçmediği durumlarda da ihlal ortaya çıkar.

100-Azınlıkların kendi kültür, din ve dillerine sahip olma hakları uluslararası mekanizmalar tarafından somut olarak nasıl yorumlanır?

Bu konuda en somut örnekler BM İnsan Hakları Komitesinin kararlarında yer almaktadır. BM İnsan Hakları Komitesinin BM ESKH Sözleşmesinin

1,15,25. Maddelerinin ihlallerine ilişkin kararlarda yer alan somut ihlal örneklerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

Devletin farklı etnik ve dini grupların kültürel kimliklerini korumak için yeterli önlem almaması

Gruplar için önemli olan objelere, yapılara, sitelere, anıtlara, mezar yerlerine zarar veren kişilerin kovuşturulması ya da cezalandırılmasında başarısızlık Şirketlere, yerli halkların ve diğer grupların haklarına saygı gösterilmeksizin, bu grupların onayını almaksızın grupların geleneksel bilgilerini alma izni verilmesi Avcılık, balıkçılık, hayvancılık yapılan yerlerde geleneksel geçim araçlarını devamlı kılmak için insanların ihtiyaç duydukları toprak ve diğer kaynakların devlet ya da iş çevrelerce yok edilmesi, kirletilmesi Devlet kuruluşlarının yerli halklara ait topraklar üzerinde, yerli halkın kültürüne zarar verecek turizm projelerinin geliştirilmesine izin vermesi²⁴³.

101-Engellilik nedir? Engelli haklarını düzenleyen uluslar arası sözleşme ve belgeler nelerdir?

Uluslararası düzeyde üzerinde anlaşılmış bir “engellilik” tanımı mevcut değildir. BM Engelli hakları Sözleşmesine göre engelli kişiler, çeşitli engellerle karşılaşmaları halinde diğerleriyle eşit bir şekilde topluma tam ve etkili şekilde katılmalarını engelleyen uzun süreli fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşal sakatlığı olan kişilerdir²⁴⁴.

‘Engel’ ise her türlü insan topluluğunda görülen, birbirinden farklı pek çok işlevsel kısıtlılıklar olarak özetlenebilir... İnsanlar fiziksel, zihinsel veya duyuşsal bozukluk, sağlık durumu veya akıl hastalığı nedeniyle engelli kalabilirler. Bu türden bozukluk, durum veya hastalıklar kalıcı veya geçici nitelikte olabilir.”**ESKH Komitesi de** Standart Kurallarda benimsenen bu yaklaşıma uygun olarak,” eskiden kullanılan “*disabled persons*” (engellenmiş/ işlevsiz kişi) terimi yerine “*persons with disabilities*” (engelli kişi) terimini kullanmaktadır. Öyle ki, ilk terimin bireyin kişi olarak işlevini yerine getirebilmesinin engellendiğini ima edecek şekilde yanlış anlaşılabilceği düşünölmüştür.”²⁴⁵.

²⁴³ Ekonomik Sosyal ve Kültürel Hakları Savunmak ve İlerletmek - Allan MChesney

²⁴⁴ BM Engelliler Sözleşmesi m.1- www.bevazay.org.tr ayrıca ILO 159 nolu Sözleşmesinde de benzer bir tanım göröölür. Sözleşmenin tamamı için www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/sozlesme/soz159 web sitesine bakınız.

²⁴⁵ ESKH Komitesi 5 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

Bazı Uluslar arası sözleşmelerde engelli kişilere istinaden özel bir referans bulunmamaktadır. Uluslar arası sözleşmelerin hükümleri toplumun tüm bireyleriyle ilgili olması sebebiyle, engelli kişiler açıkça bu sözleşmelerde tanınan hakların tümüne sahiptirler²⁴⁶. Özel muamelenin gerekli olduğu durumlarda, Devletlerin ayrıca, bu kişilerin uluslar arası sözleşmelerde belirtilen haklarını kullanmasında engellerinden kaynaklanan her türlü dezavantajın üstesinden gelebilmesini sağlamak için mevcut kaynakları ölçüsünde uygun önlemleri alması gerektiği belirtilmiştir. Örneğin; ESKH Sözleşmesinin 2. Maddesinin 2. paragrafında Sözleşmede “beyan edilen hakların” belirli nedenlerle veya “herhangi bir statüye göre ayrımcılık yapılmaksızın kullanılması” gerekliliği, açıkça engellilik nedeniyle yapılan ayrımcılığı da içermektedir.

Ancak yakın dönem uluslararası insan hakları araçları engellilerin haklarını özel olarak ele almışlardır. Örneğin; Çocuk Hakları Sözleşmesi (Madde 23), Afrika İnsan ve Halk Hakları Şartı Madde 18, ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanındaki Ek Protokolü Madde 18 vb.

Uluslararası topluluk, bu yaklaşıma paralel olarak, engelli kişilerin insan haklarının güvence altına alınması için yeni araçlar ortaya koymuştur.

- Engelli Kişiler İçin Dünya Eylem Programı; Engelin önlenmesi, rehabilitasyon ve engelli kişilerin ‘eşitliği’ ile sosyal hayat ve kalkınma sürecine ‘tam katılımı’ ile ilgili amaçların gerçekleştirilmesi için etkin önlemler” alınmasını desteklemeye yönelik bir politika çerçevesi sunar²⁴⁷.
- Engellilikle İlgili Ulusal Koordinasyon Komitelerinin veya Benzer Organların Kurulması ve Geliştirilmesi için Kılavuz İlkeler²⁴⁸;
- Akıl Hastalarının Korunmasına ve Akıl Sağlığının Geliştirilmesine Dair Prensipler²⁴⁹
- Zihinsel Engelli Bireylerin haklarına İlişkin BM Bildirgesi²⁵⁰
- Engelli Kişilerin Haklarına Dair Deklarasyon²⁵¹
- Engelli Kişilere Fırsat Eşitliği Sağlanması ile ilgili Standart Kurallar²⁵²(Kısaca Standart Kurallar denilecektir.) ; Tüm engelli kişilerin diğer kişilerle

²⁴⁶ İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi,Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi,ESKH Sözleşmesi vd.

²⁴⁷ www.ozida.gov.tr

²⁴⁸ www.ozida.gov.tr

²⁴⁹ www.ozida.gov.tr/raporlar/uluslararası/uluslararasıdokumanlar.

²⁵⁰ a.g web sitesi

²⁵¹ Ayrımcılığa Karşı Uluslar arası İnsan Hakları Mevzuatı –Hakan Ataman : İHGD yayını s.

aynı hak ve ödevleri kullanıp yerine getirebilmesini sağlamayı amaçlar ve Devletlerin Sözleşme altındaki ilgili yükümlülüklerinin daha kesin bir şekilde belirtir.

- Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslar arası Sözleşme²⁵³

- ILO 159 Nolu Sakatlar İçin Mesleki Rehabilitasyon Ve İstihdam Politikası Prensipleri²⁵⁴

Engellilerin hakları Konusunda diğer Uluslararası ve Bölgesel Dokümanlar ile Avrupa Birliği'nde Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemelere www.ozida.gov.tr 'den ulaşabilirsiniz.

102-Engellilerin ESKH Sözleşmesi uyarınca hakları nelerdir ?

ESKH sözleşmesindeki hakların engelliler açısından ne ifade ettiği ESKH Komitesinin 5.nolu Genel Yorumu ile açıklanmıştır. Buna göre;

ESKH Sözleşmesinin 6 ve 8. maddelerinde belirtilen çalışmayla ilgili haklar açısından;

- İstihdam alanı, engele dayalı ayrımcılığın göze çarpan bir şekilde ve ısrarla devam ettiği bir alan olduğundan ve engelli kişilerin istihdam edildiği durumlarda ise; bu kişiler büyük çoğunlukla sosyal ve yasal güvencesi olmayan düşük ücretli işlerde çalıştırılmakta ve ana işgücü piyasasından ayrı tutulmalarından dolayı; engelli kişilerin normal işgücü piyasasına entegre olmalarının sağlanması taraf Devletlerce aktif bir biçimde desteklenmelidir.

-. “Herkesin kendi seçtiği ve girdiği bir işte çalışarak geçimini sağlama imkanına ulaşma hakkı” (6. Madde, 1. Paragraf), engelli çalışanlar içinde bir haktır. Standartların altındaki koşullarda, “korumalı” olarak adlandırılan yerlerde çalışmak olduğu durumlarda olmaları kabul edilemez. Belirli bir engel tipine sahip kişilerin belli bir meslekte çalışmasını ya da belli gıda ürünlerinin üretiminde yer almasını yasaklayan düzenlemeler bu hakkı ihlal edebilmektedir.

- Akıl Hastalarının Korunmasına ve Akıl Sağlığının Geliştirilmesine Dair Prensiplerin (1) 13 (3). maddesi ışığında, “iyileştirici tedaviler” adı altında yapılan zorla çalıştırmalar Sözleşmeye ters düşmektedir.

²⁵² Ayrımcılığa Karşı Uluslararası İnsan Hakları Mevzuatı –Hakan Ataman : İHGD s. 272
Çev:Hasan S.Vural

²⁵³ www.beyazay.org.tr

²⁵⁴ <http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/sozlesme/soz159.htm>

- Kırsal ya da kentsel alanlarda engelli kişiler verimli ve kazanç getirici bir işte istihdam edilebilmek için işgücü piyasasında eşit imkanlara sahip olmalarının gerçekleşebilmesi için engelli kişilerin genel olarak topluma entegre olabilmelerinin özel olarak da istihdam edilmelerinin önündeki yapay engellerin kaldırılması; Örneğin işyerlerinin tekerlekli sandalyelerin erişimine imkan verecek bir biçimde tasarlanması ve inşa edilmesi gerekir.

-. ESKH Sözleşmesinin 6. Maddesinin 2. Paragrafında gerekli görülen “teknik ve mesleki rehberlik hizmetleri ile öğretim programları”nın bütünleşik ortamlarda hayat bulması, ve engelli kişilerin temsilcilerinin tam katılımıyla planlanması ve uygulanması gerekmektedir.

-. “Adil ve elverişli şartlarda çalışma hakkı” (7. Madde), korumalı istihdam sağlayan tesislerde veya açık işgücü piyasasında çalışıp çalışmadıklarına bakılmaksızın tüm engelli çalışanlar için geçerlidir.

- Engelli çalışanlar, şayet engelli olmayan çalışanlarla eşit işe sahiplerse, ücret veya diğer şartlar açısından eşit haklara sahip olmalıdırlar. Taraf Devletler, engel durumunun iş güvenliği standartlarının düşük olması veya kişilere asgari ücretten daha düşük ücret ödenmesi için bir bahane olarak kullanılmamasını sağlamakta sorumludurlar.

-. Engelli kişiler, eşit olarak ve bu kişilerin korumalı istihdam sağlayan tesislerde veya açık işgücü piyasasında çalışıp çalışmadıklarına bakılmaksızın “sendikal haklara” (8. Madde) sahiptir. 8. Madde ayrıca, örgütlenme özgürlüğü hakkı gibi diğer haklarla birlikte okunduğunda, engelli kişilerin kendi aralarında örgütlenmelerinin önemini vurgulamayı da amaçlamaktadır.

- Engelli Kişilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) Sözleşmesi gösterilebilir. Komite, taraf Devletleri, bu Sözleşmeyi onaylamaya teşvik etmektedir.

ESKH sözleşmesinin 9.maddesi olan Sosyal Güvenlik hakkı bağlamında;

-. Sosyal güvenlik ve gelir destekleme programları olmalı, ve bu türden bir destek engelle ilintili olan özel yardım ihtiyacını ve diğer masrafları yansıtmaları gerekmektedir. Buna ek olarak, sunulan yardımlar engelli bir kişinin bakımını üstlenen (ve büyük çoğunlukla kadın olan) bireyleri mümkün olduğunca kapsamalıdır.

-. Engelli kişilerin bir kurumda bakılması, başka nedenlerden ötürü gerekli görülmediği müddetçe, bu kişilerin sosyal güvenlik ve gelir desteği haklarının yerine konulamaz.

ESKH sözleşmesinin 10.maddesi Ailenin, annelerin ve çocukların korunması bağlamında;

- Sözleşmede aileye sağlanan “koruma ve yardım” yükümlülüğü, engelli kişilerle ilgili olarak, bu kişilerin öyle talep ettikleri takdirde aileleri ile birlikte yaşayabilmeleri için mümkün olan her şeyin yapılması gerektiği anlamına gelmektedir.

- Bu madde engelli kişilerin evlenme ve kendi ailelerini kurma hakkını da içermektedir.

Bu durum zihinsel engelli kişileri de kapsamaktadır. Ayrıca “aile” teriminin geniş anlamıyla ve yerel kullanımlara uygun bir biçimde yorumlanması gerekmektedir. Taraf Devletler yasaların, sosyal politika ve uygulamaların bu hakların gerçekleştirilmesine engel olmayacak şekilde düzenlemesi güvence altına alınmalıdır. Engelli kişilerin, aile içi hak ve ödevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli danışmanlık hizmetlerine erişimlerinin de olması gerekmektedir²⁵⁵.

- Engelli kadınların da, annelik ve hamilelikle ilgili olarak korunma ve yardımdan yararlanma hakları bulunmaktadır. Engelli bir kadının, önceden rızası olmadan kısırlaştırılması veya kürtaja maruz kalması ise Sözleşmenin 10. Maddesinin 2. Paragrafının ciddi biçimde ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.

- Engelli çocuklar sömürü, istismar ve ihmalkarlığa özellikle açık bir grup olup, Sözleşmenin 10. Maddesinin 3. Paragrafı gereğince (ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin ilgili hükümlerince desteklendiği üzere) özel olarak korunma hakkına sahiptirler.

ESKH Sözleşmesinin 11. maddesi Yeterli yaşama standardı hakkı bağlamında;

- Engelli kişilerin yeterli beslenme, erişilebilir konut ve diğer temel maddi ihtiyaçlara erişimlerinin güvence altına alınması gerekliliğinin yanı sıra, bu kişiler için, “günlük yaşamlarında kendi başlarına yaşayabilme kapasitelerini arttırabilmeleri ve haklarını kullanabilmeleri için”, “yardım cihazlarını (aletlerini) da kapsayacak şekilde yardım hizmetlerinin” mevcut kılınması gereklidir. Yeterli giyinme hakkı, hususi giyinme ihtiyaçları ile ilgili olarak uygun ve kişiye özel desteğin mümkün olduğu surette sağlanması gerekmektedir.

²⁵⁵ ESKH Komitesi genel Yorum no.5

- Yeterli konut hakkı, engelli kişilerin erişilebilir konut hakkını da içermektedir.(Komitenin 4 No’lu Genel Yorumu)

ESKH sözleşmesinin 12.maddesi Fiziksel ve ruhsal sağlık hakkı bağlamında;
 - Fiziksel ve ruhsal sağlık hakkı, tıbbi ve sosyal hizmetlere erişim (ortopedik cihazlar da dahil olmak üzere), ve bu hizmetlerden yararlanma hakkı ile yeterlilik ve fonksiyonellik konusunda optimum bir seviyeye ulaşmasını sağlayacak rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması da içerir. Tüm bu hizmetlerin, ilgili kişilerin kendi hak ve insanlık onurlarına duyulan saygıyı sürdürebilecekleri biçimde sağlanması gerekmektedir.

ESKH Sözleşmesinin 13 ve 14. maddeleri Eğitim Hakkı bağlamında;

- Devletler, öğretmenlerin normal okullarda engelli çocuklara eğitim verebilecek şekilde yetiştirilmesi ve engelli kişilerin engelli olmayan yaşlılarıyla aynı eğitim düzeyine sahip olmalarını sağlayacak ekipman ve yardımın sağlanmasını güvence altına almalıdırlar. Örneğin, sağır çocuklarla ilgili olarak çocukların erişebilecekleri ve önemi çocukların tüm sosyal çevrelerinde kabul edilmesi gerekli işaret dilinin ayrı bir dil olarak tanınması gerekmektedir.

ESKH Sözleşmesinin 15. maddesi Kültürel yaşama katılma ve bilimsel gelişmelerin nimetlerinden yararlanma hakkı bağlamında;

- Engelli kişilerin yaratıcı, sanatsal ve zihinsel potansiyellerini kullanabilmeleri fırsatını, yalnızca kendi yararları için değil, aynı zamanda, kentsel ya da kırsal bölgelerde içinde yaşadıkları toplumun kültürel açıdan daha da zenginleştirilmesi bakımından da elde etmelerini güvence altına almalıdırlar.

-Devletler; kültürel faaliyet ve hizmetlerin sunulduğu yerlerin, engelli kişilerin erişim ve kullanımına uygun olmasını desteklemelidir”. Aynı kural eğlence, spor ve turizm yerleri için de geçerlidir.

- Engelli kişilerin kültürel yaşama ve eğlence yaşamına tam katılım hakkı için iletişim engellerinin mümkün olan en üst düzeyde kaldırılması gerektirmektedir. Bununla ilgili yararlı tedbirler arasında, “zihinsel engelli kişiler için sesli kitap ve basit bir dilde, açık biçimde ve renkli yazılmış materyaller kullanımı ile sağırılar için özel olarak hazırlanmış televizyon ve tiyatrolar” gösterilebilir.

-Engelli kişilerin kültürel yaşama eşit olarak katılımlarının kolaylaştırılması için, halkın engel konusunda Hükümetler tarafından bilgilendirilmesi ve eğitilmesi de bu hakkın kapsamındadır. Özellikle de engelli kişiler aleyhine olan önyargı ve batıl inanışların giderilmesi yönünde tedbirler alınmalıdır. Bunlara örnek olarak, epilepsiyi kişinin içine kötü ruh girmesi olarak gören veya engelli bir çocuğu, ailesinin uygun şekillerde cezalandırılması olarak gören bakış açıları gösterilebilir.

103- Engelli bireylerin ekonomik sosyal ve kültürel hakları açısından uluslararası sözleşmeler karşısında Devletlerin yükümlülükleri nelerdir?

Birleşmiş Milletler dünya üzerinde günümüzde 500 milyondan fazla engelli kişi olduğunu tahmin etmektedir. Bu sayının yüzde 80'i ise gelişmekte olan ülkelerin kırsal kesimlerinde yaşamaktadır. Bu nedenle Engelli kişilerin durumunun iyileştirilmesi, Devletleri doğrudan ilgilendirir²⁵⁶.

Ekonomik sosyal ve Kültürel haklar açısından Uluslar arası sözleşmelerde; Devletlerin, ilgili hakları mevcut kaynakları ölçüsünde tam olarak gerçekleştirme yükümlülüğü vardır. Buna rağmen, Hükümetler, engelli kişiler üzerinde olumsuz etkileri olabilecek tedbirler almak için çok daha fazlasını yapmalarını gerekmektedir. Devletin toplumdaki savunmasız grupları koruma sorumluluğu ciddi kaynak sıkıntısı yaşandığı bir durumda daha az değil çok daha fazla önem kazanmaktadır²⁵⁷.

Devlet yükümlülüklerinin genel çerçevesi şunlardır;

1) Engelli kişilere adilane muamele edilmesini temin etmek amacıyla, yalnızca kamusal alanın değil, özel alanın da gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin; Özel şirket işverenlerinin, mal ve hizmet tedarik eden özel şirketlerin, ve devlet dışı diğer tüzel kişiliklerin engelli kişilerle ilgili olarak ayrımcı olmayan eşitlik normlarına tabi olması şarttır²⁵⁸.

2) Devletler Engelli kişiler için etkin tıbbi bakım, rehabilitasyon hizmetleri ile ilk, orta ve yüksek eğitim alma ve milli eğitim sistemlerinin bir parçası olmalarını sağlamakla yükümlüdür²⁵⁹.

3) Devletler engelli kişilerin çalışma hayatındaki yerini alabilmeleri için her türlü önlemi alır ve sosyal güvenlik ve gelirlerinin devamı temin etmekle sorumludur²⁶⁰.

4) Devletler engelli kişilerin aile yaşamına tam olarak katılmalarını, evlilik, analık ve babalık bakımından kanunların ayrımcılık yapmamasını temin eder²⁶¹.

²⁵⁶ (1) ESKH Komitesi 5 nolu Genel Yorum www.ihop.org.tr

²⁵⁷ (2) ESKH Komitesi 3 nolu Genel Yorum a.g.web sitesi

²⁵⁸ (3) ESKH Komitesi 5 nolu Genel Yorum a.g web sitesi

²⁵⁹ Standart Kurallar Kural 2,3,6 - Ayrımcılığa Karşı Uluslar arası İnsan Hakları Mevzuatı – Hakan Ataman: İHGD s. 272 Çev:Hasan S.Vural

²⁶⁰ Standart Kurallar Kural 7 ve 8 - a.g.e.

²⁶¹ Standart Kurallar Kural 9 - a.g.e.

5) Devletler engelli kişilerin kültürel faaliyetlere, dinlence ve sporda eşit haklara sahip olmalarını sağlayacak önlemleri alır²⁶².

6)Devletler engelli kişilere karşı ayrımcılık oluşturan mevcut yasalar, düzenlemeler, gelenekler ve uygulamaları değiştirmek veya ortadan kaldırmak için gerekli olan, yasama faaliyetleri dahil uygun tüm tedbirleri almakla yükümlüdür²⁶³.

7)Devletler toplumda engelli kişilerle ve onların hakları, ihtiyaçları, potansiyelleri ve katkıları ile ilgili farkındalığı arttırmaya yönelik eylemler yürütmelidirler²⁶⁴.

8)Hükümetlerin, engelli kişilere çeşitli yollarla yardım sağlayan özel, gönüllü gruplara güvenmesi uygun olsa da, bu türden düzenlemeler, Hükümetleri, Sözleşme altındaki yükümlülöklere tam olarak uyulmasını sağlama ödevinden hiçbir biçimde muaf tutmaz. Engelliliğe yol açan koşulların düzeltilmesi ve engelin sonuçlarını çözümlemedeki nihai sorumluluk Hükümetlere aittir²⁶⁵.

9)Devletler engellilerin yaşam koşulları ve sorunların niteliği ve boyutlarıyla ilgili, düzenli veri toplama ve belirlenen ihtiyaçlara karşılık gelecek özel olarak hazırlanmış uygun politika ve programları yapmakla sorumludur²⁶⁶.

10)Devletler engellilerin ekonomik, sosyal, kültürel haklardan yararlanmaları için uygun bütçe düzenlemelerinin yapılmalı ve/veya gerekli olduğu durumlarda uluslararası işbirliği ve yardıma başvurulmalıdır²⁶⁷.

11)Devletler, engellilik alanında oluşturulacak politikaları ve uygulanacak programları ilgili kişileri temsil eden gruplara danışarak ve bu grupların katılımıyla yapmalıdır²⁶⁸.

104-Engelliliğe dayalı ayrımcılığa uğramama hakkı neleri içerir?

Engelliliğe dayalı ayrımcılık; siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve

²⁶² Standart Kurallar Kural 10 ve 11 - a.g.e.

²⁶³ BM Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslar arası Sözleşme m.4-1/b

²⁶⁴ Standart Kurallar Kural 1- a.g.e.

²⁶⁵ ESKH Komitesi 5 nolu Genel Yorum

²⁶⁶ Standart Kurallar Kural 13,14 ve 16

²⁶⁷ BM Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslar arası Sözleşme m.4/2

²⁶⁸ ESKH Komitesi 5 nolu Genel Yorum a.g web sitesi

diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır²⁶⁹.

Engelli kişilere karşı yapılan hukuki (*de jure*) ve fiili (*de facto*) ayrımcılık farklı biçimlerde meydana gelmektedir. Örneğin; eğitim imkanlarının yok sayılması gibi somut ayrımcılıktan, fiziksel ve sosyal sınırlar getirilerek engelli kişileri toplumdan koparma ve yalıtma gibi dolaylı ayrımcılık biçimlerine kadar çeşitlilik göstermektedir.

“Bir engele dayalı ayrımcılık”, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanılması veya yerine getirilmesini etkisiz kılacak veya zayıflatacak şekilde, bir engele bağlı olarak yapılan her türden ayırma, dışlama, sınırlama ya da tercih, ya da makul bir düzenin şartlarının aynı nedenle yok sayılması olarak tanımlanabilir. Engelli kişiler ihmalkarlık, bilgisizlik, peşin hükümler ve yanlış varsayımlar ve ayrıca dışlama, ayrı tutma veya ayırma nedeniyle ekonomik, sosyal veya kültürel haklarını çoğunlukla engelli olmayan kişilerle eşit olarak kullanamamaktadırlar. Engele dayalı ayrımcılığın etkileri özellikle eğitim, istihdam, konut, ulaşım, kültürel hayat gibi alanlarda, ve kamusal alan ve hizmetlere erişimde oldukça şiddetli olarak yaşanmaktadır²⁷⁰.

Engelliliğe dayalı ayrımcılık makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesini de kapsar²⁷¹. Mevcut ayrımcılığın giderilmesi ve engelli kişilere eşit imkanlar sunulması için uygun tedbirlerin alınması, eşitlik ilkesine dayandıkları ve de yalnızca bu hedefi gerçekleştirmek için benimsedikleri sürece, ayrımcı olarak nitelendirilemezler²⁷².

Ayrımcılığın önlenmesi için geniş kapsamlı bir mevzuat, gereklidir. Bu türden bir mevzuatın engelli kişilere uygun ve mümkün olan her durumda hukuksal başvuru yollarını içermesi gerekir²⁷³.

Engelli kişiler arasında da ayrımcılık yapılamaz. Engellilere tanınan tüm haklar her ne olursa olsun hiçbir istisna ve ayırma veya ırk, renk cinsiyet, dil, din siyasal veya diğer fikir, ulusal veya sosyal köken, sağlık durumu, doğum veya engelli kişinin kendisi veya ailesi ile ilgili her hangi bir durum

²⁶⁹ Engelli Kişilere Dair Uluslar arası Sözleşme m.2 www.ozida.gov.tr

²⁷⁰ ESKH Komitesi 5 nolu Genel Yorum – www.ihop.org.tr

²⁷¹ Engelli Kişilere Dair Uluslar arası Sözleşme m.2 –a.g.web sitesi

²⁷² ESKH Sözleşmesi m.2/2 – www.ihop.org.tr

²⁷³ Engelli Kişilere Dair Uluslar arası Sözleşme m.5/2 –a.g.web sitesi

nedeniyle hiçbir ayrımcılığa tabi tutulmaksızın bütün engellilere tanınır²⁷⁴. Engelli kişiler kimi zaman cinsiyeti olmayan insanlar olarak görülebilmektedir. Bunun sonucu olarak da, engelli kadınların maruz kaldığı çifte ayrımcılık çoğu zaman göz ardı edilmektedir.

105-.ESKH uygulaması açısından ulusal insan hakları kuruluşlarının rolü nedir?

Sözleşmenin 2. Maddesinin 1. Paragrafına göre, Sözleşmeye taraf her bir Devlet, "bu Sözleşmede tanınan hakları mevcut kaynakları ölçüsünde giderek artan bir şekilde tam olarak gerçekleştirmek için gerekli her türlü tedbiri" almakla yükümlüdür.

Komite, insan haklarının korunmasını ve geliştirilmesiyle ilgili ulusal kuruluşların çalışmalarının, önemli adımların atılmasını mümkün kılacak bu araçlardan biri olduğunu kaydeder. Son yıllarda bu gibi kurumlar sayıca çoğalmakta ve yaygınlaşmaktadır ve bu eğilim Genel Kurul ve İnsan Hakları Komisyonu tarafından önemle desteklenmektedir. İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi tarafından, Devletleri ulusal kuruluşlarla ilgili olarak desteklemeyi ve teşvik etmeyi amaçlayan bir ana program başlatmıştır.

Bu kuruluşlar ulusal insan hakları komisyonlarından Ombudsmanlık bürolarına, kamu yazarına çalışan ya da diğer insan hakları savunucularına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Çoğu örnekte, bu türden bir kuruluşun Hükümet tarafından kurulduğu, yasama ve yürütme organları karşısında belirli bir özerkliğe sahip olduğu, ilgili ülkenin tabi olduğu uluslararası insan hakları standartlarını bütünüyle dikkate aldığı, ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesiyle ilgili çeşitli görevleri üstlendiği görülmektedir. Bu türden kuruluşlar, Devletlerin içinde buldukları ekonomik koşullardan bağımsız bir biçimde, birbirinden oldukça farklı hukuk kültürlerine sahip Devletlerde kurulmuş bulunmaktadır.

Komiteye göre, ulusal kuruluşların tüm insan haklarının bütünselliğinin ve birbirine bağımlılığının desteklenmesi ve sağlanması açısından önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Bu rol bu kuruluşlara verilmemekte ya da kuruluşun kendisi tarafından göz ardı edilmekte ya da önemsenmemektedir. Bu nedenle, bu kuruluşların ilgili tüm faaliyetlerinde ekonomik, sosyal ve kültürel haklar bütünüyle dikkate alınması gereklilik arz etmektedir. –

²⁷⁴ Engelli Kişilerin Haklarına Dair Deklarasyon Başlangıç Bölümü 2.- Ayrımcılığa Karşı Uluslar arası İnsan Hakları Mevzuatı –Hakan Ataman : İHGD s.261

ESKH Komitesi söz konusu haklarla ilgili olarak ulusal kuruluşlarca alınabilecek ve kimi durumlarda halihazırda başlatılmış olan faaliyet türlerine ilişkin bir liste verir.

1- Hem genel nüfus içerisinde hem de kamu kurum ve kuruluşları, yargı organları, özel sektör ve işçi hareketi gibi belirli gruplar içerisinde ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili farkındalığı ve anlayışı geliştirmeye yönelik eğitim ve bilgilendirme programlarının desteklenmesi,

2- Mevcut yasaların ve idari uygulamaların ve bunların yanı sıra yasa önerilerinin ve diğer önerilerin ve diğer tekliflerin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesine uygunluğunu sağlamak üzere gözden geçirilmesi,

3- Kamu yetkililerinin ya da diğer ilgili kurum ve kuruluşların talepleri doğrultusunda ya da diğer biçimlerde, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili olarak teknik öneriler sağlamak ve araştırma çalışmaları yürütmek,

4- Sözleşme altındaki yükümlülüklerin ne ölçüde gerçekleştiğini ölçebilmek için ulusal ölçekte kıyaslamayı mümkün kılacak verilerin tanımlanması,

5- Devlet genelinde ya da bölgelerde ya da riske açık grupların yaşadığı yerlerde belirli ekonomik, sosyal ve kültürel hakların ne ölçüde gerçekleştiğini saptamaya yönelik araştırma ve inceleme çalışmaları yürütmek,

6- Sözleşmede tanımlanan belirli haklara ne ölçüde uyulduğunu izlemek ve bunun sonucunda kamu yetkililerine ve sivil topluma yönelik raporlar hazırlamak,

7- Ekonomik, sosyal ve kültürel haklarla ilgili olarak Devlet içerisindeki geçerli standartların ihlaline ilişkin şikayetleri incelemek.

Komite, taraf Devletlerden, tüm ulusal insan hakları kuruluşlarına verilen görevlerde ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gereken biçimde dikkate alınmasını sağlamalarını istemekte ve taraf Devletlerin Komiteye sundukları raporlarda hem söz konusu görevlerin ayrıntılarına hem de bu türden kuruluşların konuyla ilgili temel faaliyetlerine ilişkin bilgilere yer vermelerini talep etmektedir.

106-Avrupa Sosyal Şartı'nda belirtilen ekonomik sosyal hakların ihlal edilmesi halinde başvurulacak mekanizmalar var mıdır?

Avrupa Sosyal Şartının 25.maddesi gereği kurulan bağımsız uzmanlardan oluşan Avrupa Sosyal Haklar Komitesi ve Torino Protokolünün 2. maddesine göre ulusal hukuk ve uygulamaların Şart gereğince ortaya çıkan yükümlülüklerle uyumlu olup olmadığını belirler.

Avrupa Sosyal Şartı gereğince başvuru mekanizmaları;

1-Ulusal raporlara dayanan izleme usulü

İzlemenin 1. aşamasında; Avrupa Sosyal Şartı'na Taraf Devletler Avrupa Sosyal Komitesine yıllık raporlar sunarlar. Bu raporlar ILO gözlemcilerinin de katılımıyla incelenir. Komite sözleşmeciler tarafından taahhütlerin yerine getirip getirmediği hakkında hukuki bir değerlendirme yapar. Yapılan değerlendirmelerde sonuç olumlu ya da olumsuz olur.

İzlemenin 2. aşamasında; Sözleşmeciler tarafından temsilcilerinden oluşan Hükümet Komitesi uluslararası işçi sendikaları ve işveren örgütlerinin katılımıyla toplanır ve sözleşmeciler tarafından yapılacak tavsiyelerin konusu olması gereken durumları seçer.

İzlemenin 3. aşamasında; Bakanlar Komitesi denetim evresinin tamamına ilişkin bir karar alıp tavsiyelerde bulunur ve devletlerden Şart'a uymalarını sağlamak amacıyla mevzuat ve uygulamalarında değişiklik yapılmasını ister²⁷⁵.

2- Kollektif (Toplu) başvuru

1995 tarihli ve 1998 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı'na Kollektif (Toplu) Şikayet getiren Ek Protokol ile Komiteye toplu başvurular yapılabilmektedir²⁷⁶.

Toplu şikayetler şu kuruluşlar tarafından yapılabilir;

1-Hükümetler Komitesi'nin çalışmalarına katılan uluslararası işveren örgütleri ve işçi sendika kuruluşları yapabilir. Bu kuruluşlar Avrupa Sendikalar Konfederasyonu ve Uluslararası İşverenler Örgütüdür.(Şart m.27/2)

2- Avrupa Konseyinde danışmanlık statüsüne sahip ve bu amaçla Hükümetler Komitesi tarafından hazırlanan listede gözüken uluslararası hükümet dışı kuruluşlar (STK'lar)

²⁷⁵ Avrupa Sosyal Şartı ve Uygulaması – Hakan Ataman s.33

²⁷⁶ Avrupa Sosyal Şartı'na Kollektif (Toplu) Şikayet getiren Ek Protokol

3- İlgili devletten gelen ulusal işveren örgütleri ve sendika kuruluşları Şikayette bulunan STK'ların ve işveren örgütleri ile sendikaların iddia konusu ihlalle doğrudan doğruya ilgili olmaları veya kendilerinin mağdur olması şartı aranmadığı gibi iç hukuk yollarının da tüketilmesi şartı ve başvuru süresi şartı bu mekanizmada yoktur. Ancak STK'ların şartın kapsadığı konuda uzman olması aranır.

Ek olarak, her bir devlet, Avrupa Konseyi genel Sekreterliği'ne yaptıkları bir deklarasyonla kendi aleyhine şikayette bulunmak üzere ulusal hükümet dışı kuruluşları (STK'ları) yetkilendirebilir. Bugüne kadar Finlandiya böyle bir deklarasyon da bulunmuştur²⁷⁷.

Kolektif başvuru sonucunda Avrupa Sosyal haklar Komitesi öncelikle kabul edilebilirlik kararı verir ve daha sonra şikayetçiden, ilgili devletten, Şart'ın diğer sözleşmeciler tarafından ve endüstrinin her iki tarafından bilgiler aldıktan sonra, şikayetin aleyhine yapıldığı sözleşmeciler tarafından edici şekilde, şikayet konusu olan Şart hükmünün uygulamasını sağlayıp sağlamadığına ilişkin Komite sonuçlarını içeren raporunu Bakanlar Komitesine sunar.

Komite ihlali tespit ederse raporunu Bakanlar Komitesine gönderir. Bakanlar Komitesi süreci kapatan bir karar alır ve ilgili sözleşmeciler devlete tavsiyelerde bulunur²⁷⁸.

107- Yaşlılık nedir? Yaşlıların Ekonomik Sosyal Kültürel hakları ile ilgili uluslararası sözleşmeler hangileridir?

Yaşlı kişileri tanımlamak için kullanılan terimler uluslararası belgelerde farklılıklar göstermektedir. Terminolojide 'yaşlı kişiler,' 'ileri yaşta kişiler,' 'yaşlılar,' 'üçüncü çağ,' 'yaşlananlar', ve 80 ve üstü yaşta kişileri tanımlamak için 'dördüncü çağ' gibi terimler kullanılmaktadır. BM, Genel Kurulun 47/5 ve 48/98 sayılı kararlarında yer alan 'yaşlı kişiler' terimi 60 yaş ve üstü kişileri kapsamaktadır. Avrupa Birliği'nde ise 65 yaş ve üstü kişileri kapsamaktadır²⁷⁹.

Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde yer alan haklar bağlamında yaşlıların haklarını korumak için BM Genel Kurul tarafından onaylanan ilk

²⁷⁷ Avrupa Sosyal Şartı ve Uygulaması – Hakan Ataman s. 38

²⁷⁸ Avrupa Sosyal Şart'ına Kolektif (Toplu) Şikayet getiren Ek Protokol m.9

²⁷⁹ Dünya Yaşlılık Asamblesi Raporu - Birleşmiş Milletler Yayınları

belge; Üye Devletler tarafından alınması gereken tedbirlere ilişkin ayrıntıları sıralayan bir rehber niteliğinde olan Yaşlanmayla İlgili Viyana Uluslararası Eylem Planı 1982 yılında kabul edilmiştir²⁸⁰.

1991 yılında, Yaşlı Kişilere İlişkin Birleşmiş Milletler İlkeleri kabul edilmiştir²⁸¹.

BM Genel Kurulu, 1992 yılında, yaşlanmayla ilgili olarak 2001 yılı için sekiz küresel hedef ile ulusal hedeflerin oluşturulmasına yönelik kısa bir rehber kabul etmiştir²⁸².

Yine 1992 yılında, BM Genel Kurul tarafından Yaşlanmayla İlgili Bildiri kabul edilmiştir²⁸³.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), kendi çalışma konularını oluşturan alanlarda;

- 102 No'lu Sosyal Güvenlik (Asgari Güvenlik) Sözleşmesi ve 128 No'lu Maluliyet, Yaşlılık ve Dul-yetim Ödenekleri Sözleşmesi ve Yaşlı İşçiler Hakkında ILO 162 nolu tavsiye kararı vardır²⁸⁴.

Avrupa Sosyal Şartı 23. maddesi de yaşlıların sosyal korunma hakkını düzenlemiştir²⁸⁵.

108- Yaşlıların uluslararası sözleşmelerde düzenlenen ekonomik sosyal kültürel hakları nelerdir?

Yaşlılarla ilgili çeşitli uluslar arası sözleşmelerde düzenlenen Ekonomik Sosyal Kültürel haklar şunlardır;

Yaşlanmayla İlgili Viyana Uluslararası Eylem Planında belirtilen haklara örnekler²⁸⁶

²⁸⁰ BM Genel Kurul "Yaşlanmayla İlgili Uluslararası Eylem Planının ve Diğer Faaliyetlerin Uygulanması

²⁸¹ BM web sitesi www.un.org.tr

²⁸² BM web sitesi www.un.org.tr

²⁸³ BM web sitesi www.un.org.tr

²⁸⁴ ILO wsb sitesi www.ilo.org

²⁸⁵ Avrupa Sosyal şartı ve uygulaması- Hakan Ataman s. 93

²⁸⁶ Yaşlanmayla İlgili Viyana Uluslararası Eylem Planı

- Devletler yaşlıların sağlığını korumaya yönelik sağlık politikaları için kılavuz ilkeler hazırlamalı ve koruma ve rehabilitasyondan ölüm döşeğindeki hastaların bakımına kadar geniş kapsamlı olmalıdır.

- Taraf Devletler aileyi desteklemek, korumak ve güçlendirmek ve ailenin, her toplumun kültürel değer sistemi çerçevesinde, bakıma ihtiyaç duyan yaşlı fertlerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak için gereken tüm çabayı göstermelidir

-Yaşlı kişilere yönelik konutun salt barınma olarak görülmemesi ve bunun fiziksel yönünün yanı sıra psikolojik ve sosyal açıdan da sağlıklı ve elverişli konut olmalıdır.

- Hükümetleri ve hükümet-dışı örgütler hanede yaşlı kişilerin bulunduğu hallerde tüm aileyi desteklemeye yönelik sosyal hizmetleri oluşturmaya ve özellikle yaşlı aile fertlerine evde bakmak isteyen düşük gelirli aileler için tedbirler almalıdır. Bu tür destekler, tek başına yaşayan kişiler ya da kendi evlerinde kalmak isteyen yaşlı çiftler için de sağlanmalıdır.

- Ulusal politikalar, evlerin bakımı, tadilatı ve iyileştirilmesi yoluyla ve kişilerin evlere erişim ve kullanım olanaklarına uygun hale getirilmesiyle, yaşlı kişilerin mümkün olan en uzun süre boyunca kendi evlerinde yaşamayı sürdürmelerine yardımcı olmalıdır..

- Kentsel imar ve geliştirme planları ve yasalarının yaşlanan kişilerin sorunlarına özel bir önem vermesi; bu kişilerin sosyal bütünleşmelerine yardımcı olması gerekmektedir.

- Yaşlı kişilere daha yaşanabilir bir çevre sağlamak, yeterli ulaşım olanakları yoluyla yaşlı kişilerin hareketliliklerini ve iletişimlerini kolaylaştırmak için yaşlı kişilerin işlevsel kapasitelerinin göz önünde bulundurulması gerekir.

- Yaşlıların özgüvenlerinin ve toplumun sorumluluk duygusunun geliştirilmesi için gayri resmi, topluluğu esas alan, eğlenceye ve dinlenmeye yönelik programların yapılması ve ulusal düzeyde hükümetlerin ve ayrıca uluslararası örgütlerin desteğini alması gerekmektedir

-Yaşlı kişilerin bilgi, kültür ve manevi değerleri öğretmek ve aktarmak üzere önemli rol oynadıkları eğitim programlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

- Devletler ile hükümetler-arası ve hükümet-dışı örgütlerin yaşlanma bilimi, yaşlılık hastalıkları ve yaşlılık psikolojisi öğrenimi veren uzmanlaşmış kurumların olmadığı ülkelerde bu türden yapılar kurmaları gerekmektedir

-Yaşlıların kültürel kurumlara (müzeler, tiyatrolar, konser salonları, sinemalar, vb.) fiziki erişimlerinin kolaylaştırılmasına yönelik programlar yapılmalıdır.

Yaşlı Kişilere İlişkin Birleşmiş Milletler İlkelerinde belirtilen haklara örnekler²⁸⁷;

- Yaşlı kişiler uygun eğitim ve öğretim programlarına erişim sağlayabilmeli, ve dolayısıyla, okur yazarlık eğitimi, yaşam boyu öğrenim, üniversitelere erişim vb. konularla ilgili gerekli tedbirlerin benimsenmesi yoluyla pek çok düzeydeki eğitime erişim hakkına sahip olmalıdır;

- Yaşlı kişilerin gelir, aile ve topluluğun ve kendi kendine yeterliğin desteklenmesi yoluyla yeterli yiyeceğe, suya, barınmaya, giyinmeye ve sağlık bakımına erişim olanağı olmalıdır.

-Yaşlı bireyler toplumun eğitsel, kültürel, manevi ve eğlence kaynaklarına erişime sahip olmalıdır.

ILO sözleşmelerinde belirtilen haklara örnekler²⁸⁸

-Taraf Devletler, ulusal yasalarca belirlenecek belirli bir yaşta başlamak üzere zorunlu yaşlılık aylığı sigortası genel sistemini tesis etmek için uygun tedbirleri almalıdır.

ESKH Sözleşmesinde belirtilen haklara ilişkin örnekler²⁸⁹

- Yaş konusunda açık bir ayrımcılık yasağı olmasa da, ayrımcılık yasağı için kullanılan ‘diğer statü’ ibaresi yaşı da kapsayacak şekilde yorumlanmalıdır ve yaşlılara karşı ayrımcılık yapılamaz.

- Yaşlı kişilerin bilgi, kültür ve manevi değerleri öğretmek ve aktarmak üzere önemli rol oynadıkları eğitim programlarının geliştirilmesi gerekmektedir

- Komite, emeklilik yaşına gelmemiş olan yaşlı işçilerin, genellikle iş bulmakta ve bir işte kalmakta sorun yaşadıklarını göz önünde bulundurarak, istihdamda ve çalışma hayatında yaş temelinde bir ayrımcılığın yapılmasını engellemeye yönelik tedbirlerin alınması gerektiğini vurgular.

²⁸⁷ Yaşlı Kişilere İlişkin Birleşmiş Milletler İlkeleri

²⁸⁸ ILO 128 No’lu Maluliyet, Yaşlılık ve Dul-yetim Ödenekleri Sözleşmesi

²⁸⁹ ESKH Sözleşmesi 6 nolu Genel Yorum

- Yaşlı kişilerin adil ve elverişli şartlarda çalışma hakkı vardır. Yaşlı işçilerin, özellikle deneyimlerinden ve bilgi birikimlerinden en iyi biçimde yararlanılması sağlanacak biçimde istihdam edilmelidirler

- Sendikal haklar, yaşlı işçiler için emeklilik sonrasını da içerecek şekilde geçerli olmalıdır.

- Taraf Devletler, mevcut kaynakları elverdiği ölçüde, ulusal yasalarca belirlenen bir yaşa geldiklerinde emekliliğe hak kazanmak için gerekli katkı ödemelerini tamamlamamış, emekli aylığına ya da başka türden bir sosyal güvenlik ödeneğine hak kazanamamış ve başka hiçbir gelir kaynağı olmayan tüm yaşlı kişilere katkı ödemesi gerektirmeden yaşlılık aylığı ya da benzeri destekleri sağlamalıdır.

-Taraf Devletler aileyi desteklemek, korumak ve güçlendirmek için ve ailenin, her toplumun kültürel değer sistemi çerçevesinde, bakıma ihtiyaç duyan yaşlı fertlerinin ihtiyaçlarını karşılamasına yardımcı olmak için gereken tüm çabayı göstermelidir.

-Yaşlıların sağlığını korumaya yönelik sağlık politikaları için kılavuz ilkeler hazırlamaya yönelik olup, koruma ve rehabilitasyondan ölüm döşeğindeki hastaların bakımına kadar geniş kapsamlı bir bakış açısına sahiptir.

-Yaşlılık döneminde sağlığın korunması ve sürdürülebilmesi ve sağlıklı bir yaşam sürmek yaşlıların hakkıdır. Taraf Devletler bu konuda gerekli önlemleri almalıdırlar.

-Yaşlı kişilerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenli kontroller yoluyla hastalıkların önlenmesi, bu kişilerin işlevsel kapasitesinin sürdürülmesi yoluyla rehabilitasyondan yararlanmaları hakkı vardır.

- Yaşlı kişilerin de, bilimsel gelişmelerin nimet ve sonuçlarından yararlanma hakkıyla vardır. Taraf Devletler yaşlanmanın biyolojik, zihinsel ve sosyal boyutları ile yaşlıların işlevsel kapasitesinin nasıl geliştirileceği ve kronik hastalık ve sakatlıkların nasıl önlenip ve geciktirileceği ile ilgili araştırmaları desteklemekle yükümlüdürler.

İNSAN HAKLARI GÜNDEMİ DERNEĞİ

İnsan Hakları Gündemi Derneği (İHGĐ), ulusal ve uluslararası alanda faaliyet göstermek üzere, Türkiye'nin değişik bölgelerinden gelen insan hakları savunucularının katılımı ile 2003 yılında İzmir'de kurulmuştur. Derneğin merkezi 2011 yılında Ankara'ya taşınmıştır.

İnsan haklarının her türlü siyasi ideoloji ve dünya görüşünün üzerinde bir değer olduğunu kabul eden İHGĐ, hakların ilerletilmesinin ancak sorunların kaynağına ilişkin gerçek bir kavrayışın geliştirilmesi ve somut çözüm önerilerinin uygun taktik ve stratejiler kullanılarak hayata geçirilmesiyle mümkün olabileceğine inanmaktadır.

Her türlü şiddeti kategorik olarak reddeden İHGĐ, hak ihlallerinin temel failinin devletler olduğunu bilincinde olmakla birlikte, silahlı muhalif gruplar tarafından gerçekleştirilen insan hakları ihlallerine de eşit derecede karşı durmaktadır. Failini ya da mağdurunu dikkate almaksızın tüm hak ihlallerini hedef alan İHGĐ, bağımsız ve tarafsız duruşuyla kamu vicdanını hak ihlallerine duyarlı kılacak, toplumun örnek alabileceği bir model oluşturmayı amaçlamaktadır.

Derneğin Çalışma Alanları ve Yöntemleri

İHGĐ tüm insan hakları kategorilerini kendi çalışma alanı içinde görmekle birlikte, dönemsel olarak belli haklar ve ihlaller üzerinde yoğunlaşmaktadır.

İHGĐ, işkence, ifade hürriyeti v.d gibi Türkiye'nin kadim insan hakları sorunlarının yanı sıra azınlık hakları, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, mülteci hakları, Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi Türkiye için nispeten yeni konuları da çalışma alanı içinde görmektedir.

Sorunları evrensel insan hakları değerleri açısından ele alıp kendi çözüm önerilerini içeren tematik raporlar hazırlayan İHGĐ, raporlarını Türkiye'nin tarafı bulunduğu uluslararası yapılarla sunmanın yanı sıra, Türkiye hükümetleri nezdinde de lobi faaliyeti yürütmektedir.

Türkiye'de mevcut insan hakları örgütleriyle yakın bir dayanışma içinde olan İHGĐ, gerek kendisinin kurduğu ve gerekse kurulmuş bulunan koalisyonlara katılmak suretiyle insan hakları aktivizminin güçlenmesi için diğer örgütlerle deneyim ve görüş alış verişini içindedir.

İHGĐ ürettiği taktik ve stratejileri gerek Türkiye'de gerekse başka ülkelerde faaliyet gösteren örgütlerle paylaşarak tecrübelerin ortaklaşmasını sağlamak için çaba harcamaktadır. İHGĐ hazırladığı eğitim programlarıyla, insan hakları alanındaki yeni gelişmeleri Türkiye'de ve diğer ülkelerdeki insan hakları savunucularının bilgi ve değerlendirmesine sunmak için çalışmaktadır.

İnsan Hakları Gündemi Derneği

ANKARA

Güniz Sok. 38/8 06700
Kavaklıdere-Ankara/TÜRKİYE
Tel: 0312 468 06 10-11
Faks: 0312 468 06 13
E-mail: posta@rightsagenda.org
www.rightsagenda.org

İZMİR

Kıbrıs Şehitleri Cad. No:39
Kat:5/502 Galeri Mazhar İş
Merkezi Alsancak-İzmir/TÜRKİYE
Tel: 0232 464 20 26
Faks: 0232 464 20 26

DIYARBAKIR

Lise Cad. 1. Sok. Güneş Plaza,
Kat:3/9 Diyarbakır/TÜRKİYE
Tel:0412 228 79 42
Faks: 0412 228 79 36

Yönetim Kurulu

Başkan

Günal KURŞUN

Genel Sekreter

Salih EFE

Sayman

Gülçin AKTUNÇ

Üyeler

Mehmet Nur TERZİ

Özlem YILMAZ

Yedek Üyeler

Bülent Ecevit NADAS

Zahide Beydağ TIRAŞ ÖNERİ

Veli ACU

Osman YURT

Tuncer FIRAT

Denetleme Kurulu Asıl

Mehmet Arif KOÇER

Bekir Berat ÖZİPEK

Cengiz KARATAŞ

Denetleme Kurulu Yedek

Tahir ELÇİ

Yılmaz ENSAROĞLU

Yakup Levent KORKUT

Mali-İdari İşler Koordinatörü

Veli ACU

Staj Koordinatörü

Roberto Frifrini

Aktif Üyeler

Ebru ENGİNDENİZ

Hakan ATAMAN

Kory SORRELL

Mahmut KAÇAN

Orhan Kemal CENGİZ

Özgün Emre SORKUN

Pirli ERÇOBAN

Roberto FRIFRINI

Suade ARANÇLI

Şehnaz LAYIKEL

Ville FORSMAN